

Idrottsanläggningars betydelse – bortom idrotten!

**Gun Jonsson
Wilhelm Skoglund
Robert Bye**

Rapport 2012:11

Trøndelag Forskning og Utvikling

Trøndelag R&D Institute

Kongensgt. 42. Postboks 2501, 7729 Steinkjer

Telefon: 74 13 46 60. Faks: 74 13 46 61

E-post: post@tfou.no

Tittel : IDROTTSANLÄGGNINGARS BETYDELSE – BORTOM IDROTTE!

Forfatter : Gun Jonsson, Wilhelm Skoglund og Robert Bye

Rapport : 2012:11

Prosjektnummer : 2124

ISSN : 0809-9642

ISBN : 978-82-7732-163-9

Prosjektnavn : Idrettsanleggs betydning for samfunnsutvikling

Oppdragsgiver :

Prosjektleder : Wilhelm Skoglund

Medarbeider : Gun Jonsson, Robert Bye, Hans Wilhelm Thorsen og Pär Löfstrand

Layout/redigering : Robert Bye

Referat :

Emneord :

Dato : Mai 2012

Antall sider : 105

Pris : 100,–

Utgiver : Trøndelag Forskning og Utvikling AS
Postboks 2501, 7729 STEINKJER
Telefon 74 13 46 60
Telefaks 74 13 46 61

FORORD

Föreliggande bok om idrottsanläggningar i Jämtlands län, Nord-Trøndelag och Sør-Trøndelag har sin bakgrund i ett samhällsvetenskapligt forskningsprojekt som påbörjades vid årsskiftet 2009-2010. Forskare från Trøndelag Forskning og Utvikling, Høgskolan i Nord-Trøndelag, Regionförbundet i Jämtland och Mittuniversitet har tillsammans arbetat fram frågeställningar, samlat in empiriskt material, analyserat och dragit slutsatser kring olika sätt som idrottens anläggningar skapar samhällsnytta bortom det specifikt idrottsliga. De deltagande forskarna representerar sociologi, företagsekonomi, kulturgeografi samt psykologi. Projektet har finansierats av Egenandelsfondet for Høgskolen i Nord-Trøndelag og Trøndelag Forskning og Utvikling, Regionförbundet i Jämtlands län, KK-Stiftelsen och Mittuniversitetet. Alla finansiärer har också ingått i projektets referensgrupp tillsammans med A4 Campus AB. Projektet är ett Interreg-projekt inom Nordens Gröna Bälte och har således erhållit medel från Europeiska regionala utvecklingsfonden respektive IR-midler från norska staten.

Vi vill från projektledning tacka finansiärer, alla deltagare i vår referensgrupp samt alla som bidragit med sin tid i allt från intervjuer till administration.

Östersund/Steinkjer, 29. maj 2012

Gun Jonsson, Wilhelm Skoglund og Robert Bye

INNHold

	side
FORORD	i
INNHold	iii
FIGURLISTE	v
1. INTRODUKTION	1
1.1 Idrett setter prägel på både norsk og svensk sam�h�lle	2
1.2 Idrettens sam�h�llsnytta	3
1.3 Norsk og svensk idrettspolitik v�rner fysisk aktivitet før alle	3
1.4 Idrett, pengar og kultur	4
2. FRÅN IDRETT TILL IDRETTSANL�GGNINGAR	6
2.1 Idrettsanl�ggningar – en del av opplevelseindustrien	7
2.2 Idrett og idrettsanl�ggningar – definisjon eller installasjon?	8
2.3 Hvordan blir idrettsanlegg en del av hverdagslivet?	8
2.4 Studiens gjennomf�rande	10
3. ANLÄGGNINGAR – EN �VERS�KT	12
3.1 Trønderne äger sine anläggningar	12
3.2 Anläggningarna betyr mykje f�r hele sam�h�llet	15
3.3 Har idrettsanl�gningen potential f�r anna� �n idrettsslig verksamhet	16
4. STOD SAMFUNNSHUS OG HALL	17
4.1 «Det var veldig flaks at skolen ikke hadde en gymsal»	18
4.2 Hallen nyttjas av fler målgrupper	19
4.3 «Jeg vil komme med et godt spørsmål: har du sett noe anlegg som er pent?»	21
4.4 Dugnad – en tradition som inv�narna i Stod känner stolthet f�r	22
5. RÖJSMOHALLEN I JÄRPEN	23
5.1 Et privat initiativ og et behov f�r en ishall	23
5.2 Hallen – en ekskluderende bygning som fostret en verdensstjerne	25
5.3 Jentevirksomhet – en marginal tilværelse både i hallen og på stedet	27
5.4 Ressursterke foreldre (fedre) setter agendaen i hallen	28
5.5 N�ringslivet – ser muligheter	28
5.6 R�jsomhallen – en stivnet praksis?	29
6. J�MKRAFT ARENA	31
6.1 «En arena langt ute i skogen»	32
6.2 Eierforholdene – et aspekt ved plasseringen	34
6.3 Arenaen brukes mye og samler fotballen, men fungerer ikke i næringssammenheng	35
6.4 Bra f�r noen skoler, dårlig f�r andre	39
7. RANHEIM FRIIDRETTSHALL	43
7.1 Estetik - «Skolen er vakrere enn hallen, men rettet mot de samme barna»	43
7.2 Det �r en friidrettshall men ingen s�rpr�glad mötesplats	45
7.3 Idrotten har satt prägel på Ranheim sen många �r tilbake	48

7.4	Andra verksamheter har inte lika hög status som idrott	49
7.5	Idrotten som inkluderande element i samhället	50
7.6	Svaga kopplingar till näringslivet	50
7.7	Ranheim – en bydel som växer	51
8.	FÖLLINGE ALLAKTIVITETSHALL –«DET VAR JU EN SIGNAL ATT BU KVAR»	52
8.1	20 år for sent...	56
8.2	Negativ utvikling i bygda	56
8.3	Behov for å fylle hallen med innhold	57
8.4	Godt fornøyd med hvordan hallen fungerer	58
8.5	En hall for alle aldersgrupper og ulike aktiviteter	58
8.6	Foreningslivet i bygda	60
8.7	Hallens betydning for Föllingebygden	61
9.	VERKET I RÖROS	63
9.1	Rørshallen	63
9.2	November 2009	64
9.3	April 2011	65
9.4	Verkets funktion och användning	66
9.5	Olika röster om Verket	68
9.6	Röster från medborgarna	69
9.7	För att sammanfatta Verket i Röros så kan följande punkter räknas upp	70
9.8	Idrott och näringsliv hör ihop i Röros	71
10.	IDROTTSANLÄGGNINGAR BETYDELSE FÖR SAMHÄLLE OCH NÄRINGSLIV	72
10.1	Anläggningen som mötesplats	73
10.2	Idrott, anläggningar och näringslivsutveckling	74
10.3	Från näring till upplevelsenäring	77
10.4	Att samverka och kommunicera mellan fält	78
11.	ESTETIK, FUNKTION, PLASSERING	80
11.1	Estetikk	80
11.2	Funktion	82
11.3	En anläggning öppen för alla	83
11.4	Anläggningen blir det man vill att den ska vara	87
11.5	En anläggnings placering – en möjlig mötesplats	88
11.6	Pragmatisk placering av de studerade anläggningarna	89
12.	KONKLUSIONER	91
	LITTERATUR	94

FIGURLISTE

Figur		side
Figur 1.	Ett axplock ut tidningsartiklar (2010-2012) som belyser diskussioner kring kostnader i relation till idrottsanleggninger	1
Figur 2.	Fördelning av intervjuande kvinner og män i studiens kvalitative del. (procent av totalt 54 personer)	11
Figur 3.	Fördelning (i procent) over vilka som äger den anleggning där idrettsforeningen har sin huvudsaklige verksamhet	12
Figur 4.	I vilken utsträckning forening, kommun eller annan organisation fördelar den tid idrotten har i anleggningen	12
Figur 5.	I vilken utsträckning idrettsforeningen opplever det finns tilrækkelig tid for ulike typer av verksamhet i anleggningen	13
Figur 6.	Kategorisering av annan än idrettslig verksamhet som foreningen bedriver i anleggningen	13
Figur 7.	Hur väl idrettsforeningarna bedømmer att anleggningen fungerer for ulike typer av verksamhet	14
Figur 8.	Fördelning (procent) mellan de foreninger som aldrig, sällan, ofta eller alltid får inntækt via annan verksamhet	14
Figur 9.	Kategorisering av svar og kommentarer kring frågan om "vad anleggningen betyder for lokalsamhället"	15
Figur 10.	Den nye idrettshallen i Stod, sammanbyggt med det gamle (men nyrenoverade) Samfunnshuset	17
Figur 11.	Bilden illustrerer hur anleggningens ulike delar henger sammen med varandra, samfunnshuset, skola, idrett, daghem og frivilligcentral	19
Figur 12.	I markplan finns den entré som används for rullstolsburna, dørra i næste våningsplan er utrymningsveg från cafeteria og samlingssal.	20
Figur 13	Röismohallen med hovedinngangen til venstre	23
Figur 14	Fotballtrening i hallen	24
Figur 15	Curlinghallen som brukes til ulike aktiviteter utenfor sesong	25
Figur 16	Hallen er samlokalisert med blant annet elevhjemmet til skigymnaset	25
Figur 17	Jämtkraft Arena	31
Figur 18	Kart over Östersund med Jämtkraft arena, Sentrum, Skiområde og Svømmehall markert	33
Figur 19.	Jämtkraft Arena – läktare og lounge	36
Figur 20	ÖFK hemsida under avdelningen sponsorer	37
Figur 21	Fra hjemmesiden til Jämtkraft Arena	38
Figur 22	Oversiktsbilde over Jämtkraft Arena og Skistadion	41
Figur 23.	Interiör från Ranheim friidrettshall – styrketrening og gym med fönster.	44
Figur 24.	Ranheim skola, med hallen i förgrunden.	44
Figur 25.	Ranheim friidrettshall – bild på gavel.	45
Figur 26.	Bild från en entré till hallen – den ingång som elevenna använder – samt korridoren där barnen lämnet kläder, skor og ryggsäckar på vägen mot gymnastikundervisning.	46
Figur 27.	Exempel på skyltar från Ranheims friidrettshall	47

Figur 28.	Bild från google earth 2012 – Grilstad och Ranheim bostadsområde markerade.	51
Figur 29	Faksimile ”Fantastiska Föllingebygden” Et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge	52
Figur 30	Faksimile fra ”Fantastiska Föllingebygden” et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge	53
Figur 31	Faksimile fra ”Fantastiska Föllingebygden” et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge	54
Figur 32	Föllinge Allaktivitetshall september 2010	55
Figur 33.	Pågående markarbeten för Verket i Röros, januari 2010	64
Figur 34	Verket i Röros, den del som vetter mot järnvägen – det vill säga baksidan	66
Figur 35	Eiendoms og driftmodell: (Kokkvoll, Stav, 2011)	66
Figur 36	Inomhusvy av verket	67
Figur 37	Sammanställning av öppna svar i enkät genomförd bland boende i Röros	70
Figur 38	Utdrag från Jämtkraft Arenas hemsida (www.jamtkraftarena.se)	76
Figur 39	Översikt av intersektion mellan aktörer och mäklare	79
Figur 40	Utdrag ur Jämtkraft arenas bokningsschema under en vecka i Maj 2012.	86

1. INTRODUKTION

Bakgrunden till den här boken utgår från de studier som genomfördes under 2007 då några av författarna studerade idrotten och dess betydelse för samhällsutveckling, med fokus på samhällen i glesbygd. Studierna visade att idrotten har stor betydelse i allt från identitet och näringsliv till de norska begreppen bolyst och boglädje. Studierna visade också att kärnan i idrottsrörelsen är själva anläggningen (Zakrisson et al, 2007), ett område som var svagt beforskat, men samtidigt omdebatterat, framförallt när det gäller kostnader och prioriteringar gentemot andra samhällssatsningar (figur 1).

Storsatsning på idrottsanläggningar trots dålig ekonomi
Kommunen fortsätter gå ekonomiskt dåligt, ändå vill delar av den politiska majoriteten investera och låna upp 23,3 miljoner kronor till ny bandyplan och konstgräsplan på Arena Grosvad. (Norrköpings tidning 2011-05-11)

Sparkrav drabbar ytterområden
GÄVLE Lägg ned idrottsanläggningarna i Hedesunda och Forsbacka. Det är ett av förslagen som kultur- och fritidsförvaltningen tagit fram i jakten på besparingar.
– Det vore döden för vår idrott här i Forsbacka, säger Lena Holm, ordförande i Forsbacka IK (Gävle Dagblad 11 april, 2012)

Lärare: Sponsra hellre barnomsorg än idrottsanläggningar
Jag läser i VLT om vilka enorma planeringar på idrottsanläggningar det finns för de kommande åren på framför allt Rocklundaområdet. Det är i första hand företrädare för näringslivet men även Västerås kommun som satsar mycket på idrottsverksamheten på det området. Samtidigt läser jag också insändare där befolkningen i Västerås uppmanas att gå på matcherna som ordnas på dessa anläggningar. Publiken är för liten. (Västmanlands läns tidning, 17 april 2012)

Debatten om Djurgårdens nya arena pågår för fullt på Östermalmsnytt's hemsida. Inte minst ekonomin diskuteras flitigt. Gå in du också och skriv vad du tycker.

Revison
WWW DEBATERA PÅ ostermalmsnytt.se

”Tommy Jacobsson säger ”Det går aldrig att få ett ekonomiskt lyft med en egen arena för i princip endast 15 fotbollsmatcher/år”. Ingenting av väsentlighet har förändrats sedan dess! Varför är det ingen ’ja-sägare’ som vill kommentera det? Med ÖIPs usta projektkalkyl och omoderna arenakoncept löper vi en stor risk att köra klubben rakt ner i skiten – att drömma om ’Nordiskt toppslag’ kan vi glömma!”
Phile

”Underbart att det finns en förening som tar ansvar för inte bara sig själva utan även bredd- och ungdomsidrotten. Ser gärna att mina två barn, en pojke och en flicka, får chansen att fortsätta spela i samma område, fast med förbättrade förutsättningar, samtidigt som Djurgårdens herrar (och förhoppningsvis även damer) får en elitarena värd namnet där de hör hemma, nämligen på Djurgården.”
Kaj

”Dif har inget eget kapital och går med miljonförlust, så VEM vill låna ut pengar till Dif? Och var skall man få pengar till eventuella ytterligare kostnader?”
Kenneth

Östermalmsnytt 18 –24 december 2010

Figur 1. Ett axplock ut tidningsartiklar (2010-2012) som belyser diskussioner kring kostnader i relation till idrottsanläggningar

Med detta som utgångspunkt skapade vi ett projekt som skulle utöka och utveckla kunskapen inom området idrottsanläggningar och dess betydelse för samhällsutveckling. Vi valde också att göra det genom ett jamt-trønderskt samarbete, detta för att regionerna på många sätt liknar varandra samtidigt som olika nationella och regionala ansatser skulle kunna studeras och bidra till lärande. Likheter mellan Jämtlands län och Trøndelagen ligger inte bara i det gemensamma kulturarvet – som exempelvis idrottsrörelsens utveckling – utan också likheter avseende demografi och samhällsstrukturer.

De empiriska studierna innefattar en enkät kring idrottsanläggningar som gick till samtliga idrottsföreningar i hela regionen. Därutöver så har fördjupade fallstudier genomförts vid sex anläggningar i orterna Ranheim, Røros, Stod, Östersund, Järpen och Föllinge. De sex fallstudierna valdes på basis av dess olikheter i form av tillkomst, tätort kontra glesbygd och access till anläggningarna respektive de centrala aktörer som påverkat valet att bygga anläggningarna. En målsättning var också att anläggningarna skulle vara relativt nya, detta för att försäkra oss om att

intervjupersonerna skulle kunna återge själva tillblivelseprocessen – det vill säga: varför blev anläggningen byggd? Forskningsansatsen kan beskrivas som interaktiv, då vi löpande samverkat med en intressentgrupp för fältet och arbetar på ett tillämpat vis.

Vi har valt tre huvudsakliga analysgrunder för vårt empiriska material, ett för anläggningens funktion, ett avseende placering och ett kring anläggningarnas estetik. Bakgrunden till dessa analysgrunder är för att vi velat studera anläggningar som mötesplatser och utfallet av dessa genom funktion och placering. Vidare har vi valt att undersöka det upplevda symbolvärdet (estetik) av en anläggning i termer av identitetsskapande och attraktionskraft vid sidan om den rent idrottsliga verksamheten.

Resultaten av våra studier visar att det sätt som man i andra samhällsliga sammanhang använder anläggningarna på skiljer sig mycket åt. Skillnader finns också när det gäller bakgrunden till varför man valt att bygga dem. En av anläggningarna har en tydlig samverkan med näringsliv, framförallt med fokus på upplevelsenäring. En annan har enbart idrottsinriktning. De övriga fyra har målsättningar och visioner kring sina anläggningar som samhällsliga mötesplatser med önskan om att inkludera näringslivet. Ur ett tillgänglighetsperspektiv uppvisar anläggningarna också visioner kring det, men saknar tydliga strategier. En förklaring är brist på både tid och kunskap för att helt lyckas uppfylla dessa visioner – samtidigt som tanken om anläggningen som «allas mötesplats» inte entydigt inkluderar alla grupper i samhället. Det estetiska uttrycket är de flesta nöjda med, samtidigt som vi kan konstatera att estetik inte är prioriterat när det gäller idrottsanläggningar. Estetik sammankopplas istället med funktion och vi har inte uppfattat någon som ser anläggningarnas utseende som något som potentiellt kan stärka attraktionskraft och boglädje för en ort. Anläggningarnas placeras ofta vid en skola, då detta utgör en bra bas för nyttjande på dagtid. Vi har dock inte sett några andra tydliga strategier kring placering utifrån en målsättning att vara en spontan mötesplats för människor som inte explicit brukar anläggningen. Sammanfattningsvis så visar våra studier att anläggningarna fyller de idrottsliga kärnmålen, men är mindre väl anpassade att fungera som dynamo för lokal och regional tillväxt och som mötesplats bortom idrotten.

Boken innehåller 12 kapitel varav kapitel ett innehåller sammanfattning, introduktion och bakgrund till vår studie. Kapitel två är en översikt av idrottens och idrottsanläggningars samhällsliga position och positionering i Norge och Sverige, kapitlet tar också upp några teoretiska reflektioner samt redovisar hur vi gått tillväga i studien. Därefter ges en redogörelse för enkätstudien kring idrottsanläggningar i vår aktuella region. Sen följer kapitel fyra till nio där våra sex fallstudier beskrivs utifrån sina specifika sammanhang. I kapitel tio kopplar vi resultaten av vårt arbete till teori och resonerar kring idrottsanläggningarna och deras betydelse för det omgivande samhällen i stort. Kapitlet har fokus på anläggningarna som mötesplatser. Kapitel elva belyser funktion, placering och estetik utifrån några teoretiska perspektiv, relevanta för våra fallbeskrivningar. Avslutande kapitel tolv innehåller våra konklusioner och tankar kring fortsatta ansatser inom det aktuella kunskapsfältet.

1.1 Idrott sätter prägel på både norskt och svenskt samhälle

Både Sverige och Norge är nationer som präglas av starkt idrottsintresse och ett föreningsliv inom idrotten som gör den till respektive lands största folkrörelse. I Norge finns nära 12 000 idrottsföreningar med sammanlagt över 2 000 000

medlemmar och i Sverige finns cirka 3 000 000 medlemmar fördelade på runt 22 000 föreningar. Det innebär att drygt var tredje svensk eller norsk medborgare är medlem i en idrottsförening. (Braunerhielm & Andersson, 2007; Idrotten i siffror, 2011; Norges idrettsförbund, 2012). Därtill är förekomsten av idrottsanläggningar stor, i Sverige finns 35 000 anläggningar och i Norge finns 35 000 anläggningar (Hallgren & Blom, 2009; Kulturstatistik 2010). Dessa siffror indikerar tydligt storleken på vår största folkrörelse – som exempelvis samlar människor till möten, i klubblokaler såväl som på årsmöten och som av vissa forskare jämförts med den roll som kyrkan hade i fråga om att vara en samlings- och mötesplats för folket (Götlind et al, 2003)

1.2 Idrottens samhällsnytta

Nytan med denna stora idrottsrörelse syns i de studier som entydigt pekar ut att idrott leder till bättre fysisk och psykisk hälsa samt ofta skapar identitet, positivt socialt kapital och samhällelig attraktionskraft. Därtill har idrotten också förmåga att skapa ekonomisk tillväxt och sysselsättning i samhället. (Braunerhielm, & Andersson, 2007; Zakrisson, et al. 2007)

De ovan nämnda effekterna motiverar också politiskt stöd till idrotten. Många ser exempelvis anläggningsstödet som ett självklart bidrag för att gynna fysisk aktivitet, men det finns argument om andra stöd – exempelvis skulle fysisk aktivitet kunna gynnas av bidrag till promenadskor (SOU 1998:33). Statliga anslag till idrott är en politisk lösning som naturligtvis hänger samman med hur idrotten skattas på en samhällelig nivå. På senare år har exempelvis stora evenemang och kopplingen till anläggningar och därmed regional utveckling gett idrotten ytterligare en dimension (Yttrande från Regionkommittén, 2012).

Även EU-kommissionen lyfter idrotten i en strategisk vägledning för idrottens roll i EU (Vitbok om idrott, 2007) Här bekräftas idrottens viktiga sociala och ekonomiska betydelse för samhället, dessutom synliggörs också idrotten inom ramen för EU:s politik. I vitboken föreslås konkreta insatser i en handlingsplan där bland annat idrottens roll i samhället och idrottens ekonomiska aspekter pekas ut.

1.3 Norsk och svensk idrottspolitik värnar fysisk aktivitet för alla

Både Sveriges och Norges regeringar slog fast var sina idrottspolitiska inriktningar för drygt tio år sedan. Målen är relativt likartade, den största skillnaden är att den norska idrottspolitiken betonar anläggningar med en särskild anläggningspolitik. Båda länderna pekar också ut jämställdhet, etik, integration och demokratisk utveckling och vikten av idrott och fysisk aktivitet för alla – «idrett og fysisk aktivitet for alle».

Norsk idrottspolitik är en del av den samlade politiken, dock har både lokal, regional och nationell nivå ansvar för att inventera olika gruppers behov (St.meld.nr 14 1999-2000). Barn och ungdomar är en prioriterad målgrupp och speciella satsningar ska göras för fysisk aktivitet och en allsidig idrott för barn och ungdomar.

Inom norsk anläggningspolitik betonas att befolkningen ges möjlighet till ett brett spektra av lokalt förankrade erbjudanden, både via den organiserade idrotten men även genom att själva ges möjlighet att organisera aktiviteter. Särskilt anläggningar som

stimulerar och tillfredsställer barns behov av fysisk aktivitet bör prioriteras. För ungdomsidrotten betonas utveckling av anläggningar – då med fokus på ungdomars krav och behov av variation. Ungdom ska själva kunna medverka vid utformandet av anläggningar. Utöver detta bör anläggningarna också fungera som sociala mötesplatser för lokalsamhället.

I ett svenskt perspektiv fattades 1999 ett idrottspolitiskt riksdagsbeslut (prop 1998/99:107). I propositionen föreslogs att svensk idrottspolitik ska bygga på tre grundstenar:

Den första grundstenen är att främja en god folkhälsa genom att alla som vill ska ges möjlighet till att utöva idrott och motion, särskilt för barn och ungdomar. Att förverkliga politiken är ett ansvar som delas av staten, kommunerna, idrottsrörelsen och de organisationer som bedriver friluftss- och främjandeverksamhet.

Den andra grundstenen har fokus på idrottsrörelsen och dess möjlighet att värna god etik, jämställdhet, integration samt demokratisk utveckling och delaktighet. Jämställdhetsarbetet omfattar inte bara könsmässig fördelning utan även tillgång till lokaler, utrustning och ekonomiskt stöd för att utöva idrott.

Idrottspolitikens tredje grundsten handlar om statens relation till den kommersiella underhållningsidrotten. Underhållningsidrott skapar förströelse och glädje för många idrottsintresserade människor och har en stark tillväxtpotential på arbetsmarknaden. Kommersiellt bedriven elitidrott har dock inte ansetts vara berättigad att subventioneras med offentliga medel.

1.4 Idrott, pengar och kultur

Även om idrottspolitikerna betonar humanistiska värden har idrotten sedan ett tiotal år tillbaka, kommit att betona ekonomiska och näringsmässiga dimensioner, både inom bredd- och elitidrott: *«Idretten er blitt et utviklingsområde for markedet, og markedet en finansiell kilde for idretten. Sterke økonomiske og sosiale krefter utenfor idretten påvirker idrettens innhold og organisering»* (Enjolras, 1999). Bernard Enjolras ställer sig också frågan om idrotten kommer att klara av att möta den utveckling som allt mer pekar mot globalisering och kommersialisering.

I en krönika, drygt tio år senare; skriver Svein Olaf Torbjørnsen (2011) att tennis, fotboll, skidor och golf är exempel på idrotter där pengar, bonusar, löner och övergångssummor ger en omsättning på flera miljoner, ibland till och med i miljardbelopp. Dessutom: *«pengepremier, reklame, utstyrsbonuser, lønn og overgangssummer er styrende for utøvere, klubber, tilskuere og forbund»*. Detta får också den konsekvensen att det ökar betydelsen av kommersialisering och materialism i samhället – här refererar han till neoklassisk teori som bygger på tanken om konkurrens och prestation och där idrottens ekonomi ska förstås i termer av profit.

Idrotten har, utöver de kommersiella krafterna, också flera miljarder i statligt stöd – både i Norge och i Sverige. I Norge fördelas ”spillemidlene”, det vill säga överskottet från Norsk Tippings verksamhet, till samhällsnyttiga ändamål. En stor del av medlen

har gått till byggande av idrottsanläggningar och mer än 26 000 anläggningar har blivit tilldelade medel.¹ Fördelningsnyckeln för medlen blev ändrad 2009 då det bestämdes att 0,5 procent ska gå till arbete mot spelberoende, 18 procent till humanitära och samhällsnyttiga organisationer, 36,5 procent till kulturella ändamål, samt 45,5 procent till idrotten. Efter detta föreslog Arbeiderpartiet ytterligare en ändring i fördelningsnyckeln, där än större andel reserveras för idrotten. Förslaget har mött motstånd, bland annat från kulturlivet där exempelvis konstnären Cecilie Nissen (2011) menar att finansiering av idrotten sker på bekostnad av kulturen. Här refererar hon till arbeiderpartiets föreslagna ökning av anslaget till idrotten. Förslaget innebär att idrotten kompenseras och att kulturbidraget nu halveras. Att idrotten får mer medel menar Nissen handlar om bland annat starkt lobbyarbete:

«Idretten trenger penger til å bygge idrettsanlegg, og det unner jeg dem. Samtidig er idretten også flinkere til å stå samlet og drive lobbyvirksomhet enn hva kulturlivet er. Det er en mulighet for at dette er et godt forslag, men det er også en mulighet for at noen kloke idrettshoder har tenkt ut noe lurt som gjør at idretten vil bli skjermet fra Stortingets årlige budsjettbehandling. Det som også er betenkelig er at tilsynelatende tillitsvekkende folk fra idretten fremstiller dette som en vann/vinn-situasjon for alle, og mener at kulturlivet har misforstått forslaget på bakgrunn av mangelfulle mattekunnskaper» (ibid.)

Detta exempel pekar också ut en mer eller mindre tydlig skiljelinje mellan kultur och idrott. I många sammanhang pågår en kamp om resurser och kultur och idrott tycks inte kunna mötas. Vilket också kan ses som en paradox när idrotten och framför allt de nationella förbunden betonar mötet mellan människor. Exempelvis har Sveriges Riksidrottsförbund (RF) genom sitt idéprogram «Idrotten vill» slagit fast att idrott ska utformas så att den i alla led ständigt utvecklas och förbättras till form och innehåll så att alla som vill kan vara med (Idrotten vill, 2005). Idrotten ska också «skapa kontakt mellan människor ur olika samhällsgrupperingar» och bidra till en kamratlig och trygg social gemenskap. Detta sammanfattas genom följande fyra ledord: «Glädje och gemenskap, Demokrati och delaktighet, Allas rätt att vara med och Rent spel».

Norges idrottsförbund (NIF) har en vision "idrettsglede for alle" och dess mål är att:

«NIF skal arbeide for at alle mennesker gis mulighet til å utøve idrett ut fra sine ønsker og behov. Organisasjonen skal være en positiv verdiskaper for individ og samfunn og dermed styrke sin posisjon som folkebevegelse og drivkraft i samfunnet. Organisasjonens arbeid skal preges av frivillighet, demokrati, lojalitet og likeverd. All idrettslig aktivitet skal bygge på grunnverdier som idrettsglede, fellesskap, helse og ærlighet.» (Norges Idrettsforbund, 2011)

En intressant fråga i sammanhanget är om gemenskapen enbart handlar om den idrottsliga gemenskapen eller om positiva värden och drivkraft för «samfunn» kan ses i ett vidare perspektiv? Detta behöver inte tolkas som att idrotten själv har huvudansvaret för att skapa mötet – men är de öppna för det?

¹ http://www.spillemidlene.no/?page_id=7 21.5.12

2. FRÅN IDROTT TILL IDROTTSANLÄGGNINGAR

Även om kritiska perspektiv existerar och slutsatserna kring dess effekter varierar, så är samstämmigheten kring idrotten som en viktig samhällspelare stor, vilket föregående kapitel visade. I en rapport från 2007 lyfter Zakrisson et al fram idrottens viktiga roll i lokal samhällsutveckling för glest befolkade bygder, där inte minst idrottsanläggningar fyller en central funktion.

Idrottsanläggningar och dess roll för samhället även bortom idrotten i sig har inte rönt någon större uppmärksamhet av forskare. Studier har snarare kommit att röra mätningar av idrottens ekonomiska effekter, tillgänglighet och nyttjande av anläggningar eller hur idrott och fysisk aktivitet kan stimuleras genom att bygga näridrottsplatser eller anläggningar på skolgårdar (Book 2005, Sandström & Nilsson 2008, Fahlen 2009, Kural 2010).

Vi kan dock konstatera att idrottsanläggningar i Norge och Sverige har flera gemensamma nämnare än bidra till kostnader och fysisk aktivitet. Ländernas anläggningar har bland annat en grund i en folkrörelsetradition och de finns i så gott som varje liten by. Visserligen är anläggningarna viktiga för det idrottsliga utövandet men de fungerar även som mötesplats för lokalbefolkningen och är många gånger ett bra alternativ i brist på arenor för konserter och andra föreställningar. Behovet av väl fungerade idrottsanläggningar kan därför ses i flera perspektiv där några perspektiv kommer att belysas i denna bok.

Riksidrottsförbundets (RF) ordförande, Karin Mattson menar att *«anläggningarna är en förutsättning för att både den organiserade idrotten och den oorganiserade spontanidrotten ska fungera»*. Hon pekar också på att kommuner och föreningar i de flesta fall finansierar, äger och driver idrottsanläggningarna. Dessutom har utvecklingen av idrottsanläggningar varit expansiv de senaste åren, med åtskilliga miljarder i investeringar och allt fler idrottsföreningar driver och/eller äger en eller flera idrottsanläggningar. Detta var också var anledningen till att Sveriges kommuner och Landsting (SKL), tillsammans med (RF) etablerade ett kompetenscenter som ska ge stöd och kvalificerad rådgivning när det gäller projektering, byggande och drift av anläggning (SKL, 2008). Norges idrettsforbund (NIF) tillhandahåller motsvarande stöd genom en anläggningsrådgivare. Utöver detta finns det via NIF:s hemsida information om grundläggande principer för anläggningar, hur man planlägger anläggningar, vad som ingår i byggprocessen samt vilka bidrag som kan sökas med mera.

Att offentliga organisationer investerar i idrottsanläggningar är inte alltid självklart. Som exempel kan nämnas Malin Siwe, ledarskribent i Dagens Nyheter (2010), som ifrågasätter olika former av projekt som etableras i avfolkningskommuner i syfte att få utvecklingen att vända. I sin ledare pekar hon ut ett planerat ridhus som också inkluderar villor, hotell och en företagsby. Siwe menar att åtskilliga miljoner svenska skattekonor redan investerats i idrottsanläggningar – för att öka attraktionskraften. Hon konstaterar också att *«i flera av dessa kommuner har befolkningen ändå inte ökat»*.

Även om åsikterna går isär kvarstår det faktum att idrottsanläggningar har betydelse för idrottsutövarna, men även för andra användare, oavsett var i landet man bor.

Behovet av väl fungerade idrottsanläggningar kan därför ses i flera perspektiv. Frågan är bara för vad och för vilka?

2.1 Idrottsanläggningar – en del av upplevelseindustrin

I arbetet med den här boken är studierna delvis länkat till projektet «*Drivkrafter för nya näringar*» – ett projekt där upplevelseindustrin har en central roll (Jonsson & Skoglund, 2011). I definitionen av upplevelseindustri ingår också en uppdelning i 14 delbranscher – exempelvis arkitektur, design, konst, media, mode, måltid och scenkonst.¹ Om dessa branscher länkas till idrottsanläggningar skulle man kunna resonera i termer av arkitekter som ritat anläggningar, konstnärer som smyckar dem, media som bevakar idrotten – och mode som sport och idrottskläder. Måltid är också givet kring ett idrottsarrangemang och vidare förekommer även underhållning på anläggningar – exempelvis som scenkonst. Oavsett dessa hypotetiska resonemang ses inte idrotts- eller sportrelaterad verksamhet som en del av upplevelseindustrin utifrån ett svensk perspektiv. Sport återfinns dock i de studier som görs inom upplevelseindustrin i Storbritannien (O'Connor, 2007). I en svensk studie från 2004 menade Vinnova (Gustafsson, 2004) att inom ramen för upplevelseindustrin borde sport vara givet, detta då sport i mångt och mycket är kommersiellt driven. Liknande resonemang återfinns, som nämnts ovan, på EU-nivå, där exempelvis Regionkommittén lyfter idrotten och dess anläggningar som en plattform för regioner att skapa tillväxt och utveckling genom evenemang och kommissionens vitbok om idrott (2007) pekar på synergieffekter med turism.

Då syftet med denna studie är att se vad idrottsanläggningar betyder för samhället – utöver det rent idrottsliga, menar vi att ett näringslivsperspektiv bör vara en given dimension, likväl som dess sociala och kulturella betydelse i ett lokalsamhälle. Ett centralt antagande i projektet är också att anläggningars placering, funktion och estetik har betydelse för lokalbefolkningens personliga och kollektiva identitet.² Vilket i sin tur kan betraktas i perspektivet att vissa grupper gynnas, andra gör det inte. Frågan är då: kan överhuvudtaget idrottsanläggningar gynna hela samhället, eller är potentialen i varje anläggning enbart riktad till specifika grupper?

Målet med studien är därmed att ge en bild av hur idrottsanläggningar kan generera värdeskapande möten och symbolvärde som leder till regional identitet, attraktionskraft, sysselsättning och engagemang.

¹ I Kunskap och kompetensstiftelsen har delat in upplevelseindustrin i delbranscherna arkitektur, dator/tvspel, design, film, foto, konst, litteratur, marknadskommunikation, media, mode, musik, måltid, scenkonst, upplevelsebaserat lärande

² Tidigare forskning har visat tydliga kopplingar mellan starka, demokratiska idrottsföreningar och företagsamhet och identitet på mindre orter (Zakrisson et al, 2007).

2.2 Idrott och idrottsanläggningar – definition eller installation?

Innan vi går in på själva anläggningarna så bör något sägas om idrott. Enligt RF:s definition är idrott fysisk aktivitet som vi utför för att kunna ha roligt, må bra och prestera mer (Idrotten vill, 2005). Idrott kan i den bemärkelsen utövas i skog och mark, hemma på vardagsrumsgolvet eller på trottoarer, på cykelbanor och på europavägar, i eller på en sjö. Så varför anläggningar?

Idrottsanläggningar är till viss del specifika byggnader, detta då en hel del idrotter kräver sin unika yta. Detta hänger samman med såväl konstitutiva (ytan på en tennisbana) som regulativa regler (när en boll ger poäng). Idrottens regler ställer därmed vissa krav på anläggningar – vilket kan innefatta allt från en gräsyta som klipps med jämna mellanrum till hoppgröpar och bassänger. Det finns också givna mått som gör att anläggningen blir användbar för idrotten.

Anläggningar kan också ses i andra perspektiv – exempelvis kan man lyfta in frågan om estetik. Estetik har en mer utpräglad och framförallt accepterad roll när det gäller nationalarenor, inte minst med kopplingar till turistiska attraktioner som i Holmenkollen. Detta gäller dock inte när det kommer till lokala idrottsanläggningar. Överför man detta tankesätt på operahus och museer så har de estetiska uttrycken lika framträdande roll oavsett det är ett nytt operahus i Oslo, ett kulturhus i Luleå eller ett hembygdsmuseum i Verdal.

När det gäller nationalarenor blev den kände arkitekten Torben Grut blev särskilt uppmärksammas för att ha ritat idrottsbyggnader – inte minst Stockholms stadion som kommit att bli en av Sveriges mest kända byggnader. Han ville bygga en idrottsanläggning som var funktionell, både för åskådare och för tävlande. Dessutom ville han skapa en vacker byggnad i en nationell svensk stil. Han ansågs ha byggt ett nationalmonument som framgångsrikt kombinerade idrottslig verksamhet med estetisk interiör och exteriör. Detta är fortfarande den allmänna meningen och självklart är Stadionborgen i dag byggnadsminnesförklarad. Den fyller fortfarande sin funktion som idrottsarena, men är numera väl liten, bara 18000 åskådare ryms – vilket kan jämföras med den arena som färdigställs under 2012 i Solna – för 60 000 åskådare.

Sammantaget kan vi konstatera att idrottsanläggningar är så mycket mer än bara en plats för att utöva fysisk aktivitet. Idrott och dess anläggningar är ett mångfasetterat område och därmed svårdefinierat. En enkel gräsyta kan räcka långt men så gör också ett arkitektoniskt monument.

2.3 Hvordan blir idrettsanlegg en del av hverdagslivet?

Et spørsmål vi derfor har stilt oss i dette prosjektet er om det for alle slike anleggs vedkommende skapes mellomrom, møter eller en konkrete fysisk-materielt tilpassete møteplasser som åpner for et samvirkende mangfold og for positive synergier av både materiell og immateriell art?

Et begrep vi vil bruke i denne sammenhengen er domestisering. Dette tar utgangspunkt i hvordan nye teknologier tas i bruk og blir en naturlig del av hverdagslivet. Gjennom dette begrepet kan vi også få en utvidet forståelse for hvilken

rolle et idrettsanlegg kan ha i et lokalsamfunn, det vil si forholdet mellom samfunnsutvikling og domestisering. Domestisering kan metaforisk forstås som at «rå» teknologi trenger og «temmes» for å bli en del av vårt hverdagsliv. Fra utviklernes side er teknologier utstyrt med handlingsprogrammer (Latour 1992). Dette dreier seg i beste fall seg om en anbefaling eller et forslag til hvordan teknologien er tenkt brukt, kanskje tydeligst eksemplifisert gjennom bruksanvisninger. Vi, som brukere, trenger på ingen måte å innordne oss disse og kan velge å bruke teknologien på en annen måte enn hva som var tenkt. Det å integrere teknologier i hverdagslivet forutsetter uansett en eller annen form for handling fra brukernes side.

Sagt på en annen måte handler domestisering om en forhandling av tingens (en teknologi eller for eksempel et idrettsanlegg) betydning og praksis på en dynamisk og interaktiv måte (Lie og Sørensen 1996). Dette betyr at både teknologien og de sosiale relasjonene den inngår i endres. Dette innebærer, for det første, at tingen må anskaffes, kjøpes eller i tilfellet idrettsanlegg bygges og på en eller annen måte være tilgjengelig for bruk. For det andre må den plasseres, det vil si settes inn i et fysisk eller mentalt rom, som for eksempel en del av en skole. For det tredje må den fortolkes slik at den på den ene siden gis en betydning i husholdet eller en lignende kontekst (for eksempel som skolens undervisningslokale i kroppsøving), samtidig som den på den andre siden gis en symbolverdi i forhold til verden omkring. For det fjerde må den integreres i sosiale handlingsprogrammer (Sørensen et al. 2000). Domestiseringsstrategier finner dermed sted innenfor tre dimensjoner: praktisk, symbolsk og kognitiv. Innenfor den praktiske dimensjonen vil domestisering frembringe et bruksmønster. Hvordan skal tingen brukes? Den symbolske dimensjonen handler om betydningsproduksjon og forholdet mellom betydning, identitet og selvpresentasjon, mens det kognitive arbeidet handler om å lære seg tingen. Sørensen (2005) fremhever at domestisering ikke bare handler om iscenesettelse av teknologi, men at både folk og deres sosiotechniske relasjoner kan endres i prosessen. Domestisering handler dermed ikke bare om sosialisering av teknologi, men heller om en samproduksjon av det sosiale og det tekniske.

Relatert til domestisering av et idrettsanlegg handler dette om hvordan anlegget skal brukes, hvilken betydning anlegget skal ha, eller symbolisere for brukerne og organisasjonen. Til sist handler det også om å lære seg anlegget og hvordan det fungerer. Det er med andre ord en ikke ubetydelig prosess. Samtidig er det også slik at ulike individer og grupper vil kunne ha ulike domestiseringsstrategier av den samme tingen, eller idrettsanlegget i denne sammenhengen.

Domestisering gjøres av individer og grupper i ulike settinger, men det kan også gjøres av institusjoner og andre kollektiver. Et viktig aspekt ved domestisering er imidlertid at det må ses på som en betinget prosess, avhengig av lokale ressurser, strukturelle og globale skjæringspunkt og sammenstillinger av lokale og globale strategier (Sørensen et al. 2000)..

Domestisering er på ingen måte en konfliktfri prosess, og den kjennetegnes like gjerne av både friksjon og motstand. Konflikter i domestiseringsprosesser kan henge sammen med ulike lokale interesser og roller, som for eksempel klasse, kjønn, etnisitet og alder, og så vel ulike idretter i tilfellet idrettsanlegg. Det kan også henge sammen med forholdet mellom hegemoniske globale koder og lokale, muligens opposisjonelle, fortolknings- og evalueringskoder, og til forholdet mellom, på den ene siden, arkitektens ønske om å konfigurere bruk gjennom inskripsjoner, preskripsjoner og program, og, på den andre siden, brukeres kreativitet og anti-programmer.

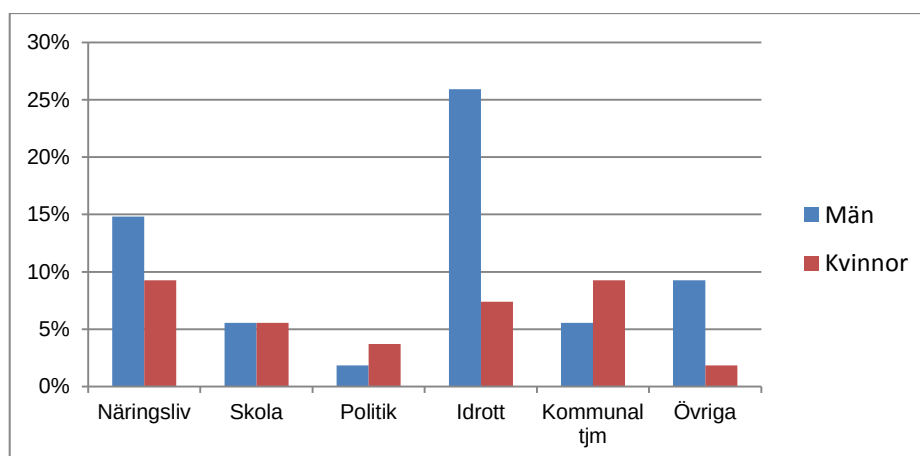
Til sammen innebærer dette at idrettsanlegg er så mye mer enn bare et sted for å utøve fysisk aktivitet. Idrettsanlegg er mangefasetterte fenomen og dermed ikke lette å studere. En enkel gressflate kan som sagt rekke langt, men det gjør også et arkitektonisk monument. Spørsmålet blir da i hvilken grad idrettsanlegg som sosioteknisk fenomen kan gi brukeren, så vel som ikke-brukeren, ytterligere verdi utover det som ofte løftes frem som dets primære funksjoner, det vil si idrett, folkehelse og demokratisk utvikling. Dette spørsmålet kan også formuleres slik: I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom idrettsanleggets uttalte mål og den faktiske praksis som råder på anlegget?

2.4 Studiens gjennomförande

Den mångfasetterade bild av idrott och idrottsanläggningar som vi gav exempel på i föregående kapitel är också det fenomen som vi avser att studera. Vår studie inleddes med en enkät till alla idrottsföreningar i Trøndelag och Jämtlands län för spegla bruket av idrottsanläggningar och synpunkter i anläggningsfrågan. Syftet var att få en indikation på i vilken utsträckning anläggningarna används till annat än idrott och också *vad* detta ”annat” kan bestå av. Enkätsvaren kom sen att tjäna som argument för fortsatta fördjupade kvalitativa studier av kopplingen mellan anläggningar och det omgivande samhället – bortom det rent idrottsliga.

De kvalitativa studierna har innefattat sex fallstudier, i form av anläggningar, som vi valde utifrån en önskan om ett brett spektrum av anläggningar i varierande kontexter (exempelvis olika idrottsligt fokus, urbant kontra glesbygd med mera). De flesta anläggningarna var relativt nya eller höll på att byggas när studien inleddes – och syftet med det var att i så hög utsträckning som möjligt kunna göra intervjuer med människor som har en god bild av målet med anläggningarna, förväntade utfall och så vidare. En av anläggningarna har dock dryga 20 år på nacken medan ett par av anläggningarna färdigställdes 2009-2010. Fallstudierna har genomförts genom besök och observationer i och kring respektive anläggning. Intervjuerna har skett enskilt eller i mindre grupper (högst fyra personer samtidigt) och frågorna har utgått från ett antal teman – varav några av dem baseras på resultaten från enkäten (exempelvis betydelse för lokalsamhället). De personer som intervjuats har i huvudsak representerat näringsliv, politik, kommun eller idrottsrörelsen och slutligen gruppen övrigt som är personer kopplade till andra organisationer i anslutning till en anläggning (exempelvis projektanställd i ett EU-projekt).

De intervjuade består av 54 personer varav 63 procent män och 37 procent kvinnor i åldrarna 30 till 70 år. Drygt 30 procent av de intervjuade representerar idrotten på olika sätt – antingen som anställd, som ideell ledare eller som förtroendevalda – de senare två kategorierna har också ett yrke i vardagen och representerar därmed också näringsliv eller offentlig sektor (figur 2).

Figur 2. *Fördelning av intervjuande kvinnor och män i studiens kvalitativa del. (procent av totalt 54 personer)*

Vid tre platser genomfördes också intervjuer med slumpmässigt utvalda personer på orten – här var åldersspannet 12- 80 år. Dessa intervjuer genomfördes för att komplettera övriga intervjuer

I studierna i Tröndelag har de svenska forskarna varit drivande i intervjuerna emedan de norska forskarna varit drivande och fört samtalen i Jämtland. Syftet var att skapa än djupare förståelse för de likheter och skillnader som den nationella gränsen potentiellt skulle kunna innebära.

Den kvalitativa metoden har sin bakgrund i att vi betraktat respektive fallstudie som en unik kontext med unika aktörer. Metoden gör att vi skapat möjligheter för djupare förståelse på kontext och -individnivå, samtidigt som kunskapen därmed inte presenteras i form av några objektiva eller generella sanningar, vilka ofta riskerar att landa långt bortom unika individer och kontexter. Istället kan man uppfatta våra slutsatser som inlägg i en pågående dialog, med målsättningen att stärka kunskapen kring samhällets idrottsanläggningar och med hänsyn till olika kontextuella förutsättningar. Alltså inte som en objektiv och ofärgad verklighet, utan mer mot det håll som Eysenck (1978) uttrycker det:

”sometimes we simply have to keep our eyes open and look carefully at individual cases – not in the hope of proving anything, but rather in the hope of learning something” (i Flyvbjerg, 2001)

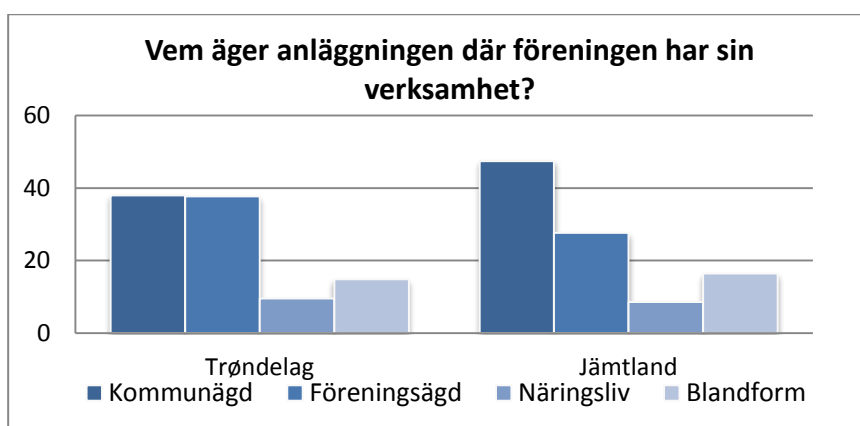
Empirin är insamlad av fem forskare: Gun Jonsson, Robert Bye, Wilhelm Skoglund, Hans Wilhelm Thorsen samt Pär Löfstrand. Boken har emellertid författats av de tre förstnämnda.

3. ANLÄGGNINGAR – EN ÖVERSIKT

I en enkät till samliga idrottsföreningar i Jämtland och Trøndelag sökte vi svar på hur idrotten använder sina anläggningar, vilka som äger dem, hur mycket tid de får i anläggningen, om anläggningen används till annat än idrottslig verksamhet och slutligen hur de skattar betydelsen av anläggningen i det lokalsamhälle de verkar i. Totalt svarade 37 procent av samtliga föreningar på enkäten.

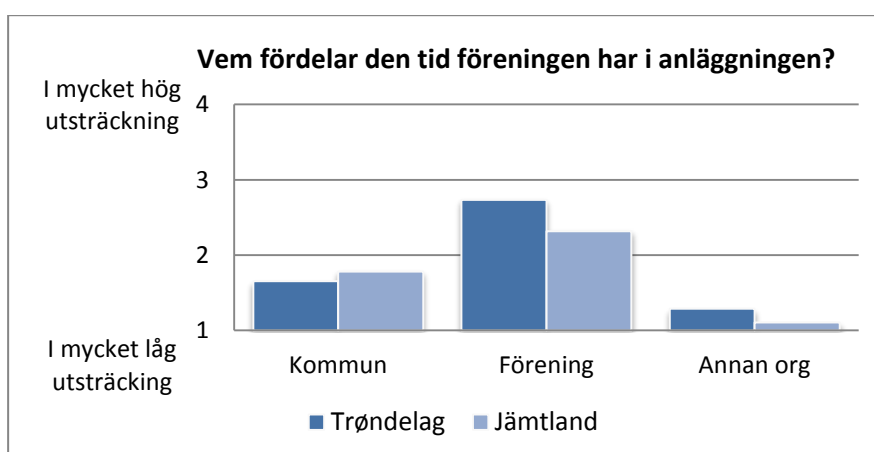
3.1 Trønderna äger sina anläggningar

Idrottsutövandet i Trøndelag sker i något större utsträckning i förenings- och/eller kommunägda anläggningar, i Jämtland sker verksamheten oftare i kommunägda anläggningar (figur 3)

Figur 3. Fördelning (i procent) över vilka som äger den anläggning där idrottsföreningen har sin huvudsakliga verksamhet

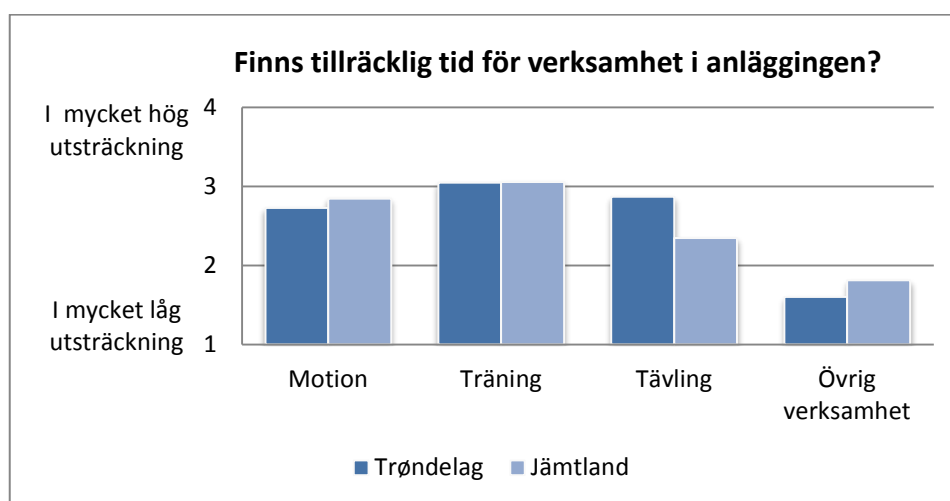
Även om kommunerna äger anläggningarna så är det föreningarna själva som fördelar tiden för när olika grupper kan använda anläggningen (figur 4)

Figur 4. I vilken utsträckning förening, kommun eller annan organisation fördelar den tid idrotten har i anläggningen

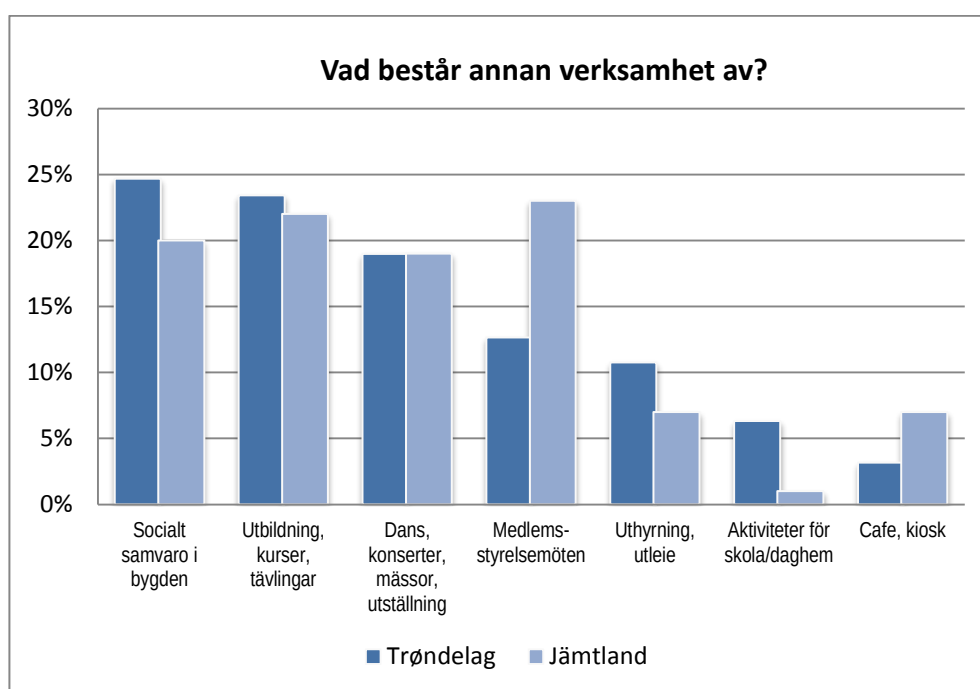
De flesta föreningar har svarat att de i "hög utsträckning" får tillräckligt mycket av den tid de önskar i anläggningarna, särskilt för motions- och träningsverksamhet. I

något mindre utsträckning finns tid för tävling, än mindre tid finns för övrig verksamhet (figur 5).

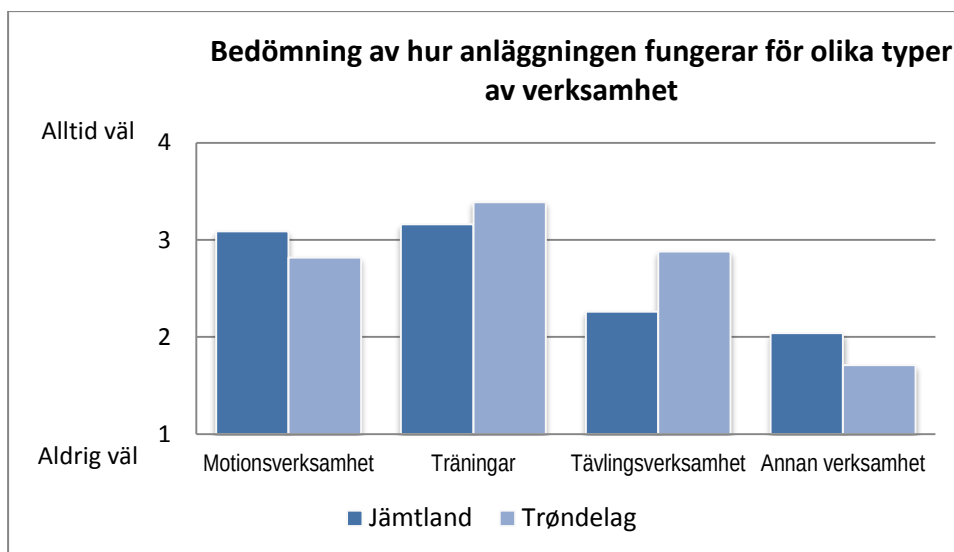
Figur 5. *I vilken utsträckning idrottsföreningen upplever det finns tillräcklig tid för olika typer av verksamhet i anläggningen*

Eftersom denna studie har fokus på den verksamhet som inte är direkt kopplad till idrotten ville vi också att föreningarna skulle beskriva vad "övrig verksamhet" består av. Svaren har kategoriserats enligt följande (figur 6):

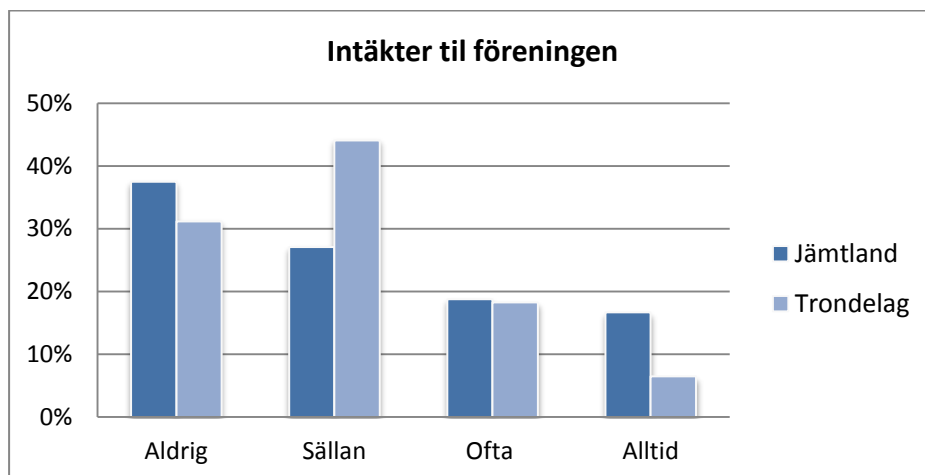
Figur 6. *Kategorisering av annan än idrottslig verksamhet som föreningen bedriver i anläggningen*

På frågan om hur väl anläggningen fungerar för föreningarnas verksamhet svarar föreningarna i att den ofta eller alltid fungerar väl för deras motions- och träningsverksamhet men sällan eller aldrig fungerar bra för annan verksamhet (figur 7)

Figur 7. Hur väl idrottsföreningarna bedömer att anläggningen fungerar för olika typer av verksamhet

Annan än idrottslig verksamhet kan också generera medel till föreningarna:

Figur 8. Fördelning (procent) mellan de föreningar som aldrig, sällan, ofta eller alltid får intäkter via annan verksamhet

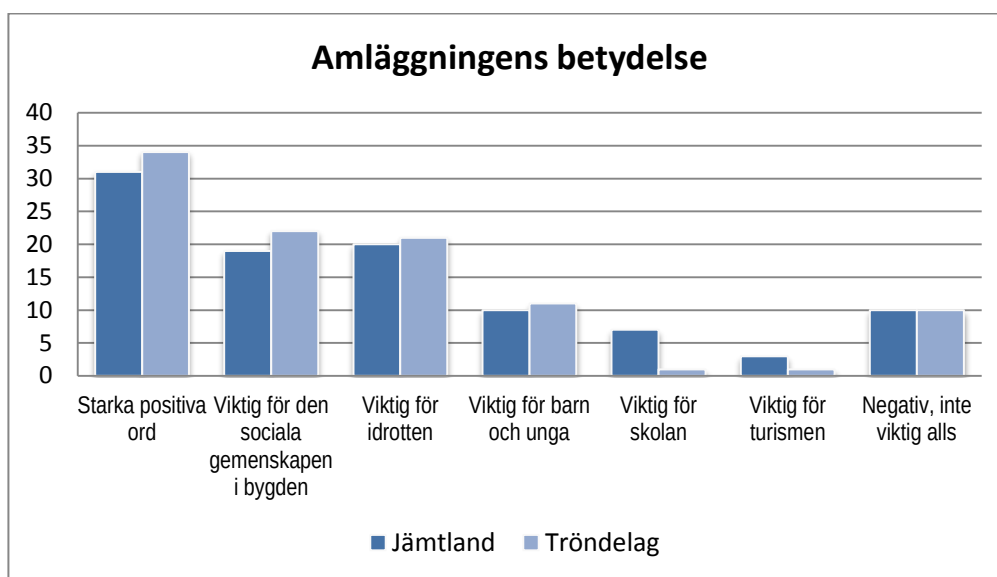
Som framgår av figuren har Jämtländska föreningar något oftare intäkter från ”annan verksamhet” än vad Trøndeska föreningar har. Merparten får dock *sällan* eller *aldrig* några intäkter. Storleken på intäkterna varierar – allt från 300 kronor till en halv miljon. Största variationen finns på norska sidan där totalsumman uppgår till drygt 2,5 miljoner kronor medan medelvärdet ligger på ca 98 000 kr. På svenska sidan är summan strax över 2 miljoner medan medelvärdet är ca 180 000.

Största inkomsterna ger aktiviteter som uthyrnings-, och arrendeverksamhet – vilket några föreningar tagit upp, framför allt på norska sidan: *Utleie av klubbhus til selskaper* eller *leie til barnehage, skole og speider* inbringar flera hundra tusen NOK årligen. Att föreningen äger anläggningen är en förutsättning för att kunna hyra ut. På svensk sida nämns uthyrning enbart av golfklubbar (vilka också är föreningsägda), där en klubb får ca 500 000 SEK genom uthyrning.

Servering, kiosk och försäljning tas också upp – men dessa inkomster går ofta oavkortat till den sektion som står för försäljningen. Även här tar en golfklubb upp att deras servering och kioskverksamhet ger ca 200 000 SEK årligen.

3.2 Anläggningarna betyder mycket för hela samhället

Slutligen bad vi föreningarna uttrycka vad anläggningen betyder för lokalsamhället. De flesta uttrycker sig mycket positivt och med få men *starka ord* som ”Vannvittig mye” och ”livsviktig”. En summarisk bild av hur föreningarna svarat redovisas här i procent av antal svar.

Figur 9. Kategorisering av svar og kommentarer kring frågan om ”vad anläggningen betyder for lokalsamhället”

Förutom att föreningarna lyfter betydelsen av anläggningen i relation till själva idrotten är det många som pekar ut att anläggningen är en viktig samlingsplats, vilken bidrar till gemenskap. En förening skriver så här: «*Stor inverkan då vi också är en ungdomsgård for i huvudsak tjejer*». De flesta har dock uttryckt att hela samhället (skola, näringsliv, gemenskap, hälsa och sysselsättning) gynnas. Så här skriver en förening: «*Svært viktig for å legge til rette for fysisk aktivitet, mosjon og idrett. Er også et treffpunkt for mange, i tillegg til at det er en samfunnsaktør som arbeider for trivsel og bygdes interesser i forhold til kommune og andre aktører*».

Några få har uttryckt sig mer tveksamt – då i termer av att«*Særidrett og få medlemmer gir kanskje interesse for de få*»”.

Vi bad också föreningarna att tillägga något som de kände att enkäten saknade. Här har totalt ca 35 procent svarat. Både på norsk och svensk sida dominerar svaren av önskemål och krav på att kommunen tar större ansvar, inte minst när det gäller ekonomi for drift og underhåll.

3.3 Har idrottsanläggningen potential för annat än idrottslig verksamhet

Vi kan konstatera att anläggningarna fungerar väl för den idrottsliga tränings- och motionsverksamheten och vidare också fyller en mycket viktig social dimension – framför allt i lokalsamhället. Vi ser också att anläggningarna bedöms fungera mindre väl för annan verksamhet, detta gäller även tävlingsverksamhet. Anläggningarna används också sällan eller aldrig för annan verksamhet – framför allt när det gäller sådan verksamhet som kan sägas ha en näringslivsmässig prägel. Dessutom framgår att föreningarna har problem med ekonomin och skulle därför kunna vara betjänta av att anläggningarna inbringar pengar. Frågan är då vad som hindrar andra organisationer att via idrotten generera mer resurser, tillväxt och utveckling i ett samhälle? Och vidare – om detta inträffar – vad får det för effekter på exempelvis attraktionskraft, livskvalitet och engagemang?

Utfallet på enkäten leder oss fram till frågan om vad som möjliggör och hindrar ovanstående utveckling eller effekt av en anläggning. Detta gav oss också uppslaget att söka svar på frågan i olika kontexter, i och kring olika anläggningar. Skiljer det sig åt mellan länderna? Skiljer det sig åt mellan stad och glesbygd, mellan de specifika orterna, inom ramen för olika typer av anläggningar? Frågor som dessa söker vi därför svar på genom att djupare tränga in under ytan på den högst ordinära idrottsanläggningen!

4. STOD SAMFUNNSHUS OG HALL

«Jeg tenker ikke på Stod [hallen] som et idrettsanlegg, det er Samfunnshuset. Jeg tenker veldig sånn»⁴

Mitt i det lille samhället Stod, 15 kilometer nordost om Steinkjer finner vi Stods samfunnshus og idrettshall. Samfunnshuset är ett resultat av en omfattande *dugnadsinsats* och innehöll också bygdens enda gymnastikhall.⁵ När samfunnshuset skulle renoveras kom också tankarna på en ny hall. Hallen invigdes 2008 och ligger i anslutning till Binde skole och är sammanbyggd med samfunnshuset. Stod har cirka tusen invånare och redan innan man beslutat om hallbygget hade byborna lagt 10 000 timmar på dugnad i ett förprojekt:

«Det var mange informasjonsmøter og åpne møter som vi startet med. Siden var det en del arbeidsgrupper og vi engasjerte alle lag og foreninger slik at de har kunnet kjøre sin egen prosesse for å avklare hvilke behov og hvilke økonomiske muligheter de har til å være med på et slikt bygg»⁶

Figur 10. Den nye idrettshallen i Stod, sammanbyggd med det gamla (men nyrenoverade) Samfunnshuset

Renoveringsprocessen och det blivande hallbygget kom att länka samman flera intressen: samfunnshusets behov av upprustning, skolans behov av lokaler, en sammanslagning av två daghem och en växande volleybollförening med satsning på elitserien för damer. Hallen skulle fungera som *flerbrukshall* vilket också antyder att anläggningarna vänder sig till flera olika brukargrupper, både skolans elever och olika idrotter men genom att lokaler frigjordes får det också effekt på den verksamhet som redan var en del av samfunnshuset: musik-, teater-, kör- och historieföreningar. I

⁴ Styrelseledamot samfunnshuset

⁵ Dugnad har sitt utsprung i det norrøne begrepet dugnaðr (hjälp som ydes en). Den norske dugnadsånden hevdades å ha røtter tilbake til 1100-tallet og var da knyttet til gårdsdugnaden. Dugnad kan definieres som: «ulønnet, frivillig og felles utført arbeid av betydning for fellesskapet eller for en enkeltperson.

⁶ Ordförande samfunnshuset

samfunnshuset finns också en *Frivillighetssentral* vars fokus är aktiviteter för äldre människor.⁷

Stod samfunnshus och hall har byggts, renoverats och ägs av flera föreningar som finns under «paraplyet» Samfunnshuset – ett så kallat lottlag (ett andelslag med begränsat ansvar). De finansierar också anläggningen, bland annat genom att hyra ut både hallen och delar av samfunnshuset till skolan, till viss del betalar även idrottslagen hallhyra. Av hemsidan framgår att nästa 40 procent av de som bor i Stod också finns med i idrottslaget, som har *«380 medlemmer og har egne grupper for fotball, volleyball, ski, barne- og ungdomsaktivitet og trim»*⁸.

Det som särskiljer Stod samfunnshus och hall från de andra anläggningar vi studerat är att såväl planering, uppbyggnad, ägande och förvaltning är djupt förankrad i bygden. Anläggningen utmärker sig också på så sätt att man tagit hänsyn till många olika (ekonomiska) intressen och behov. Man har involverat brukare från hela bygden och tillsammans diskuterat olika behov och därefter försökt komma fram till en målsättning med byggnaden. Man frågade sig bland annat följande: *«Var det bare en renovering av det gamle bygget, eller var det et spørsmål om å fortsette å opprettholde storsalen som gymsal, eller var det noe mer...»*⁹

4.1 «Det var veldig flaks at skolen ikke hadde en gymsal»¹⁰

Var den nya hallen skulle placeras var det aldrig någon diskussion kring – den skulle ligga i anslutning till befintliga byggnader. Bygget av den nya hallen sammanföll med att skolan blivit lovad en gymnastiksal av kommunen. Tidigare använde skolan den gamla gymnastiksalen i samfunnshuset, en nedsliten lokal som i nästan 50 år tjänat bygdens invånare kring fester och för begravningar, men även fungerat som samlingsplats för unga utanför idrotten – exempelvis genom skolekorps. Samlingssalen var därför fortsatt viktig och förutom en ny gymnastiksal behövde skolan också ett skolkök för hemkunskapsundervisning. Dessa behov gjorde i sin tur att renoveringen av samfunnshuset tog en ny riktning – att försöka tillgodose skolans behov och med det också få en ekonomiskt stabil hyresgäst: kommunen. Placeringen av hallen, inklusive alla ombyggda lokaler kan beskrivas som en «win-win» situation för samtliga aktörer: så här berättar en av ledamöterna i samfunnshusets styrelse:

*«Jeg tror motivasjonen og interessen for å få det på plass sammenfalt med begge sider, for rektoren på skolen var veldig positiv, skoleledelsen sentralt, administrasjonen og politikerne var positive til det som skjer, ikke bare i forhold til skolen, men for hele bygda.»*¹¹

⁷ Frivilligcentralerna introducerades i Norge som ett regeringsinitiativ i början på 1990-talet, Staten betalar en person som fungerar som en koordinator för tjänster och verksamheter – främst i syfte att bygga ett socialt nätverk och skapa närhet och samhörighet över generationsgränser.

⁸ www.stod.no och www.krokom.se/naringsliv/projekt/friafoellingeprojektet

⁹ Ordförande samfunnshuset

¹⁰ Representant för idrottsförening

¹¹ Styrelseledamot samfunnshuset

Den största frågan har rört förhandlingarna med Steinkjer kommun – att ro iland ett hyresavtal som sträcker sig över en 20 årsperiod – vilket också handlat om att matcha en mängd olika krav från kommunen.

4.2 Hallen nyttjas av fler målgrupper

Själva idrottshallen i Stod fungerar som arena för elitserielaget i volleyboll – vilket kan ses som unikt i ett så litet samhälle. Den fungerar även för andra idrotter och för motionsidrott. Förutom att elverna använder hallen på dagtid används den ibland av barnehagen som ligger vägg i vägg med samfunnshuset och idrottshallen. Samtliga aktörer är nöjda med hallens funktion. Från skolans sidan menar man att storleken på hallen är optimal. En stor hall ger inte lika effektiva idrottslektioner – «*du får opp intensiteten veldig godt*». Skolan ville också ha en ingång från en speciell sida av hallen – «*for å unngå ekstra vasking av gulvene, det sparer økonomi*»¹². Skolan krävde också en viss prestanda i hallen och i skolköket, detta för att kunna hålla hög kvalitet på undervisning. Representanter för skola och kommun menar att samfunnshuset har tillmötesgått olika önskemål på ett bra sätt, här nämns inte minst skolköket. Ytterligare en del som tas upp är den jordvärmeanläggning som används för hela fastigheten och att värmeanläggningen också kommit att bli en del av undervisning i naturkunskap för eleverna.

Figur 11. Bilden illustrerar hur anläggningens olika delar hänger samman med varandra, samfunnshuset, skola, idrott, daghem och frivilligcentral

På kvällstid har alla föreningar och lag tillgång till hela samfunnshuset, dock måste man boka tider i hallen men även i vissa gemensamhetslokaler i samfunnshuset. Volleybollen har lagt beslag på den mesta tiden i hallen menar några, vilket skapat lite missnöje bland de andra idrotterna. Från volleybollens sida är man dock väldigt nöjd med anläggningen, inte minst med det specialgolv som är lämpat för just för volleyboll. Samtidigt tillät inte ekonomin en tillräckligt stor hall för att vara en fullt

¹² Representant för Binde skola

godkänd internationell volleybollhall (det saknas 1,5 meter) men detta till trots fungerar hallen utmärkt som hemmaborg för Stod IL i norska elitserien. När det är match fylls hallen med besökare från både lokalsamhället och från omgivande samhällen, till och med ända från Trondheim. Så här berättar tre pensionärer om volleybollen: «Ja, vi går som publikum. Vi går på volleyballkampene og er sannsynligvis blant de mest ivrige etter å møte opp der».¹³

På vår fråga om hur hallen anpassats till funktionshindrade ställer sig flera lite frågande och menar att det går att ta in rullstolar från sidan om behovet uppstår. De får i så fall en plats på golvet. Läktaren har en brant trappa och saknar hiss – vilket exempelvis innebär att rullstolsburna inte har tillgång till samlingslokal och cafeteria som ligger i anslutning till läktaren.

Figur 12. I markplan finns den entré som används för rullstolsburna, dörren i nästa våningsplan är utrymningsväg från cafeteria och samlingshall.

Eftersom det inte «fins noen rullestolbrukere»¹⁴ ses anpassningen för funktionsnedsatta som ett ringa problem¹⁵. Det framgår också – implicit - av intervjuerna att det finns eller kan finnas andra grupperingar som inte ges utrymme i hallen. En sådan grupp är invandrare. Även här menar man att Stod inte har några invandrare – bortsett från »polakker som jobber på gårder».

Som tidigare nämnts har hallen frigjort utrymme i samfunns huset. Under intervjuerna är det också tydligt att det är samfunns huset man vill berätta om. Oavsett om vi ställt frågor om hallen har svaren alltid kopplats till samfunns huset. Detta gör också att vi drar slutsatsen att samfunns huset som samlande kraft överskuggar själva idrottshallens betydelse för Stod. Den gamla gymsalen som nu fungerar som samlingshall, teaterlokal och för fest och möten av alla de slag är betydligt viktigare för lokalbefolkningen. Dessutom finns där en ljus och ljudanläggning som håller hög standard samt en permanent scen som gör att lokalen inte måste kunna möbleras om för att fungera som

¹³ Bybo som genomfört dugnadsarbete

¹⁴ Representant för idrotten

¹⁵ En förändring i lagen, bland annat Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven från 1 januari 2009 skärpte kraven för handikappanpassning på offentliga byggnader. Stod idrettshall öppnade 14 januari 2008

gymnastikhall. På så vis har funktionen av hela anläggningen blivit bättre. Sammantaget är idrottshallen och samfunnshuset i Stod en viktig samlingsplats i det lilla samhället, inte bara för barn och unga utan här sker även möten över generationsgränserna. Varje fredag får pensionärerna en lista på fel som kan behöva åtgärdas – de samlas, dricker kaffe och går igenom vad som ska göras och de gör också bedömningen om någon «expert» måste kallas in. Därefter åtgärdas de anmälda felen enligt listan.

Utifrån detta resonemang är det svårt för oss att dra en skiljelinje mellan idrottsanläggningen och samfunnshuset i Stod. För många realiserades bygget av hallen utifrån behovet av att frigöra andra ytor, för andra handlade det om att skaffa lokaler så att driften av byggnaden säkrades på en längre framtid – och slutligen finns det också de som hade fokus på att få en arena som fungerade väl för volleybollen. Hallen kan på så sätt sägas utgöra summan av dessa behov – dess funktion bör därför också ses utifrån den enskilda gruppens perspektiv. En viktig poäng är att kommunens behov av skolutveckling inte enbart blev en fråga för kommunen och skolan. Vilket antyder att samverkan med hela lokalsamhället inte bör underskattas vid byggen av anläggningar.

4.3 «Jeg vil komme med et godt spørsmål: har du sett noe anlegg som er pent?»¹⁶

När vi frågade om hallens utseende möts vi av skrattsalvor och kommenterar som *«hallen er vanvittig stygg»*¹⁷ eller det *«er en enkel stålkasse»*.¹⁸ Flera menar att de inte tänker på hur hallen ser ut och det framgår också att hela anläggningen signalerar så mycket mer än det rent estetiska utseendet. En representant från idrotten uttrycker så glädje över vad huset kan erbjuda, hur många olika människor hon möter och säger så här: *«det er herlig å komme hit om kveldene, er det møter her og du går fra Skolekorps til volleyball og deretter til et nytt møte, og det er alt i samme hus»*.¹⁹

I den grupp som arbetade fram förslaget (fem män och en kvinna) framgick att hallen först var tänkt att byggas i trä – detta för att visa att Stod är en gammal skogbygd. En träfasad var dessutom tänkt att passa bättre till den gamla trä- och tegelbyggnaden. Den som drev frågan menade att det var svårt att få igenom denna vision, inte minst av ekonomiska skäl: *«Jeg er opptatt av estetikk, mens gutta sa, det er kostnader»*.²⁰ Diskussjoner har däremot pågått om utsmyckning av hallens exteriörer genom exempelvis målning och eller modern konst *«for eksempel fått skolen til å dekorere sammen med en kunstner»*.²¹ Man försökte också köpa in en begagnad utsmyckning från Trondheim, den var dock för stor. På sikt jobbar man med ett utsmykningsprojekt och man har också sökt kulturmedel för det.

¹⁶ Ledare för dugnadsarbetet

¹⁷ Representant idrotten

¹⁸ Representant samfunnshuset

¹⁹ Representant för volleybollklubben

²⁰ Styrelseledamot samfunnshuset

²¹ Styrelseledamot samfunnshuset

För den invändiga färgsättningen tog man hjälp av en professionell person, utbildad vid statens hantverksskola, men själva arbetet är genomfört som dugnadsinsatser *«det var mange detaljer og tribuner og maling og montering av kjøkken det ble tatt ut av oss»*.²²

Vid vårt besök i Stod var omgivningarna inte iordningställda efter byggnationerna. Därmed kan man tänka sig att processen fortsätter - exempelvis kring frågan om exteriören. Dock kan vi konstatera att utseendet under hela processen var underordnad de funktionella behoven.

4.4 Dugnad – en tradition som invånarna i Stod känner stolthet för

Det är omöjligt att skriva om Stod idrottshall utan att komma in på Stod samfunnshus och därmed begreppet dugnad. Vid en intervju med några äldre gentlemän som varit aktiva i samhällsutvecklingen i lokalsamhället sedan 1950-talet är det slående vad stolta de är över vad som åstadkommits. Det framgår även att de var osäkra på om människorna i lokalsamhället var lika intresserade att engagera sig och arbeta ideellt som de var *«før i tida»*²³. Till deras överraskning var det inte särskilt svårt att få bygdens män och kvinnor i blandade åldrar engagerade i arbetet med renoveringen och idrottshallen i Stod. Flera hävdar att det var lika många kvinnor som män engagerade – vilket dementeras av en kvinna som säger så här:

«Nei, det er ganske feil, det er fordi damene kalles inn når det skal males og vaskes, klart at det er mange da, men du skulle ha sett alle lagene rundt bygningen, da var det bare menn, og de jobbet hele tiden».²⁴

Hon menar vidare att det är männen som vinner på dugnad *«det er mannekulturen som er dugnad, og de knytter sterkere fobund og gjøre ting i loven»*.²⁵ De delar som involverade kvinnor i dugnad handlade i mångt och mycket om att *«dekorera hallen invändigt»*²⁶ eller att stå för maten. På så sätt kan man också tolka att dugnadsarbete inverkar negativt på könsmönster. Det kan också vara ett uttryck för stabila könsroller, där män i större utsträckning kan välja bort hushållssysslor till förmån för annat på fritiden. På så sätt ges männen mer utrymme (i tid) att delta i dugnadsarbetet och bygga om, renovera och skapa förutsättningar för den kommande hallen.

Sammanfattningsvis bör dock betonas att såväl politiker, styrelseledamöter i berörda föreningar, personal på skolorna och andra brukare av idrottshallen i Stod är överens om anläggningens nytta och förträfflighet.

²² Ledare för dugnadsarbetet

²³ En pensionär kopplad till Frivilligsentralen

²⁴ Styrelseledamot samfunnshuset

²⁵ ibid

²⁶ ibid

5. RÖJSMOHALLEN I JÄRPEN

Idrettsanlegget Röjsmohallen er på folkemunne en ishockeyhall, men anlegget består også av fotballbaner, elevhjemmet knyttet til idrettskolen, skispor, idrettshall og svømmebasseng. Det drives av foretaket «Föreningen Röjsmohallen», som har tre vaktmestere til å forvalte anlegget. Foretaket har en avtale med kommunen for fritidsvirksomhet og med det kommunale selskapet Årehus for selve eiendomsforvaltningen på anlegget. Anlegget er derfor ganske komplett, men innbyggerne ser «bare hallen».

I Järpen bor 2000 av Åre kommunes 10 000 innbyggere. I selve Åre er det omtrent 1300 fastboende. I intervjuene kommer det frem en slags konkurranse mellom de to stedene med tanke på hvem av dem som skal være kommunens sentrum, og Järpen fremholder sin posisjon utfra det faktum at alle kommunale servicetilbud har hatt sitt utgangspunkt der siden kommunesammenslåingen for 40 år siden. Samtidig fremholdes det at Åre forsøker å styrke seg gjennom sin utvikling, innflytting og annet med kobling til et turistisk perspektiv, man prater i termer som «Årefolket» og «Järpenbor»²⁷.

Figur 13 Röjsmohallen med hovedinngangen til venstre

5.1 Et privat initiativ og et behov for en ishall

Initiativet til hallen kom fra en privat aktør, en lokal ildsjel med økonomiske muskler. Dette fikk også andre private aktører til å bidra med finansiering og frivillig arbeid i forbindelse med bygging av hallen. Utover dette kom det midler via erstatningsordningen som ble etablert i forbindelse med midler som tidligere kom kom via vannkraftutbygging og regulering av vassdrag og som nå heter bygdemidler («bygdemedel»), samt kommunal finansiering. Kostnadene for hallen kom seg på omkring 16 millioner og hallen ble åpnet for drøyt 20 år siden.

²⁷ Företagare Järpen

Det fortelles at man hadde et behov for en flerbrukshall og at åtte foreninger dannet et interimstyre, Foreningen Röjsmohallen, som drev arbeidet med etableringen av hallen. Argumentene for en flerbrukshall hadde sin bakgrunn i at man ønsket å få med flere interessenter, både idrettsforeninger og kulturforeninger. For å legge til rette for flerbruk ble det også kjøpt inn en spesiell matte som kan rulles ut på isen ved behov. I dag rulles matten ut når ishockeysesongen er over, samt ved enkelte anledninger resten av året. Dette er imidlertid ikke alltid like enkelt: «*Varje gång man ska lägga på mattan är det motstånd, för då måste ju hockeyn hoppa över träningen två dagar och det är ... , ibland är jag lite trött på hockeyn*».²⁸ Hallen brukes i liten grad i sommerhalvåret siden fotballen da kan trene utendørs.

Figur 14 Fotballtrening i hallen

På tross av ambisjonene om en halls som skulle tjene flere formål har det etter hvert blitt i hovedsak fokus på ishockey og curling: «*Det har gått åt det hållet, men samtidigt har man ju jobbat hela tiden för att få andra grejor, men det har varit svårt...Det är inte många som ser det här som något annat än ishall*»²⁹. Enkelte mente at dette hadde ført til at hallen hadde mistet sin rolle som samlingspunkt. Vedkommende mintes hvordan det var i perioden etter at hallen åpnet: «*Då var det verkligen så här, wow hela bygden och det var våran hall, sen har väl det där tappat lite granna. Nu är det ju en hockeyhall mycket, det är fotboll på andra tider och curling, men det är inte lägre allas hall*»³⁰

I intervjuene mener de at både fotball og ski er viktige med tanke på anlegget gjennom at det finnes fotballbaner i tilknytning til anlegget, samt at Skigymnaset med sitt elevhjem på området har skispor som går ut fra anlegget. Andre idretter benytter hovedsakelig garderobes og møtelokaler. Når matten er lagt på isen er det en ambisjon om å arrangere messer og liknende, men så langt har dette gitt få resultat: «*det saknas*

²⁸ Tjänsteman Åre kommune

²⁹ Företagare Järpen

³⁰ Åre kommune

idéer på hur man kan använda anläggningen sommartid, den står tom alldeles för mycket».³¹

Figur 15 Curlinghallen som brukes til ulike aktiviteter utenfor sesong

5.2 Hallen – en ekskluderende bygning som fostret en verdensstjerne

Hallen ble som nevnt innledningsvis bygd inntil allerede eksisterende idrettsanlegg, svømmehall og bibliotek, samt i tilknytning til grunnskole og gymnas.

Figur 16 Hallen er samlokalisert med blant annet elevhjemmet til skigymnaset

Dette er viktig for innbyggerne og noe som de også mener er viktig å reklamere med i forhold til eventuelle innflyttere. Samtidig viser våre intervjuer at hallen har størst betydning for de aktive ishockeyspillende barna og ungdommene (i hovedsak gutter), samt deres familier. Hallen blir spesielt viktig for idrettsaktiviteten de årene barna er

³¹ Företagare Åre

aktive, men når de slutter å spille hockey har de voksne heller ingen grunn til å besøke hallen: *«vi var engagerade i det där men alla barn har ju blivit stora»*³². Det er heller ikke mange som løfter frem hallen som en møteplass for bygda, verken de med tilknytning til hallen: *«visst hände det att man stannade ibland när man skjutsade barnen»*³³, eller de som ikke har hatt noen tilknytning til idretten: *«det finns många som bor i Järpen som aldrig varit här»*.

I hockeysesongen er det foreldre som har ansvaret for å drive kafeteriaen i hallen, men den er ikke åpen hver kveld. På vårt spørsmål om det finnes noe annet lokale å samles i, så er det noen som viser til biblioteket hvor de bruker tiden mens de venter på at barna skal bli ferdig på trening.

Det finnes også grupper som gjerne vil bruke hallen, men som ikke får mulighet. Delvis fordi det er idretter som ikke fungerer i hallen og delvis fordi det finnes motstand hos de som forvalter anlegget: *«eftersom man är så restriktiv med nycklar, ja gymnasiet ville att eleverna skulle kunna gå själva och hoppa, det var diskussioner om man verkligen ville släppa in dom»*. Fra idrettens side finnes det også noen som opplever at vaktmesterne ikke er spesielt engasjerte: *«de tycker inte att det är kul och det märker ju barnen»*. Det poengteres imidlertid at anlegget med tilhørende flater, både innendørs og utendørs, forvaltes på en veldig god måte og er veldrevet. Mange synes hallen er *«fräsch och fin»*, men når de beskriver hallen kan det høres slik ut: *«det är väl bara fyrkantigt och vanligt, det var väl så man byggde då»*.

Den gruppen som anses å få mest ut av hallen som møteplass beskrives slik: *«När killarna tränar så hänger tjejerna på läktaren och familjerna träffas och småbarnen leker där nere, så är det ju också, men det är ju kring hockey. När hockeykillarna tränar så kommer det tjejer och sitter och tittar»*.³⁴ De mener videre at foreldrene blir kjent med hverandre og at det ikke bare er snakk om folk fra Järpen, men at: *«de kommer från Åre och Kall också»*. Fordelene med å lære å kjenne andre foreldre beskrives slik:

«Det blir prat om barnen, något gemensamt att prata om, som får följeffekter. Man skapar sig ett kontaktnät, och här är det ju svårt att få arbete det är ju mycket lättare att prata med Kalles pappa och ju mer man pratar, allt hänger ihop. Är det struligt med en bil så vet man ju vems pappa som jobbar med bilar och då pratar man ju med honom».

Til en viss grad kan det derfor hevdes at hallen fungerer som en møteplass hvor sosiale nettverk dannes og utvides mellom personer som ellers ikke ville ha møttes. Med tanke på utvikling av samhörighet og samhold (og derigjennom bolyst) kan dette være viktige poeng med idrettsanlegg som møteplass.

De som representerer hockeyen er stolte og veldig fornøyde med anlegget. En grunn til denne stoltheten har et par av de intervjuede tatt opp: *«Röjsmohallen är ju känd för*

³² Företagare Järpen

³³ ibid

³⁴ Åre kommun

en sak, och det är ju att Henke Lundqvist³⁵ har startat sin karriär här. Sveriges bästa målvakt, hans pappa var en av dom drivande då».

Det fremgår tydelig Åremannen Henke har blitt et «fenomen» som knyttes til både hallen og stedet, selv om han bare spilte to år i den nye hallen (1991-1993) og ikke hadde fylt 12 år når han flyttet til Båstad. Alle prater likevel om Henke, om enn fra ulike perspektiv: «*Sen har vi ju en spelare, vad heter han*» [jeg sier Henke Lundqvist] og hun fortsetter «*Ja TV-pucks laget det här året där var det ju tre stycken killar med från Järpen*». Sannheten er imidlertid at Henke representerte Skånes TV-pucklag.³⁶

Et indirekte og til en viss del negativt resultat av virksomheten i ishallen er at de guttene som spiller hockey og som nå går i ungdomsskolen (högstadiet) også er et «*problem på skolan*». Problemene beskrives som bestående av en negativ holdning til andre, og også til lærere. Guttene som spiller hockey som gruppe tar dermed med seg holdninger og atferd inn i skolesfæren: «*de blir lite kaxigare, de tar för sig och de blir lite sammansvetsade och hockeykillarna har blivit ett negativt begrepp här*». Dette resonnementet blir også overført til noe som rimeligvis også burde gjelde for de som spiller fotball, men: «*Det är ingen som pratar om fotbollsskillar eller fotbollstjejer*».

5.3 Jentevirksomhet – en marginal tilværelse både i hallen og på stedet

Vi stilte spørsmålet: Hvis jentene går i hallen for å kikke på guttene, hvor går guttene for å kikke på jentene? Svaret på dette spørsmålet var: «*De har inte det där behovet*». Generelt er det en mangel på virksomhet for jenter i Järpen: «*Vi har provat med tjejhockey i fler omgångar, intresset har varit lågt och man har även försökt med konståkning – men inte lyckats med det heller*».

Jentene selv har også kommet med ønsker om å få mer å gjøre på stedet, men på spørsmål om hva dette skal være har de vanskelig for å svare på det. Noe som fungerer som en alternativ virksomhet for jentene beskrives slik: «*Biblioteket har ju öppet på kvällar och där kan de ju sitta och chatta och vara på internet och läsa och så, så det är nog ganska välbesökt på kvällarna*».

For drøyt femten år siden ble musikkskolen i Åre kommune lagt ned, men man så at det fremdeles var behov for ny virksomhet, noe som senere ble bygd opp omkring begrepet "kulturskole". Kulturskolen ble opprettet for å øke aktivitetstilbudet for jentene: «*därför att det är så pojkdominerat allt som görs, nu växer ju flickfotbollen men tjejerna är ändå efter, men vi är ett bra komplement, men vi tappar ju flickor*». Kulturskolen har aktiviteter både i skoletiden og på kveldstid i Järpen. I kommunen er cirka 160 jenter med i en eller annen form for dansevirksomhet, samt det også er med noen gutter. Dansen vil de gjerne vise frem på jule- og sommeravslutninger, og det er

³⁵ Henke Lundqvist ble født i Åre og spilte i Järpens IF som 10-12-åring sammen med sin tvillingbror Joel. Siden flyttet familien til Båstad og han fortsatte med ishockey i Rögle BK. Som 18-åring debuterte han i eliteserien og i 2005 gikk han til New York Rangers. Henke var også med på laget som tok OL-gull i Torino 2006.

³⁶ «TV –pucken» er en ungdomsturnering i ishockey for kretslag. TV-pucken startet i 1959 og har pågått siden da. Tidligere ble alle kamper sendt på TV, men nå er det bare finalene som sendes. Lagene kan spille med både jenter og gutter, men siden 1994 har det kun vært et fåtall tilfeller hvor jenter har spilt.

her Röjsmohallen kommer inn i bildet. De kan imidlertid bare bruke hallen i et begrenset omfang:

«Det är så fullt, vi kommer oss inte in, vi verkligen armbågar oss in. Vi har försökt med nycirkusverksamhet, för där måste man ha fästpunkter i taket och det är inte så lätt att få till i andra lokaler, därför har Sara kämpat som ett litet djur för att få komma in och ha nycirkus där».

De ønsker også å få bruke curlinghallen: *«den är ju perfekt egentligen för cirkusverksamheten, men då lägger de ju is i september och tas inte bort förrän i april, så det fungerar inte».* Hallen fungerer imidlertid bra for de show som settes opp. De synes flaten er fantastisk, men det er også vanskelig å bruke som teaterscene eller konsertscene: *«Det finns ju inga scener och vi måste bygga ett par scener eftersom vi har både dansare och instrumentalister, så det fungerar väl så där».* På ønskelisten står derfor en annen innredning som er litt mer åpen med flere vinduer og grønne planter.

5.4 Ressursterke foreldre (fedre) setter agendaen i hallen

Det generelle bildet som gis er at aktiviteten i hallen styres av ishockeyen. Det at ishockeyen dominerer henger sammen med at foreldrene, i hovedsak mennene, er sterke personer både i forhold til kontakter, ressurser og verbalt. De beskrives også som «Årefolk» som således kan: *«kan prata förbi styrelsen lite granna, eller köra sina egna race. Eller lagen är duktiga på att köra sina egna race, beroende på att de har starka föräldrar och ofta är ju föräldrarna ledare också».* Samtidig mener enkelte at ishallen som den eneste i hele kommunen, gjør at anlegget som sådan uansett er rettett mot kommunen som helhet.

Det synes også vanskelig å finne andre bruksområder for hallen. Det har blitt gjort, og gjøres, forsøk, men det synes vanskelig å få en kontinuitet i dette arbeidet. Det eneste arrangementet som det har vært en viss kontinuitet i er «Trettondagsbal», som har blitt arrangert 20 år på rad. De siste årene har engasjementet rundt dette arrangementet også vært synkende, slik at det ble avlyst i 2011.

5.5 Næringslivet – ser muligheter

Hallen har begrensninger også i forhold til næringslivets bruk av den. Det kreves cirka 500 personer for at hallen ikke skal oppleves som tom: *«Vi har ju diskuterat riktiga avgränsningar, man skulle ju ha velat gjort det så att det inte blir för tomt».* Curlinghallen anses som et alternativ for messer eller evenement. Problemet med den er at isen er veldig følsom for påvirkninger: *«Det blir krångel om man ska ha en matta där, ja det går ju men det är ju inte så populärt».*

Det uttrykkes mange ønsker for hvordan hallen skulle kunne brukes for næringslivsformål, men alle som ønsker dette etterlyser samtidig: *«någon eldsjäl som driver frågan».* En annen forklaring på den manglende koblingen til næringsliv i hallen er at ledelsen for hallen kun *«består av föreningsmännskör»* som mangler denne koblingen til næringslivet.

De som sponser hallen og aktiviteten ønsker også messer og liknende. Sponsingen betaler seg da mange foreldre passer på å handle når de uansett kjører barna til hallen eller kulturskolen. Bedriftene ser hallen og hele anlegget som viktig for innflyttere da de behøver å se tilbudet som eksisterer. Hos banken er dette tydelig for de som ønsker å kjøpe bolig på stedet. En av de ansatte i banken mener også at hennes engasjement i idretten også kan gjøre en forskjell med tanke på kundene: *«de tycker att de känner mig, det är lättare då»*.

5.6 Röjsomhallen – en stivnet praksis?

Röjsmohallen skiller seg ut fra de andre anleggene som har blitt studert i dette prosjektet med tanke på at anlegget har vært i drift i drøyt 20 år. I løpet av de årene har det blitt etablert en praksis hvor det som i utgangspunktet skulle være en flerbrukshall mer har fått preg av å være kun en ishall hvor ishockeyen dominerer størsteparten av året. Samtidig har vi sett at ishockeyen også er med på å knytte nettverk og bygge broer mellom ulike steder i kommunen. Med tanke på den lange avstanden mellom stedene påvirker dette også handelen positivt: *«många föräldrar passar på att handla när barnen är på aktivitet»*.

Vi har sett at mange mener det er tydelige mangler ved Röjsmohallen som flerbruksanlegg. I de månedene av året hvor det ikke er is i hallen er det også mindre behov for innendørs trening, blant annet fotball, fordi de da like gjerne trener utendørs. Isen gjør det også mer problematisk å bruke hallen til andre arrangementer, f.eks. messer, da dette krever at det legges en matte på isen. I våre intervjuer kommer det frem at dette er noe man nødigst gjør, og at ishockeyen ikke er begeistret for å miste treningstid. Ishockeyen er som nevnt nærmest synonymt med hallen og det er derfor ikke lett for andre idretter og bruke hallen, eller å tilpasse den til andre behov. Et ønske om forandring kan også skape konflikter i lokalsamfunnet, noe som kan være en forklaring på hvorfor det ikke er noen særlig diskusjon om å bygge om eller endre innholdet i hallen. Samtidig vil det være store kostnader forbundet med å gjøre slike grep.

6. JÄMTKRAFT ARENA

Jämtkraft Arena åpnet i 2007 og er et komplett fotballanlegg med to oppvarmede kunstgressbaner som gjør det mulig å bruke anlegget nesten hele året. Banene varmes opp med fjernvarme fra Jämtkrafts store forbrenningsanlegg 800 meter lengre nordvest. Dette gjør det mulig å holde anlegget åpent for fotballspilling fra medio februar til medio november. Utenfor anlegget er det anlagt en parkeringsplass for 2500 biler som også kan brukes av besøkende til skistadion. Det er det omtrent 500 meter, men gangvegssystemet er noe uoversiktlig, slik at forbindelsen mellom de to anleggene er noe uklar.

Det er to tribuner med takoverbygg med drøyt 5000 sitteplasser. Til større arrangementer, som for eksempel konserter der man bruker fotballbanen som publikumsområde, kan anlegget ta anslagsvis 30 000 publikummere. Det er imidlertid svært sjelden at stadion er fullsatt, noe som har ulike forklaringer. Noen mener at det har sammenheng med at elitelaget spiller i en lavere divisjon og at dette rett og slett ikke trekker mer publikum. Andre mener dette er «*typisk Jämtar de ställer aldrig upp som publik*» men sitter heller hjemme og ser på TV. Dimensjoneringen av publikumskapasiteten ble grunnlagt med at man hadde ambisjoner om å få Östersund FK opp i Allsvenskan i løpet av få år, men denne satsningen har så langt ikke lyktes. Til en viss grad kan det sies at utbyggerne var klar over utfordringene med å fylle stadion da det i et av intervjuene ble det sagt at fargesammensetningene på stolene på tribunen er valgt ut slik at det skal se mer fullsatt ut enn det i virkeligheten er.

Figur 17 Jämtkraft Arena

Arenaen er oppført på et gammelt militært område. Det svenske forsvaret har i de siste 300 årene preget Östersundssamfunnet. Byen hadde tre regiment på slutten av 1800-tallet og garnisonsbyens betydning ble forsterket på begynnelsen av 1900-tallet, ikke minst gjennom unionsoppløsningen. I forbindelse med dette ble Jämtlands Fältjägarregemente (I5) flyttet fra Frösön til et område i utkanten av Östersund, inkludert jordene rundt som øvingsområder. I et intervju med byarkitekten fremgår det også at byutviklingen i Östersund bare har kunnet vokse i nord-sør aksen på grunn av forsvarets virksomhet:

«Idrottsanläggningar, precis som en mängd andra verksamheter utvecklas, behöver mer yta, mer plats med tiden. Redan då var det lite för trångt för alla de verksamheter som man ville utveckla. Det läge som var under 1980-talet var att staden egentligen bara kunde utvecklas längs efter [nord-syd], och på Frösön. Här fanns militära områden [visar på karta]. Vi hade ju F4 på Frösön som begränsade på grund av bullret. Vi hade I5 och A4 med övningsområden sammantaget med Armens Tekniska skola och mitt i det var det insprängt ett lite skidområde omgivet av militär mark. Det gjorde ju att staden har vuxit i årsringar söderut redan på 1960-talet. Under 1970 kom Odensala och 1980 Torvalla».³⁷

Byarkitekten forteller videre at når Torvalla ble etablert, ble det også etablert et område som ble kalt «Sportfältet». Der skulle alt få plass, alle fotballbaner og en ishall. I 2004 kom imidlertid avgjørelsen om at all militær virksomhet skulle avvikles i løpet av få år. Eiendommer og landområder fra blant annet I5 ble kjøpt opp av private aktører og området markedsføres nå som «Stadsdel Norr». De gamle kasernene består nå av næringsaktivitet, skoler, restauranter og i tilknytning til dette har det blitt etablert nye boliger. I en samtale med representanter for eierne av Arenaen³⁸ gis det uttrykk for at beslutningen om å avvikle den militære aktiviteten gjorde at hele I5-området ble tilgjengeliggjort for byutvikling:

«Kommunen ägde inte marken innanför grindarna, det gick ju till det statliga bolaget Vasallen. Men det som låg utanför grindarna lyckades vi förvärva av Fortifikationsverket. Vi hade ett läge då när olika intressenter ville exploatera området och det passade bra för bostäder. Vi kontaktades av Fältjägarna fastigheter, alltså PEAB och den andra hälften av ägarna. De hade en del idéer för området och vi på kommunen hade att välja mellan att exploatera det här på traditionellt vis eller att säga att nu provar vi något annat. Det var där möjligheten att bygga arenan till en för kommunen en väldigt låg kostnad uppdagades»»³⁹

6.1 «En arena langt ute i skogen»⁴⁰

En drøy kilometer øst for den nye bydelen ble så Jämtkraft Arena bygd. I nabolaget er det regulert inn flere boligområder. Nærmest i form av småhusbebyggelse, mens de tidligere militære områdene nærmere sentrum skal utbygges med leilighetsbygg. Ca 1,5 km mot sørvest ligger den gamle ishallen og den gamle fotballstadionen, disse områdene vil kunne danne ekspansjonsområder for Jamtli friluftsmuseum og for næringslivet i nærheten. Det som ofte kommer frem i våre intervjuer er et negativt bilde av avstanden til arenaen. Helt konkret er det 2,5 kilometer fra sentrum til areaen (se figur 18).

³⁷ Stadsarkitekt Östersunds kommun

³⁸ Eierstrukturen kan kort beskrives i form av tre selskap; Ett selskap som driver Arenaen, her representert av leder i Östersunds Fotbollsklubb; Eiendomsselskapet Östersunds Sport och Eventarena AB, her representert ved styreleder, samt kommunalråd i kommunen; samt eiendomsselskapet og byggherre for Arenaen, Fältjägaren AB ved administrerende direktør (VD).

³⁹ Kommunalråd, Östersunds kommun

⁴⁰ Ordförande fotbollsklubb

Figur 18 Kart över Östersund med Jämtkraft arena, Centrum, Skiområde og Svømmehall markert

Her er noen eksempler på hvordan resonnementet rundt avstanden tas opp:

«Vi har bekymmer att flytta eleverna till ishallen och dit är det runt tusen meter, men att flytta dem ännu längre det fungerar inte».⁴¹

«Första gången jag åkte upp och såg var den skulle ligga. Fan, det var ju urskog här, jag fattar inget, skog och berg, jag är ingen vildmarksmänniska....»⁴²

«Men det självklara är att precis som i Sundsvall har sin stora fotbollsarena mitt i stan, så det är ju naturligtvis det optimala om den låg i stan».⁴³

«Vi kan inte lägga en konsert där, för det är för långt och hela PA tekniken ska byggas upp så vi skulle inte kunna lägga det på arenan. För yran finns det ingen anledning att lägga konserter utanför centrum».⁴⁴

«På många ställen lägger man ju köpcentrum och andra saker i anslutning till arenan, men i och med att den är så långt utanför så är det ju inte möjligt. Så jag har svårt att se att det kan finnas kommersiella aspekter».⁴⁵

⁴¹ Bitr. förbundschef Jämtlands Gymnasium

⁴² Ägare Driftbolaget

⁴³ Före detta länsidrottschef

⁴⁴ Före detta ägare Storsjöyran AB

Det interessante med avstanden er at det kan beskrives i form av opplevd avstand. Ser vi på avstanden til langrennsområdet i nærheten av arenaen diskuteres ikke denne på samme måte, og det er heller ingen diskusjoner om plasseringen av svømmehallen, som også ligger cirka like langt fra sentrum. En mulig tolkning av dette er at den tidligere stengte bydelen i en mental forstand ligger i en del av byen som av mange innbyggere ikke anses som en naturlig del av Östersund.

6.2 Eierforholdene – et aspekt ved plasseringen

Etableringen av Arenaen var fulgt av en betydelig kontrovers. Et aspekt i denne kontroversen dreier seg om eierforholdene. Det generelle bildet er at dette er «diffust» eller «skjult» og i flere intervjuer ble det reist spørsmål omkring hvordan relasjonene mellom de ulike interessentene henger sammen og hvordan dette førte til plasseringen av arenaen. I forbindelse med dette trekkes det også frem at det har vært en politisk diskusjon rundt plasseringen av anlegget og at kommunen har blitt kritisert for skjulte forhandlinger «uppgörelse» med Fältjägar AB. Mange stiller seg spørsmål om hva det var som inngikk i disse diskusjonene. De tolkningene som blir gjort i intervjuene er at kommunen i forbindelse med salget av Fältjägarområdet havnet i en situasjon der man garanterte politiske beslutninger som gavnet utbyggingen av området. Samt at dette ikke ville ta hensyn til verken idrettens (det vil si fotballen i Östersund), næringslivets eller samfunnets ønsker. Flere savner fremfor alt åpenhet omkring strategien bak beslutningen og mener kommunene tok en feil beslutning. En av de intervjuede uttrykker seg slik:

*«det finns ju lagar och förordningar i Sverige, en är kommunallagen och där får du inte gynna en enskild person eller organisation men det är ju precis vad man håller på med i det här fallet, det är ju flera miljoner som skattebetalarna står för och det är ju därför man döljer allting för oss».*⁴⁵

Arenabolaget mente at både kommunen og eieren av Stadsdel Norr, sammen med idretten, har vært involvert i beslutningen om å legge Jämtkraft Arena på det gamle militærområdet. Fra idrettens side uttrykker man blant annet at det fantes et behov for en ny arena og at det senere «blev en affär mellan Driftaren och Östersunds kommun. Där idrottsrörelsen egentligen inte fick chansen att vara med».⁴⁷

I kjølvannet av byggingen av Arenaen i 2006-2007 ble det da også reist søksmål mot Östersund kommune med utgangspunkt i at kommunen ikke hadde fulgt Loven om offentlige innkjøp (LOU – Lagen om Offentlig Upphandling). Bakgrunn for dette var at saksøkerne mente at PEAB hadde fått oppdraget uten at det hadde vært ute på anbud. De to selskapene som saksøkte kommunen mente at Arenaen skulle ha vært ute på anbud i og med at det var kommunen som var den egentlige bestilleren, men at de har prøvd å omgå dette. Arenaen ble bygd av Östersunds Sport- og Eventarena (som også kalles Arenabolaget), hvor kommunen har en eierandel på 32 prosent, mens Östersund FK og Fältjägar Fastigheter eier resten av aksjene. Et av argumentene saksøkerne brukte var at arenaen ble påbegynt i juni 2006 før det var gitt

⁴⁵ Sportansvarig Frösö IF

⁴⁶ Representant JH Fotbollsförbund

⁴⁷ Storsjöcupen

byggetillatelse og at kommunen den gangen fremdeles eide jorden arenaen ble bygd på. I juli 2006 ble Arenabolaget etablert og senere på høsten solgte kommunen jorden til Fältjägaren. Våren 2007 ervervet Arenabolaget jorden med ferdige bygninger fra Fältjägaren, og på sommeren ble arenaen innviet. I rettssaken ble det også vist til at Arenabolaget har en aksjekapital på kun 200 000 kroner og at dette innebærer at kommunen i praksis kan kjøpe ut de andre når som helst om de ønsker det.

Kommunens advokat avviste på sin side disse påstandene. Etter deres syn er ikke Arenabolaget å regne som en innkjøper etter loven om offentlige innkjøp og begrunnet det med at det er tre forutsetninger som må oppfylles for at de skal være det. Disse er at selskapet skal være minst 50 % finansiert av kommunen, selskapets innkjøp må være under kommunens tilsyn, samt mer enn halvparten av styremedlemmene må være utpekt av kommunen. Saksøker mente imidlertid at de to første kriteriene var oppfylt og at de dermed var å regne som en offentlig innkjøper. Kommunens advokat pekte også på at Arenabolaget ikke har kontrahert en entreprise, men en eiendom med bygninger. Entreprisen ble på sin side inngått mellom PEAB og Fältjägaren som er to private selskap.

Konklusjonen i Tingsrätten var at Östersund kommune ikke hadde brutt loven om offentlig innkjøp i denne saken siden, siden det var Fältjägaren AB som kontraherte entreprisen med PEAB. Kommunen og Arenabolaget overtok så eiendommen inkludert arenaen, og slike eiendomsoverdragelser er ikke omfattet av Loven om offentlige innkjøp. Tingsrätten ga imidlertid saksøkerne rett i at Arenabolaget er å anse som en "upphandlande enhet", det vil si må forholde seg til loven om offentlige innkjøp. Bakgrunnen for denne avgjørelsen er at kommunen er å anse som majoritetseier fordi de har bidratt med mer enn halvparten av selskapets kapital gjennom lån og garantier.⁴⁸ Dette får eksemplifisere den diskusjonen som har vært rundt arenaen, en diskusjon som fremdeles er aktuell i ulike grupper, mens andre grupper ser på dette som historie.

6.3 Arenaen brukes mye og samler fotballen, men fungerer ikke i næringssammenheng

Idretten, det vil si kommunens fotballklubber i dette tilfellet, er på tross av noen negative holdninger til avstanden og eierforholdene veldig fornøyd med arenaen og dens funksjon. Mange mener det er en fullverdig arena, med gjennomtenkte planløsninger, gode garderober og ikke minst kunstgresset som får gode attester fra de som bruker anlegget.

⁴⁸ <http://op.se/lanet/ostersund/1.2442674-bygget-av-arenan-inget-lagbrott>

Figur 19. Jämtkraft Arena – läktare och lounge

I forbindelse med dette løftes også anlegget frem som en god møteplass for fotballen:

«från vecka åtta till man går ut på sin egen träningsplan, man träffar andra föreningar man träffas i korridoren, det blir som en samlingspunkt just för oss som håller på med fotbollen det är väldigt bra ställe att nu drar våren igång. I den vardagliga verksamheten så ser man inte varandra så, vi håller till på olika ställen. Det kan jag tycka är kul att det har blivit en samlingspunkt, man tittar på fler matcher och man stannar kvar och tittar på träningar och det»⁴⁹

Andre mener arenaen er mye i bruk: «jag joggar förbi den här arenan ibland och jag ser att den är väldigt använd, både kvällar och helger».⁵⁰

Samtidig kommer det også visse kritiske røster fra idretten. Ikke minst gjelder dette i forbindelse med fordeling av treningstider. De lag som er koblet til arenaen gjennom eieren oppfattes som sterke, noe som gjør at «dom väljer dom tider dom vill ha»⁵¹. Noen nevner også at de har booket tider men har blitt flyttet på uten noen dialog omkring dette: «Till och med är det väl så, vissa gånger, att andra lag har bokat tider men så får de för sig att de vill ha den, och då flyttar dom bara undan, utan dialog, det är ju bara en självklarhet och det är ju en sak som är negativ»⁵². Andre viser til at de har gode muligheter til å få de tider de ønsker, selv om den intervjuede samtidig ser urettferdigheten i det: «Det är ju lika dant här, jag sitter ju på ett företag och vi hade aldrig fått så bra tider om inte vi hade varit sponsor».⁵³

Når det er kamper er det flere som har poengtert at det ikke har vært noen publikumssuksess:

⁴⁹ Sportansvarig i en fotbollsklubb

⁵⁰ Tidigare representant för länsidrotten

⁵¹ Sportansvarig i en fotbollsklubb

⁵² Representant för fotbollsforbundet

⁵³ Sportansvarig i en fotbollsklubb

« Det vet man ju att när folk måste betala för att gå in där, då är det ingen som kommer men när företagen bjuder på entre då får man upp siffrorna. Man är ganska nöjd med de här publiksiffrorna man har, men de baseras på att flera matcher är gratis. Det är ingen som betalar för att gå och se på fotboll, det har inte med arenan att göra utan det är klassen på fotboll. Så det är det som är bekymret.»⁵⁴

Både finansieringen, byggeprosessen, og den virksomhet som skjer innenfor fotballen har som nevnt sterke koplinger til næringslivet. Arenaens navn er et resultat av en sponsoravtale med det dominerende energiselskapet i kommunen: «*de betalar en million per år for att få ha namnet där, en del av finansieringen av driften*»⁵⁵ I tillegg er flere andre selskaper koplet til fotballen. Blant annet gjøres det en satsning på et "topplag" hvor flere spillere har blitt kjøpt eller vervet fra andre klubber – et topplag som blir interessant for sponsorer og dermed også næringslivet.

Figur 20 ÖFK hemsida under avdelningen sponsorer

Til en viss grad gir flere fra idretten uttrykk for at dette laget er «konstruert» og at lojaliteten til de gamle klubbene fortsatt er sterkere, noe som muligens har en negativ innvirkning på potensielle sponsorer.

Et annet sentralt aspekt ved arenaen var at man også ønsket å bruke den som en eventarena, noe som også ligger i navnet til eierselskapet «Östersund Sport og Eventarena AB»: «Jag ska bara säga en sak till att förutom fotbollen (...), det var att den här arenans också skulle bli något annat, en arena för annan kultur än idrott och fotbollen då.»⁵⁶ Dette var også en del av diskusjonene omkring dimensjoneringen av anlegget og var også med og utløste ekstra statlige midler:

«Vi har läktarplats för 5000 personer, men när vi sökte då, vi sa vi bygger här, men gör inte som Östersund alltid brukar göra, vi bygger för litet. Därför sökte

⁵⁴ Chef JGY Östersund

⁵⁵ VD Fältjägarna

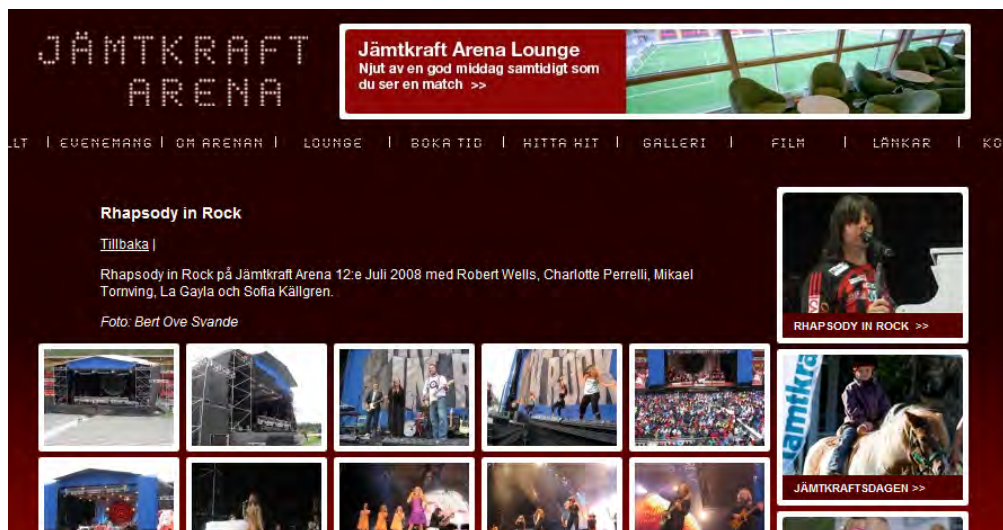
⁵⁶ Eier driftsselskapet

vi och fick statliga pengar som vi hade efter försvarsnedläggningen som kunde göra det möjligt att ha upp till 25 000 så att säga, och det var el- infrastruktur för stora artister och den typen. Så dom pengarna fick vi ju hälften av staten.»⁵⁷

Det har blitt gjort noen forsøk ved et par anledninger med arrangement for å trekke mer publikum til arenaen, men med varierende utfall.

«Man gick ut och tala om för omvärlden att man ska bygga en arena och kommunen ska vara med och inverstera. Förutom en arena för idrott ska vi också få en utomhusevenemangsarena där det ska vara konserter och andra tillställningar. Men det har man ju inte lyckats med. Man har haft en Robert Wells och så har man väl haft något mer.»⁵⁸

Det er også flere som viser til (litt foraktlig): «Den enda konserten» med Robert Wells (Rhapsody in Rock Juli 2008) samtidig som ambisjonen med en stor eventarena kommer frem i den markedsføringen som brukes av eierne, med henvisning til en artist som opptrodte der for fire år siden. På hjemmesiden til arenaen kan det leses at arenaen kan bookes ”for många olika aktiviteter” (figur 21)

Figur 21 Fra hjemmesiden til Jämtkraft Arena

«Men det har väl varit en dröm från början till slut, här finns inte befolkningsunderlaget för stora evenemang. Du kan inte ta hit U2 – för det blir inte tillräckligt med folk och arenan är för liten.»⁵⁹

En tolkning som gjøres er at de som eier arenaen ikke har den nødvendige kompetansen med tanke på markedskunnskap, bedriftsutvikling og organisasjoner i forhold til arrangementsdrift.

⁵⁷ Eier kommunalråd Östersund kommune

⁵⁸ Före detta ägare Storsjöyrans AB

⁵⁹ Representant för en fotbollsklubb

«Idag är arrangemang en egen industri, förr kunde man nästan göra det som ett kompisgäng men nu är det en hel industri. Det här har inte kommunen och driftsbolaget riktigt förstått så det kan vara en av förklaringarna. Sen finns det ju andra förklaringar som exempelvis konjunkturer etc.»⁶⁰

Deler av næringslivet, eksempelvis representanter for opplevelsesnæringene, mener da også at de alltid har befunnet seg i randsonen av diskusjonene omkring arenaens plassering og funksjon. En annen problematikk som har blitt løftet i denne sammenhengen er eksempelvis de kostnader forbundet med å styre folkestrømmer og at arenaer derfor bør plasseres der disse folkestrømmene finnes:

«Som evenemangsarena så är den jättedumt placerad med tanke på tillgänglighet, folkströmmar och möjlighet att driva annan verksamhet. En evenemangsarena bygger alltid till en restaurang, boende, sportpub etc så att det finns aktiviteter som gör att investeringen i arenan kan förräntas genom att hyra ut lokaler.»⁶¹

I en by som Östersund er også de kommunale satsningene på turisme en variabel å tenke over i denne sammenhengen.

Jämtlands Län har eksempelvis flere store arrangører, Expo Norr, Dundermarknaden, Storsjöyran AB med flere som man mener kunne ha blitt involvert i større grad i dette arbeidet:

«Vi har ju befunnit oss i marginalen kring diskussionerna eftersom Jämtkraft Arena hade som tanke att kunna genomföra arrangemang och evenemang. Men vi blev aldrig tillfrågade officiellt. Man ville lösa det i det egna driftsbolaget. Vilket vi tycker är en väldigt oprofessionell syn på evenemang. Ungefär som om vem som helst kan. Vi har arbetat i Storsjöyran i 27 år, vi har nätverk och relationer, vi vet allt från teknik till förhandling vi är ett bra varumärke – åtminstone i ett nordeuropeiskt sammanhang.»⁶²

På den ene siden kan dette ses som en litt surmaget kritikk fra aktører som ikke har fått være med i «det gode selskap», men samtidig sies det:

«Att i så små strukturer som vi har här så har vi inte råd att inte ta hand om varandras kunskap och erfarenhet. Vi jämförs ju med andra kommuner och andra regioner och när vi har så lite pengar i omlopp i vårt lilla system så måste vi använda de pengar vi har både optimalt och smart.»⁶³

6.4 Bra for noen skoler, dårlig for andre

En annen aktør som kan bruke anlegget på dagtid er skolen. Her er også holdningen at de ikke har blitt spurt om deres syn på arenaens plassering til tross for at skolen er en

⁶⁰ Före detta ägare Storsjöyran AB

⁶¹ Före detta ägare Storsjöyran AB

⁶² Före detta ägare Storsjöyran AB

⁶³ Före detta ägare Storsjöyran AB

stor aktør i Östersund.⁶⁴ Bildet som blir gitt er at kommunen ikke bryr seg så veldig mye om hvem som skal bruke arenaen på dagtid: «*Man tittar på vilka som ska nyttja arenan på kvällstid och det är mycket de som har fått styrt*»⁶⁵

Det at den videregående skolen (gymnasieskolan) er kritisk henger også sammen med at de allerede betaler en halv million kroner til Östersund kommune for retten til å bruke kommunens anlegg, samtidig som de må betale mer for skulle bruke Jämtkraft Arena: «*Ett tag var de inne på att vi skulle betala per timme till Arena bolaget och då sa vi, tack för upplysningen men då kommer inte vi att vara där, vi betalar ju redan pengar för att nyttja kommunens anläggningar*».

Ved en annen skole, som ligger like i nærheten av arenaen, er man imidlertid veldig fornøyd med den. Ungdommene jogger opp til arenaen de er godt fornøyd med at de får bruke arenaen: «Ja, det är jåkligt lyxigt».⁶⁶ De bruke arenaen aktivt i undervisningen så lenge den er åpen, både til fotball og andre aktiviteter. De har også en hel rekke andre idrettsanlegg i sin nærhet som er med på å gjøre at de er veldig fornøyd med situasjonen.

Anleggets plassering og estetikk Den dagen området er ferdig utbygd og bosatt og vegnettet er ferdig utbygd er vår tolkning at plasseringen av arenaen kan ses som «strategisk».. Hvis også forholdene for fotgjengere, syklistar samt et utbygd kollektivtilbud blir bedret bør anlegget kunne innlemmes i de folkestrømmer som da etableres. Samlokaliseringen med skistadion har også et potensial, for eksempel gjennom utnyttelse av parkeringsarealene. Skistadion trenger mest parkering i vintersesongen, mens fotballarenaen trenger parkering om sommeren. Når den nye ishallen og turnanlegget kommer vil det styrke stedet som idrettssenter. Samtidig ville en plassering nærmere bysiden ha vært gunstig for idrettsanleggenes tyngdepunkt i byen.

Situasjonsmessig er det flere av dem vi intervjuet som mente at anlegget burde vært plassert nærmest mulig sentrum i Östersund. Ved vanlige fotballkamper er ikke dette nødvendigvis så vesentlig så lenge disse oppleves som attraktive, men det ville gjort Jämtkraft Arena langt mer interessant for andre typer arrangementer. Kulturarrangementer besøkes ofte i kombinasjon med restaurantbesøk og uteliv. Og for Östersund som reisemål ville helt sikkert en slik lokalisering vært gunstig. Parkeringsmessig ville imidlertid en slik lokalisering vært vanskelig, mens den ville vært gunstig i forhold til bruk av kollektivtransport. Det finnes flere mulige lokasjoner hvor anlegget kunne ha vært plassert, men dette er også et spørsmål om byplanlegging, og til syvende og sist et politisk spørsmål om hvordan en ønsker å prioritere.

Det er bred enighet om at anlegget er estetisk vellykket. Arenaen ble i 2008 tildelt en pris for «Utmärkt modernt träbygge»⁶⁷, og det blir hevdet at bruken av tre gir anlegget

⁶⁴I närområdet finns 15 skolor – exklusive skolorna på Frösön och i stadsdelarna som ligger 4- 6 km söder om Östersund.

⁶⁵ Chef gymnasieskola

⁶⁶ Rektor skole Östersund

⁶⁷

et mykt og vennlig uttrykk. Drar man en parallell til Stod finns kanskje også en stolthet av arenan, ungdommer och framforalt de yngre synes det er «skitkul» å spille på arenaen. Fra et utkikksstårn og restaurant ved skistadion framtrer arenan tydelig og fra det perspektivet ser det ut som skistadion (både i form och farge) og arenaen henger ihop.

Figur 22 Oversiktsbilde over Jämtkraft Arena og Skistadion

Fra dette perspektivet ser en at begge anleggene ligger nært hverandre, og en kan fornemme et idrettssentrum den dagen den nye ishallen kommer på plass.

7. RANHEIM FRIIDRETTSHALL

Friidrettshallen i Ranheim gick från ax till limpa under en relativt kort tid. Förklaringen låg bland annat i statliga sysselsättningspengar som ska återinvesteras i kommunen. Redan innan tanken på hallen hade man börjat bygga en ny skola. Den gamla skolan var för liten och hade inte heller tillräcklig tomtmark för ytterligare utbyggnad. Behovet av en större skola är kopplad till en ny stadsdel i Trondheim – Ranheim «*med en stor tilstrømming av nye bosettere*»⁶⁸. Detta har också inneburit att antalet barn i skolans upptagningsområde ökat kraftigt. Den nybyggda skolan saknade egen «*gymsal*» vilket påskyndade beslutet om idrottshallen. Man berättar att när skolan skulle byggas var det fortfarande inte helt klart att det skulle bli en hall i närheten. Denna osäkerhet upplevdes frustrerande under en period – men varade inte så länge eftersom kommunen kort därefter fattade beslutet om anläggningen.

Hallen ägs av Trondheims kommun, det är också de som sköter driften. Det krav kommunen hade för anläggningen var «*et bygg som var rimelig å føre opp og rimelig å drifte*». Hallen beskrivs på Ranheim idrettslags (RIL) hemsida som landets första rena friidrottshall och den invigdes 2010. Kostnaden uppgick till 64 miljoner NOK. Hallen har 700 läktarplatser och materialet är underhållsfritt – aluminium och betong. I anslutning till hallen finns gott om parkeringar och grönområden (www.ril.no)⁶⁹

Strax intill hallen ligger också den nyrestaurerade fotbollsarenan, konstgräs, med plats för 2000 personer på läktaren. Fotbollsarenan går nu under namnet DnB Nor Arena, vilket innebär ett sponsoravtal om 1,8 mkr till och med 2013. «*Vi har nådd en ny milepæl, sier en meget fornøyd styreleder i Ranheim Toppfotball, Rune Venås*»⁷⁰. Laget har nu en permanent arena och regionchefen vid DnB Nor säger att det är «*interessant for banken å gjøre seg synlig i den raskt voksende bydelen Ranheim*»⁷¹ samtidigt var Ranheims fotboll snubblande nära att nå elitserienivå 2011 (ibid). Det senare kan också ses som en «win-win-situation» för såväl fotboll som näringsliv.

7.1 Estetik - «Skolen er vakrere enn hallen, men rettet mot de samme barna»⁷²

Skolan är en arkitekturitad träbyggnad med stora glasytor vilket ger ljusa och trivsamma utrymmen och undervisningslokaler, något som barnen uppskattar menar skolans representant. Friidrottshallen har däremot få fönster – vilket bland annat förklaras med att byggnaden är energiklassad (A) – den är rejält isolerad och endast en procent av byggnaden utgörs av glas.

I anslutning till entredörrarna finns hallens glaspartier och på något ställe inne i hallen finns också fönster – bland annat i det hörn som i ordningsställts för styrketräning (figur 23)

⁶⁸ Representant skolan

⁶⁹ <http://ranheimfotball.no/n325/Ranheim-Stadion-blir-nye-DnB-Nor-Arena>

⁷⁰ ibid

⁷¹ ibid

⁷² Representant idrott

Figur 23. Interiør från Ranheim friidrettshall – styrketräning och gym med
fönster.

Från skolans sida upplever man också att när friidrottshallen byggdes kom den att skymma den fina skolbyggnaden «*Ideelt sett kunne vi ha en skole midt i, men nå kom hallen. Men det er lett å si. Vi er litt her for oss selv*»⁷³. Vi delar denna bild efter vårt besök, man uppfattar inte skolbyggnaden (figur) förrän man passerat hallen.

Figur 24. Ranheim skola, med hallen i förgrunden.

På hemsidan bygg.no⁷⁴ kan man läsa hur arkitekten resonerat kring skolans utseende och även hur man resonerat när hallen byggdes:

«Ranheim Skole har en fantastisk beliggenhet ved sjøen i Ranheimsfjæra. – Beliggenheten og tomtens kvaliteter har vært retningsgivende for utforming av skolebygget. Det danner en bygningsmessig skjerm mot vind og vær og et beskyttet indre gårdsrom mot sør. Gjennom en stram og krevende prosess har vi sammen med totalentreprenør, byggherre og brukere klart å videreutvikle prosjektet og samtidig beholde det arkitektoniske grepet fra overordnet ide til

⁷³ Representant skolan

⁷⁴ <http://www.bygg.no/prosjekter/ranheim-skole>

fullført bygg. Resultatet er blitt et sted for læring der arkitekturen beriker stedet og danner en god ramme for fremtidig undervisning»⁷⁵

Resonemangen kring hallen handlar bland annat om bygget i förhållande till de krav som kommunen ställt:

«Vår oppgave var å finne et optimalt bæresystem for dette premisset. Vi valgte et buesystem fordi det er kostnadsoptimalt, gir relativt lite volum å varme opp og skygger minimalt for skolen på nabotomten. En utfordring har vært at tomten er trang og at det derfor har vært krevende å holde seg innenfor reguleringsplanen».(ibid)

På friidrottshallens ena gavel finns en utsmyckning, en illustration av en löpare, något som enligt hemsidan (www.bygg.no) uppskattas av arkitekten. I våra intervjuerna lyfter man också fram «löparen» på frågan om estetik «en praktisk arkitektur innendørs. Utendørs er det hyggelig og designet på veggen er fin – det er praktisk med skråvegger og konstruksjonen vil eliminere søylene inne»⁷⁶ (figur 25).

Figur 25. Ranheim friidrettshall – bild på gavel.

Kostnaderna för respektive byggnad är 63 miljoner NOK respektive 255 miljoner, vi ser också av resonemangen ovan att skolbyggnaden ges ett högre värde, både i ekonomiska och estetiska termer medan friidrottshallen handlar om resursoptimering och funktion.

7.2 Det är en friidrottshall men ingen särpräglad mötesplats

De intervjuade pratar om hallen i termer av fleridrottshall samtidigt som alla betonar att «det er faktisk en friidrettshall»⁷⁷ med möjlighet till bollsporter i mitten av löparbanan. Då främst för handbollsverksamhet, men även andra bollsporter som exempelvis innebandy.

⁷⁵ <http://www.bygg.no/prosjekter/ranheim-skole>

⁷⁶ Representant skolan

⁷⁷ Representant idrotten

Från skolans sida är man nöjd med hallen och det sambruk som finns mellan idrott och skola. Skolan har tillgång till hallen från klockan 8-16 och ser också att hallen är en bra samlingssal för de cirka 700 eleverna. Skolans egen aula rymmer bara 100 elever. Samtidigt har hallen sina begränsningar för kroppsövningar eftersom det är en friidrottshall – och man saknar ribbstolar och utrustning som kan hängas ned från tak, vilket är vanligt i «gymsal». Det finns även fördelar menar skolans personal, eleverna får så mycket annat istället: *«løpe baner og hoppegrop og så er det ballflaten»*⁷⁸

Idrotten å sin sida kan ibland använda skolans aula för möten, eftersom hallen saknar sådana utrymmen, bortsett från ett mötesrum för ca 15 personer. Vid vårt besök konstaterade vi också att anläggningen saknade andra funktioner – exempelvis enkel och bra förvaring för skolbarnens räkning när de går till och från hallen:(figur 26).

Figur 26. Bild från en entré till hallen – den ingång som eleverna använder – samt korridoren där barnen lämnat kläder, skor och ryggsäckar på vägen mot gymnastikundervisning.

På frågan om hallen fungerar som mötesplats för andra än aktiva är svaret nej, det finns egentligen inga sådana möjligheter – varken i entrén eller i själva hallen.

*«Hallen her er egentlig ikke tilgjengelig for dem som ikke spiller sport, det er ikke den type arena. Foreldrene som bringer små barn de møter i døren, vi ser det, det er en enorm trafikk inn og ut. Vi har sagt at dette ikke er en varmestue, små barn kan ikke være her uten tilsyn og skal alltid ha en voksen med »*⁷⁹

Den bild vi får av intervjun med en representant från idrotten är att många föräldrar skjutsar barnen till och från, få stannar kvar och väntar – vilket också eliminerar mötet mellan de vuxna.

Från idrottens sida är man mycket nöjd med hallen, och för friidrotten har det varit ett enormt lyft. Medlemsantalet har ökat och nu har man väntelista i de yngsta grupperna(7-8 år). Friidrotten disponerar hallen tre dagar i veckan, mellan 17-20 – samtidigt är det fritt fram för allmänheten att bruka hallen – *«Hvis du er medlem av*

⁷⁸ Representant skolan

⁷⁹ Representant idrotten

klubben».⁸⁰ Detta innebär givetvis att hallen fungerar som mötesplats för exempelvis vuxna motionärer. Vid vårt besök i hallen kom tre män in och joggade tillsammans runt banan under cirka en timme, under joggingturen samtalande de glatt med varandra.

Att barnen och vuxna samsas i samma anläggning har inneburit en viss problematik, exempelvis om barnen springer över löparbanorna är risken stor att de kolliderar med de som tränar, både aktiva och motionärer. Detta har också inneburit att regelsystemet ändrats och så här säger en från idrotten:

«Det viktigste er at vi har at reglene blir fulgt, at de er klare og at det er lett for alle å forstå dem. For eksempel har vi nå besluttet at døren rett inn her bør forbli lukket. For å unngå trafikk og ikke naturlig å krysse sprintflata»⁸¹

En hel del frivilliga insatser görs också i hallen – bland annat samverkar vuxna med den kommunalt anställda vaktmästaren. Den frivilliga insatsen består då av att vara vakt, ta ansvar för all drift, ta emot brukare, kunna alla tekniska delar och ansvara för renhållning samt öppna och stänga. Detta ideella arbete kan förklara att antalet synliga regler i hallen: (figur 27).

Figur 27. Exempel på skyltar från Ranheims friidrettshall

Till skillnad från svenska sammanhang får exempelvis inga ungdomar under 16 år vistas i anläggningen utan sällskap av vuxna eller tränare. Vilket kanske hindrar så kallad spontanidrott eller oorganiserad idrott bland barn och ungdomar.

En möjlig förklaring till uppmaningarna kring skötsel i anläggningen är det dugnadsansvar som idrottsföreningarna har. Utan tydliga instruktioner finns risk att det blir en ohanterlig situation (eller i vart fall ett merarbete) för föreningarna och de som gör frivilliga insatser i anläggningen. Samtidigt signalerar också förbuden en mindre välkomnande atmosfär – åtminstone med svenska ögon sett.

⁸⁰ ibid

⁸¹ Representant idrotten

En förklaring som idrotten ger på frågan om mötesplatser är det inte finns någon uppbyggd infrastruktur för sådant – «*det er mye press i området nå og andre steder kan komme senere*»⁸². På liknande sätt förs resonemang kring Jämtkraft Arena – här byggs bostäder parallellt med att arenan utvecklas. Men ännu så länge är inte infrastrukturen på plats – vilket också gör att anläggningen enbart används av idrotten.

7.3 Idrotten har satt prägel på Ranheim sen många år tillbaka

Fotbollen i Ranheim idrettslag (RIL) har över hundra år på nacken och då med koppling till den arbetarkultur som stammar från pappersfabriken i Ranheim. En ganska vanlig utveckling i brukssamhällen från tidigt 1900-tal i både Sverige och Norge är att arbetarrörelsen och idrottsrörelsen gick hand i hand. RIL fotboll har en historia från 1902 och på RIL:s hemsidan kan man läsa om föreningens meriter, däribland följande:

*«...vi vant klasse B på første forsøk og ble kvalifisert til spill i klasse A. Vi ble deretter kretsmeistere i klasse A, hele 14 år på rad: 1923-1936 og det skal bare være Brann som har like lang sammenhengende rekke av kretsmesterskap»*⁸³

En problematik som lyfts från skolans håll är konflikten mellan det gamla arbetarsamhället Ranheim och de «nyrika» som flyttar in «*til et gammelt samfunn med mange tradisjoner og historie, og et sterkt historielag og arbeiderlag og svært jordnære*»⁸⁴. De som flyttar in är resursstarka personer, högutbildade med «*gode jobber og høy inntekt*». Läget lockar, med närheten till havet och därmed också längre sommar och senare start på vinterhalvåret. Husen är exklusiva och huspriserna är höga: «*Det er eksklusivt å bo her vet du!*»⁸⁵.

Problemet är att samfundet inte längre är så väl sammanhållet och skolan upplever också att många föräldrar är «*krepende*». Utmaningen för lokalsamhället är enligt skolan att bibehålla historiken och kulturen och samtidigt inlemma de nyinflyttade i Ranheims nya bostadsområde. Dessutom byggs yttre 200 bostäder i den västra delen och om två år färdigställs ytterligare 650 bostäder i "Grilstad Marina" med en av Norges största småbåtshamnar. Utöver det satsas även på lokaler för näringsliv.

Den starkt förankrade och gamla kulturen går också igen i idrettslaget «*et gammelt idrettslag, med kjempesterke traditioner og veldig godt forankret her*» något som också gjort att idrottsutövande och framför allt prestation delar samhället i två delar:

⁸² Representant idrotten

⁸³ <http://www.ril.no/34077/1807/34039-34953.html>

⁸⁴ Representant skolan

⁸⁵ ibid

«*Enten er du inne eller så du står utenfor. For her på Ranheim betyr det utrolig mye at være dyktig i idrett og spesielt i fotball, og det gjenspeiles i hele skolen, det gir kjempemye status å være god i fotball og flink på laget*»⁸⁶

Från skolans håll upplever man också att specialiseringen gått ned i åldrarna och att idrotten generellt håller en för hög ambitionsnivå. Vilket också bekräftas av de intervjuer vi gjort med representanter för idrotten. Detta har också lett till konsekvenser för den enskilde individen: man upplever också att de barn som inte är «*flink i idrett*» mår dåligt och vidare att attityder och beteenden från idrotten går stick i stäv mot det värdegrundsarbete «*respekt*» som skolan jobbar med. «*Noe av det idretten står for er veldig mye imot våre verdier. I idretten er det bare å gå videre og komme frem, om så på bekostning av andre. Det er ikke så ille å jukse, bare ikke noen ser deg*».⁸⁷

Tävlingsinriktningen och individualisering präglar idrotten och därmed barnen, även om det är lagidrotter de håller på med. Skolan arbetar med ett program som heter "Respekt" och som handlar om goda värderingar, om att förhindra mobbing och utestängning. «*ofte er det sportslig miljø ikke noen hjelp i dette*».

7.4 Andra verksamheter har inte lika hög status som idrott

Förutom idrotten, som tycks dominera, så finns det korps och en del icke idrottsliga föreningar «*men ingen som har noe av den plassen som idretten har*». Då andra aktiviteter inte har lika hög status som idrott har, får det också konsekvenser för om barn och unga väljer andra aktiviteter: «*Du kan aldri si at du ikke kan være med på fotball for å spille i Skolekorps, men omvenbt, så vil det gå bra*».⁸⁸

Även om anläggningen har många fördelar så är det flera som menar att det är svårt att använda hallen till annat än idrott – lite ironiskt säger man " *det er ju en flerbrukshall*"⁸⁹. Ironin hänger samman med att skolan gavs möjlighet att tycka till när hallen skulle utformas. De tänkte på många andra ting «*enn Ranheims idrettslag*»⁹⁰. Skolan såg framför sig en kulturarena, där de kunde ha föreställningar i samarbete med kulturskolan, de tänkte också på saker som fritidsklubb och annat som lockar ungdomar. Framförallt önskade man sig fler mötesrum, vilket skulle kunna fylla en funktion för de som vill spela i ett band, hålla på med teater eller andra aktiviteter. Nu tog man inte så stor hänsyn till de inspel som kom från skolan – och hallen gick snabbt från flerbruk till en regelrätt friidrottshall.

Från skolans håll upplever man att politiken prioriterat friidrotten. Från idrottens sida vill man ändå lyfta fram flerbruksperspektivet och menar att de satsar på andra aktiviteter än friidrott, exempelvis innebandy och barnidrott i den gamla skolans «*gymsal*».

⁸⁶ ibid

⁸⁷ ibid

⁸⁸ ibid

⁸⁹ ibid

⁹⁰ ibid

Sammantaget kan man dock se att idrotten älskar sin hall, det är «*verdens beste friidrettshall for trening*»⁹¹. Verksamheten är också koncentrerad till träning under veckorna, en del matcher och cuper spelas på helgerna – i exempelvis innebandy och handboll.

7.5 Idrotten som inkluderande element i samhället

På vår fråga om invandrare visade det sig att av 700 elever så är det knappt tio som har ett främmande språk, vilket är en försvinnande liten andel – 0,14 procent (riksgenomsnittet i Norge är cirka 8 procent invandrande barn och unga). Att man inte har några invandrare i idrottsverksamheten förklarar en tränare så här: «*de ønsker å leve et annet sted*».⁹²

När det gäller funktionsnedsatta så nämner man att de har en paralympicdeltagare som försöker arrangera «*rehab*» i anläggningen, han har också ordnat så att det finns två rullstolar att köra med på banorna – och på frågan om all annan typ av tillgänglighet i hallen så menar man att «*alt er på plass*».⁹³

7.6 Svaga kopplingar till näringslivet

Kopplingen till näringslivet tycks vara obefintligt, bortsett från den sponsring som sker i anslutning till fotbollen. Visserligen var många underentreprenörer involverade under byggprocessen och som mest sysselsattes 40 personer under byggtiden. Men några specifika tankar eller användningsområden för hallen i relation till näringslivsutveckling finns inte – dessutom har hallen stängt från maj till september vilket innebär att den heller inte kan användas för mässor eller liknande under sommarperioden. Möjligtvis kommer näringslivet att kopplas närmare anläggningen i samband med att nya lokaler byggs i området «Grilstad Marina» – som beskrivs så här (se även figur 27 nedan):

«*et av byens mest attraktive områder vokser det frem en ny bydel. Området er på over 500 mål og ligger i Grilstadfjæra øst for Trondheim sentrum. Her skal det bygges ca. 850 boliger og ca. 110 000 kvm. næringsareal. Det blir småbåthavn med ca. 1000 båtplasser, barnehage, stor dagligvarebutikk, andre forretninger og servicefunksjoner*»⁹⁴ (www.grilstadmarina.no)

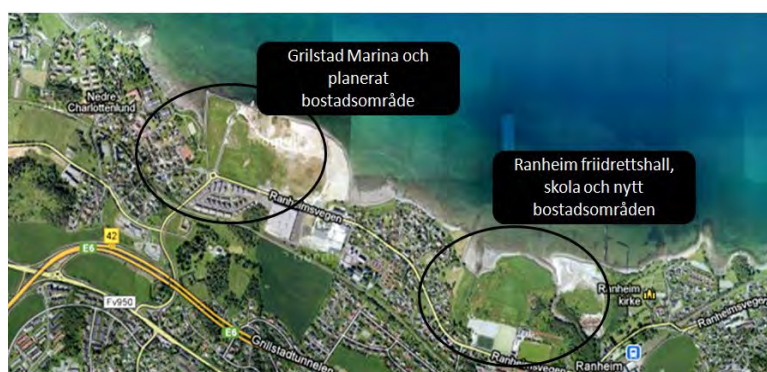
Området Grilstad ligger ungefär fem kilometer öst om Trondheim centrum – och ytterligare en kilometer västerut ligger Ranheim friidrettshall och det nu nybyggda bostadsområdet. Dessa båda delar kommer förmodligen att bli en sammanhängande stadsdel (se figur 28).

⁹¹ Representant idrott

⁹² Representant idrotten

⁹³ ibid

⁹⁴ <http://grilstadmarina.no/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=21&cntnt01origid=15&cntnt01returnid=80>

Figur 28. Bild från google earth 2012 – Grilstad och Ranheim bostadsområde markerade.

I framtiden kanske det nya bostadsområdet med dess näringslivsarealer får effekter på såväl fotboll som den friidrott som bedrivs i Ranheim. Dock återstår problemet med en nybyggd men redan för liten skola.

7.7 Ranheim – en bydel som som växer

I Ranheim tycks idrotten fungera som länk mellan det nya och det gamla Ranheim – samtidigt som Ranheim tycks ha utvecklats till en segregerad ort. Vilket också syns bland de som brukar anläggningen. Ett annat bekymmer är det faktum att idrotten inverkar negativt på skolans värdegrund. För skolans del är anläggningen en nödvändighet för verksamheten, men inte optimal, dock ger den utrymme för annat.

Både från skolans och från idrottens håll menar man att den fortsatta utbyggnaden av området gjort att både hallen och skolan inte räcker till «*det er allerede grunnlag for en hall til*»⁹⁵ menar idrotten och skolan ser framför sig att man måste dra nya gränser för «*skolekretsen, noe som vil føre til sterke protester fra foreldrene*».⁹⁶

Den fina träningsmiljön anses kunna ge ungdomarna nya träningskompisar från andra föreningar, från andra platser i kommunen och landet – vilket kan vara en del i ett framtida nätverksbyggande. Att allmänheten används ses som en viktig del, inte minst för folkhälsa, tillgänglighet och än bättre elitnivå. Det senare är inte ett mål för klubben, men ses som en möjlig väg för bättre ekonomi, mer spets och därmed möjlighet att stötta fler tävlande på elitnivå. Hallen har också knutit Ranheim närmare Trondheim «*det har blitt en del av Trondheim*»⁹⁷ och skapar också möjligheter. På sikt kan detta också få effekt på utvecklingen i och kring Ranheim.

⁹⁵ Representant idrotten

⁹⁶ Representant skolan

⁹⁷ Representant idrotten

8. FÖLLINGE ALLAKTIVITETSHALL –«DET VAR JU EN SIGNAL ATT BU KVAR»

Föllinge er et tettsted i Krokom kommune i Jämtland, og ligger ca 65 kilometer nordvest for Östersund. I 1990 da man drev en aktiv kamp for å få en ny hall var det 632 innbyggere i Föllinge, men da anlegget kom 20 år senere hadde befolkningen blitt redusert med 25 % og det var da 485 innbyggere.

Figur 29 Faksimile "Fantastiska Föllingebygden" Et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge

Allaktivitetshallen i Föllinge åpnet i 2009, og har en flate på 1850 kvadratmeter og er bygd inntil den eksisterende svømmehallen. For gruppen som jobbet med etableringen av hallen var det et krav at hallen skulle være minst 21 x 41 meter, at det skulle være fire garderober og en kafeteria. Disse kravene ble innfridd. Föllinge Allaktivitetshall består av en flate på 22 x 42 meter, i tillegg til lagerrom, cafe, svømmehall og garderober. Den er i tillegg utstyrt med et veldig avansert A/V-utstyr som gjør hallen egnet for musikk og potensielt filmvisning. Det er flere som sammenligner de nye lagerrommene med den gamle hallen og konstaterer at de er like store som denne (9 x 16 meter). Den totale byggekostnaden kom seg på SEK 23 mill, hvorav kommunen fikk et EU-bidrag på 2,9 millioner for investeringer i utstyr. Næringslivet og

foreninger i Föllingebygden har i tillegg samlet inn SEK 500.000 til inventar. Beslutningen om å samle inn penger kom i stedet for en eventuell dugnadsinnsats, da de anså dette som vanskelig å gjennomføre med tanke på lover og regler i byggesaker. Nye lokaler for skolen var utgangspunktet for at man ville ha en ny hall. Den gamle hallen var altfor liten til å ha gymnastikk i. Det var for eksempel ikke plass til benker slik at ved ballspill måtte de som ikke var på banen henge i ribbeveggen. I utgangspunktet var Föllinge lovt en hall av kommunen for ca 20 år siden, men av ulike årsaker ble ikke dette noe av. På den ene siden viste det seg at det var en annen bygd i kommunen, Ås som ligger i sørdelen av kommunen og nærmere Östersund, som hadde et større behov sett i forhold til befolkningsvekst og elevtall på skolen, samtidig ble kommuneøkonomien betydelig svekket i den perioden. I tillegg ble denne hallen billigere for kommunen da næringslivet var med og betalte. For mange i Föllinge ble dette opplevd som et svik fra kommunens side, og selv da den gamle hallen ble revet og byggeprosessen var i gang, var det flere som ikke trodde noe på at det ble noe av hallen før de så den stod der. Kampen om hallen blir imidlertid ikke beskrevet som en politisk kamp om lokalisering av idrettsanlegg. Det kommer tydelig frem at Föllinge hadde prioritet, men at kommuneøkonomien hadde vært for utfordrende tidligere. I bygda har det heller ikke vært noen særlig uttalt motstand mot hallen, men at det: «(...) mest handlat om att jag tror på det först när det blir färdigt. När de kom hit och rev gamla hallen så var det som nu kanske det blir. Men det var ändå många av de äldre som sa att den nya hallen står inte där än, så vi får väl se.»⁹⁸

Figur 30

Faksimile fra "Fantastiska Föllingebygden" et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge

⁹⁸ Företagsamordnare

Figur 31 Faksimile fra "Fantastiska Föllingebygden" et annonsebilag fra EU-prosjektet Fria Föllinge

Sentralt i realiseringen av Föllinge Allaktivitetshall var EU-prosjektet «Fria Föllinge», eller «Stärkt attraktionskraft i Föllinge» som var det opprinnelige navnet på prosjektet. Dette prosjektet var et attraktivitetsprogram som hadde som utgangspunkt å sette stedet på kartet og øke dets attraksjonskraft gjennom helseprofilering. Målet var å lokke flere besøkende, nye innbyggere, arbeidskraft og investeringer. Prosjektet startet 1. januar 2008 og pågikk til og med 31. desember 2010. Prosjekt var på totalt SEK 9,1 Mill, hvor halvparten var EU-midler, mens Krokommune gikk inn med den andre halvparten. SEK 5,6 millioner av dette gikk til å medfinansiere hallen, mens de resterende midlene skulle brukes til landsbygdsutvikling. Mer spesifikt skulle de brukes til å markedsføre Föllinge, samt øke interessen for egen bygd i lokalbefolkningen. I tillegg hadde de et særskilt fokus på

kvinnelig entreprenørskap og det å få flere kvinner til å starte egne virksomheter. Temaet for hele prosjektet var i så måte helse og «boende». Föllinge hadde tradisjonelt vært kjent for, og ifølge prosjektlederen i Fria Föllinge, en grønn innretning. Blant annet hadde de hatt en rikskjent urtegård, Föllinge urtegård, som ble bygd opp på 80-tallet. Poenget med prosjektet var dermed å profilere Föllinge som et sted hvor en kunne ha et godt sted å bo, en god helse, og så i tillegg idrettshallen.

Det at det tok så lang tid før hallen kom, samt at pessimismen og mistroen til kommunen var så stor, gjorde paradoksalt nok at hallen stod der før en egentlig visste hva man ville bruke den til. I motsetning til de fleste av de andre anleggene vi har studert i dette prosjektet så har brukerne av hallen i Föllinge hatt den luksusen at stort sett alle som vil får innpass i hallen på de tidspunkter de ønsker. Plasseringen av hallen var heller aldri noe stort diskusjonstema. I den grad det har blitt diskutert har det vært i forhold til hvilken side av skolen den skal ligge på.

Hallen er plassert sentralt i bygda og har god tilgjengelighet i forhold til parkering etc. Kafeteriaen i hallen er åpen to dager i uka og drives på dugnad av ulike lag og foreninger i Föllinge via den såkalte «Alliansen», som er en sammenslutning av cirka 20 idrettslag og foreninger i kommunen. Hallen er på mange måter en tradisjonell idrettshall, med store vindusløse flater. En liten forskjell i forhold til mange haller, er at den er bygd i tre. Da vi gjorde våre intervjuer fremhevet enkelte at hallen var for

dårlig skiltet. Den gangen hadde det ennå ikke kommet noe skilt på veggen som fortalte at dette var hallen. Det var imidlertid planer om skilt (som hadde kommet opp ved et senere besøk), samt en eller annen form for kunstnerisk utsmykking som skulle bryte opp de store veggflatene litt. Blant dem vi intervjuet var det uansett en gjengs oppfatning av at hallen fremstod som vakker. Det viktigste for «Fria Föllinge» har imidlertid ikke vært utseendet på hallen som sådan, slik en sa: «*En hall för mig är ju en hall*».⁹⁹ Prosjektet har like mye hatt fokus på at det skal være en forskjønnelsesprosess av hele bygda, og det har blitt fjernet en god del skrot rundt omkring, men fremdeles er det et stykke igjen.

Figur 32 Föllinge Allaktivitetshall september 2010

Alliansen ble opprettet i 1995 for å styrke idrettens rolle i kommunen og spilte i sin tur også en sentral rolle i arbeidet med etableringen av hallen. Tage Jonsson blir utpekt som den ildsjelen som har arbeidet hardest for etableringen av hallen, og som har jobbet iherdig i de 20 årene som har gått sidene tanken om en hall ble lansert første gang. Lederen i Alliansen var leder (ordförande) i fritidsnemnden i Krokom kommune da spørsmålet om den idrettshall i Föllinge ble reist. Det var imidlertid en tung prosess og det var lite fremgang i begynnelsen. Samme person var også leder i den lokale idrettsforeningen og tok initiativ til dannelse av Alliansen og sa at: «*Nu hjälps vi åt hela byn, alla föreningar och går samman. Då blir det väldigt tungt, dvs att 95 procent av befolkningen vill samma sak och tillslutt faller besluten. De kände at de hade ett sådant tryck på sig från det här området*».¹⁰⁰

⁹⁹ Företagsamordnare

¹⁰⁰ Leder Alliansen

8.1 20 år for sent...

Til tross for den lange tiden som gikk fra man ble lovt hallen til den ble realisert var det som nevnt tidligere ikke noen særlige politiske diskusjoner omkring byggingen av hallen. Dette hadde sammenheng med lovnaden om ny hall som hadde kommet for mange år siden. Den største utfordringen lå i hvordan hallen skulle finansieres, men dette ble som nevnt løst gjennom EU-prosjektet «Fria Föllinge». Ifølge den politiske ledelsen i Krokommune var det viktig å bygge hallen selv om den ligger i utkanten: «Åven om man bor i glesbygd måtte man ha rätt till idrottshall. Det gagnar ju inte bara barnens idrottande. Motionsidrotten har ökat sedan hallen tillkom. Det är bra förutom att det var 20 år för sent».¹⁰¹

Dette at «Hallen kom 20 år for sent», var nettopp omkvedet i mange av de intervjuer vi gjorde i Föllinge:

«Så det er «min» generation som säger att det är 20 år för sent. Det var ganska mycket verksamhet för 15-20 år sedan, med många fotbollslag och mycket skidåkning. Så «timeingen» har varit ganska dålig. Bygget kom när det var ganska liten verksamhet i föreningen. Föreningen uttrycker at det är 20 år för sent. Jag tänker själv: tänk om vi haft den här hallen för 20 år sedan, vilken dröm! Så det är inte konstigt att man säger så. Det har naturligtvis politikerna fått känna av när bygget hela tiden har blivit framflyttat. Och försvaret [fra kommunens side]är ekonomin.»¹⁰²

8.2 Negativ utvikling i bygda

I intervjuene var det mange som fremhevet at hallen hadde stor betydning for bygda selv om det var for tjue år siden at behovet var størst for en ny hall. I mellomtiden hadde det vært en god del fraflytting og nedgang i barnefødsler og dermed også relativt sett en større andel eldre, og den generelle utviklingen i bygda hadde i tillegg vært preget av pessimisme og nedgang i sysselsettingen. Hallen kan derfor forstås som et motkonjunkturtiltak for å bremse den negative utviklingen som har preget Föllinge. En person sier for eksempel: «Avflytten har bromsats upp. Jag har inga belägg för att det skulle vara hallen. Men det är en viktig del om barnen ska gå i skolan att det finns en bra idrottshall. Hos de familjer som flyttat hit är nog hallen en bidragande faktor, vill jag tro.»¹⁰³ Innflyttingen til Föllinge handler imidlertid mye om en sentralisering inn mot Föllinge fra utkantene i kommunen. Det er heller ikke mange arbeidsplasser i bygda, og som det ble hevdet i intervjuene, var det slik at hvis en ville jobbe i Föllinge måtte en helst være selvstendig næringsdrivende: «Det har varit tufft kring näringslivet. Senast i veckan gick Föllinge Smide i konkurs, som har funnits länge. Det är inte slut på eländet än känns det som, kring jobb i den här bygden.»¹⁰⁴ Imidlertid fremheves det at hallen i seg selv skapte en del optimisme i byggeperioden, og Föllinge Såg fikk en del jobb i forbindelse med byggingen av haller. Det var da en langt mer positivisme i bygda og omtalen av den:

¹⁰¹ Politiker Krokommune

¹⁰² Tjänsteman Krokommune

¹⁰³ Tjänsteman Krokommune

¹⁰⁴ Tjänsteman Krokommune

«Den hade en väldig betydelse under den tid som processen pågick och det har fortfarande stor betydelse. Det skrevs väldigt mycket i lokalpressen medan hallen var på gång och det skrevs bara positivt. Förut hade det sått i tidningarna nästan bara negativt om Föllinge. Jag tycker att det vart en annan anda, att folket fick en mer positiv syn på det».¹⁰⁵

Fra politisk hold uttrycktes ett mål med hallen så här:

«Det är en målsättning at försöka lyfta andra näringsgrenar. I Föllinge finns inte så mycket, det finns inget hotell eller liknande faciliteter. Vi hoppas kunna använda hallen för lite andra arrangemang. Projektet «Fria Föllinge» har pushat näringslivet, kvinnliga företagare och sådana som kan tänkas starta företag med det är inte det som är det viktigaste. Vi är en avfolkningsbygd i den här kommunen, även om det just nu går uppåt med födelsetalen i Föllinge. Elevantalet på skolan har sjunkit.»¹⁰⁶

8.3 Behov for å fylle hallen med innhold

En hall er imidlertid ingen garanti i seg selv for at ting skal skje i bygda. Den må fylles med innhold og aktivitet av de som er interessert i å bruke den. Gjennom prosjektet «Fria Föllinge» var det satt fokus på at dette skulle være mer enn en idrettshall. Hallen skulle være en allaktivitetshall og ikke bare en gymsal for skolen. «Fria Föllinge» prøvde seg med ulike arrangement i prosjekttiden. Det at de ville ha en allaktivitetshall var også begrunnet i at dette også åpnet for finansiering fra EU. Deres ambisjon var å vise hvilke muligheter som ligger i hallen og håpet at blant annet alliansen ville kjenne sin besøkelsestid og følge opp disse arrangementene. De prøvde seg med naturmesse, kunsthelg, loppemarked etc. De fleste av disse arrangementene var godt besøkt.

Samtidig er det en utfordring i å få hallen til å bli selvgående:

«Det är tuffare att få det att fungera i en glesbygd. Om man tittar på hallen i Ås [ligger betydlig närmare Östersund] där är det många människor som gör ett otroligt jobb. Det går inte riktigt att jämföra. Här är det trögare, tyngre mentalitet på något sätt. Så är det även rent historiskt sen Föllinge kommun fanns, det finns med i den äldre generationen. Det finns en mentalitet att allt skal centreras kring Krokom och Ås».¹⁰⁷

En av utfordringene i forhold til dette er å få foreningslivet til å håndtere driften av hallen. Tjænstemanen fra Krokom kommune mener at worst case-senarioet er:

«Det att det står tomt, att det inte nyttjas. Att det inte kliver fram nya generationer ledare. Men det är inget unikt. Men det blir extra påtagligt när man får en sådan här ny anläggning. Det behövs nya ledare och föräldrar som engagerar sig. Det känns på något sätt extra tungt just nu. Det känner de nog själva också. För det står i avtalet som är skrivet att föreningsalliansen ska stå

¹⁰⁵ Leder Alliansen

¹⁰⁶ Politiker Krokom kommune

¹⁰⁷ Tjænsteman Föllinge kommune

för drift av hallen. Jag ser inte att man riktigt maktar med det [ekonomiskt] i dag.»¹⁰⁸

Hallen disponeres av skolen på ukedagene, mens det er Alliansen som disponerer hallen på kveldstid og i helgene. Så langt har det ikke vært noe særlig med arrangement på kveldstid, det har foregått i helgene. Hallen er imidlertid mye i bruk på kveldstid, og en rekke aktiviteter har kommet i gang etter at hallen ble åpnet. Disse aktivitetene er mer eller mindre organiserte av de ulike foreningene i Alliansen. Kapasiteten beskrives som bra, og det har vært få eller ingen konflikter knyttet til bruken av hallen. I Föllinge totalt er det som følge av hallen blitt en viss overkapasitet på lokaler, som gjør at en del lokaler står tomme.

Medlemmene i Alliansen betaler ikke for bruken av hallen, men ikke-idrettslige arrangementer og arrangementer som er knyttet til idrettsutøvere som ikke er fra kommunen betaler det leie. Kafeteriaen drives heller ikke kommersielt, men derimot på dugnad av foreningene i Alliansen.

8.4 Godt fornøyd med hvordan hallen fungerer

«Jag tycker att det blev jättebra, det är en fantastisk fin hall»¹⁰⁹. Det som særlig blir fremhevet i forhold til hallen er at den er bygd sammen med badet og at de har fått en kafeteria som foreldre kan sitte i mens de venter på barna som trener, eller som de kan ta en kaffe i etter at de har vært og svømt i bassenget, eller trent i hallen. I tillegg fremheves det at hallen vist seg å være godt egnet til andre arrangementer også. Det er en scene på 40 kvm som kan bygges opp i løpet av en time samtidig som det finnes et lager med stoler og bord lett tilgjengelig fra hallen. Skolen er også veldig fornøyd med hallen, som en gymlærer sier: *«Det är ju ett himmelrike att jobba, det är ju jättehärligt».*¹¹⁰

For idretten i bygda fremheves hallen som et kjempeløft. Det har åpnet seg muligheter for en rekke nye aktiviteter, som for eksempel innebandy og innendørsfotball: *«Innebandy var ju helt omöjligt, träning för fotboll inomhus var ju helt omöjligt det var ju värdelöst på 9 x 16, (...) förråden är ju större nu än gamla hallen».*¹¹¹

8.5 En hall for alle aldersgrupper og ulike aktiviteter

Med tanke på funksjonalitet mener flere at hallen har svart til forventningene: *«Det är strålande, man förstår inte att den är här, en annan som är uppvuxen i den där lilla hallen, det blev ju som: Oh vad stort»*¹¹². I tillegg til at den fungerer godt for idretten fremhever bookingansvarlig at det også fungerer godt for andre arrangement. Blant

¹⁰⁸ Tjänsteman Krokom kommune

¹⁰⁹ Prosjektleder Fria Föllinge

¹¹⁰ Gymlærer Föllinge skole

¹¹¹ Gymlærer Föllinge skole

¹¹² Bokningansvarig Föllinge

annet hadde det vært et loppemarked som hadde vært veldig vellykket, og hun referer også til at de tenker å arrangere dansegallaer der. Företagsamordnaren (ansatt via EU-prosjektet) mener nettopp det er veldig viktig at hallen brukes til mer enn idrett:

*«Det här är ju en allaktiviteshall, den ska fungera för bingokvällar för pensionärer och det ska finnas gympa för oss i medelålder och äldre och dans, större danser så det är verkligen för kultur också och inte bara idrott. Det var väl det som var hela grejen, att få en samlingspunkt i byn».*¹¹³

I den forbindelse mente hun det var viktig at det skal passe for alle aldersgrupper. At det kan være smådans for treåringer, og at pensjonistene skal finne seg til rette og kunne ha både dans og bingo i lokalene. Kort sagt, det skal innbefatte hele bygdens befolkning. Hun peker særlig på at hallen har et lydanlegg som er langt mer avansert enn hva som er vanlig i slike haller og at dette er et fortrinn for hallen med tanke på annen virksomhet. I forhold til lydanlegget er det imidlertid en utfordring med tanke på kompetanse for å styre det. Da vi gjorde våre intervjuer var det få personer som hadde fått opplæring på anlegget og det så de på som problematisk.

Messer er en annen type virksomhet hun mener vil kunne bli viktig for hallen. I Föllinge og bygdene omkring er det mange selvstendig næringsdrivende som kan dra nytte av messer for å vise frem sine produkter. På det tidspunkt vi besøkte hallen hadde de allerede hatt en naturmesse. Företagsamordnaren peker på at det for «Fria Föllinge» er viktig å vise hvilke muligheter som fins, og at dette skal inspirere andre til å ta opp hansken etter at det prosjektet er avsluttet. Hun peker på foreningslivet og spesielt Alliansen som en aktør som kan ta seg av denne oppgaven.

Prosjektlederen i Fria Föllinge syntes imidlertid at hallen har blitt brukt for lite til andre arrangementer. Han hadde imidlertid forståelse for at det er krevende å organisere slike arrangementer, men sier samtidig at forholdene ligger veldig godt til rette for å bruke hallen mer som et messelokale. For prosjektet var det imidlertid en ambisjon å vise hva som var mulig: *«Vi provar att göra grejor för att visa att det går. Börja privat så kan man göra det i föreningslivet sedan».*¹¹⁴ Tankegangen var dermed at Fria Föllinge skulle vise hvilke muligheter som ligger i hallen og at foreningslivet skulle ta dette videre. I tillegg mener prosjektet at de synes å se at hallen har gitt en viss effekt i bygda: *«För det ökar framtidstron i en bygd om du får en sån stor investering, och att det kommer folk utifrån och gör grejor här».*¹¹⁵ Samtidig krever en videre positiv utvikling at det bevisstgjøres omkring hvilke muligheter som ligger i hallen. En utfordring det pekes på i forhold til videre satsning på arrangementer er at det ikke finnes noen overnattingsmuligheter i Föllinge. Det er noen private hytter som leies ut, men hotellet er blitt nedlagt.

Fordeling av tider og fordeling av nøkler Ifølge bookingansvarlig i hallen var det en del styr i begynnelsen med tanke på fordeling av tider i hallen. Alle ville inn i hallen, og det handler også om at befolkningen oppdager alt hallen kan brukes til. Samtidig har det ikke vært slik at noen har blitt stengt ute, men at det har mest handlet om fordeling av tider. Utfordringen for bookingen av tid har i så måte handlet om å tilfredsstille alle ønsker, men samtidig er det slik at ikke alle kan få sine ønsker

¹¹³ Företagsamordnare

¹¹⁴ Prosjektleder Fria Föllinge

¹¹⁵ Prosjektleder Fria Föllinge

oppfylt. I forhold til den del andre idrettsanlegg fremstår dette likevel som et mindre problem med tanke på at det ikke er et kapasitetsproblem, men heller et fordelingsproblem.

En ting den bookingansvarlige savner, som var planlagt i begynnelsen men som ikke ble noe av, var låsesystemet i hallen. I utgangspunktet var det tenkt at det skulle være «tagger» som ble brukt for å komme seg inn i hallen. I stedet landet de på en løsning med vanlige nøkler. For utleier hadde det vært bedre med «tagger» som kan programmeres for hver enkelt leietaker i stedet for at det er mange nøkler i omløp:

«Det skulle bare varit tagg, men det blev nycklar så att där har det varit problem. Det var ju synd, för då blev det tjuv och det stämde inte med nycklarna och så skulle du ha en nyckel för badhuset, en för cafeteria, en till hallen, en till det ena förrådet och en till det andra förrådet. Har det varit tagg hade jag kunnat sitta här och skriva in att den personen ska unna gå dit och dit in. (...) Jag menar tappar man bort en liten tagg, vad kostar det att göra den, tio kronor kanske, vad kostar det att göra en nyckel – mycket mer.»¹¹⁶

8.6 Foreningslivet i bygda

I forhold til Alliansen er det også en utfordring som ligger i rekruttering av nye personer inn i styre og stell. Det er ikke nødvendigvis slik at det er sammenfallende interesser mellom de ulike aldersgruppene, og slik det er nå er det en relativt «gammel» ledelse i de ulike foreningene. Den bookingansvarlige for hallen peker på at med tanke på rekruttering til foreningslivet i bygden så har dette så langt vært dominert av stort sett de samme personene i mange år, personer som etter hvert vil trekke seg ut. Etter hennes syn er det viktigste at man får ungdommer og unge voksne til å skjønne nytten av et aktivt foreningsliv i bygda. Et annet aspekt hun peker på er at det muligens er for mange foreninger og at det hadde vært bedre å slå sammen noen av disse foreningene for å redusere antall verv. Hun peker på Alliansen som et forsøk på dette. Hun synes også det er veldig positivt at FIK har fått en ny leder som er relativt ung.

Fra kommunens side hevdes det også at de er bekymret for utviklingen på anleggssiden i kommunen. De mener det trengs mer støtte inn mot anleggene for at foreningene skal få virksomheten til å fungere, men at de er usikre på om dette handler om flere personer eller mer penger ut til de enkelte anlegg. I forhold til Föllinge sies det:

«Det jag till exempel skulle vilja gjort kring Föllingehallen är att de skulle ha fått resurser till en person. Som jobbade med en kombination av rent praktiskt att hallen inte slits och lite mer aktivt med bokningar. (...) Den resursen skulle jag vilja att kommunen gick in och stöttade. Det skulle vara ett jättestöd för mig också, för då skulle jag nå ut bättre.»¹¹⁷

¹¹⁶ Bokningsansvarig Föllinge

¹¹⁷ Tjänsteman Föllinge kommun

8.7 Hallens betydning for Föllingebygden

Kan vi så si noe om hallens betydning for Föllinge? På det tidspunkt vi gjennomførte vår undersøkelse var hallen fremdeles relativt ny, og forholdene var preget av at man ikke helt visste hva denne hallen skulle være. For å sette det på spissen: Det ligger en viss ironi i at man har ventet 20 år på hallen og at når den først kommer så vet man ikke helt hva man skal bruke den til. Samtidig er det et poeng at den idrettslige aktiviteten hadde funnet sin plass og fungerte godt, det samme med skolens bruk av hallen. Utfordringen ligger i forestillingen om hallen som en «allaktivitetshall». I dette lå det en nøkkel til økte bevilgninger, samtidig hadde man ikke noen klar plan for hva denne andre aktiviteten skal være. Det er heller ingen liten utfordring å skulle skape en slik annen virksomhet, da særlig med tanke på økt næringsvirksomhet og de siste års demografiske og økonomiske utvikling i bygda tatt i betraktning.

Hallens kanskje viktigste funksjon har vært som møteplass. Andre møteplasser i bygda er pizzerian, foreningsmøter, og bensinstasjonen sier man er kjempeviktig. Servicekontoret (kommunalt) fremheves også som viktig og det huser også et bibliotek. Samtidig har det vært en utvikling at funksjoner har forsvunnet fra bygda. Politiet har ikke lenger kontorer i bygda, og Swedbank har også trukket seg ut. Som et motstykke til denne utviklingen mener flere at kafeteriaen i den nye hallen er et skritt i riktig retning.

Det har vært viktig å satse på at inntektene fra virksomheten i hallen går tilbake til idretten og foreningslivet i bygda. Samtidig har de så langt mulig forsøkt å bruke lokale entreprenører i aktiviteter rundt hallen. Målsettingen har vært at alle skal føle seg delaktige i virksomheten. Hvis det har vært store arrangement har de for eksempel bevisst valgt catering fra Föllingebygden.

Hallen har blitt positivt mottatt og: «*Det får folk att stanna kvar, barnfamiljer flyttar inte om det finns ett utbud*»¹¹⁸. Samtidig synes företagsamordnaren at:

«*Det finns en viss tröghet inbyggd. Det här har vi försökt förut så det er ingen idé, det vore bra med mer aktiviteter men det är ändå ingen som kommer, man får dra med dom. (...) Den trögheten den segheten den sitter i asfalten. De som har bott här länge de tycker det är fantastiskt med hallen, men alla springer inte dit utan man får dra dem dit, och det kan ju göra att man tillslut går dit i alla fall*»¹¹⁹.

Med tanke på fremtiden er företagsamordnaren optimist:

«*Tack vare hallen og hälsocentralen är vi lite centralort, det ska vare lite själva f-n om vi inte kan fylla på med lite företagare och det är klart det går, vi har ju möjligheterna. Vi ska inte bli något nytt Trångsviken [En bygd i en annan del av kommunen kjent for sin fremgang], vi ska bli Föllinge med det gäller att få ihop folket lite mer i samarbete, bryta de som bott i generationer med lite nya. Det behövs den blandningen.*»¹²⁰

¹¹⁸ Företagsamordnare

¹¹⁹ Företagsamordnare

¹²⁰ Företagsamordnare

Vi intervjuet også en bedriftseier i bygda som hadde vært med og levere varer til hallbyggingen. Han fremhever at dette har vært viktig for bygda: *«Just för byn är det ju viktigt, jag har tre små barn och är hemskt idrottsintresserad. För byn är det ju en signal, det är värt bo kvar och värt flytta in»*.¹²¹

Med tanke på betydningen for stedet synes den bookingansvarlige at hallen betyr:

*«... något för de äldre också, för att de kan ju använda den, man ser ju att dom är med i föreningar. Jag ser det här med cafeterian, det är ju mest barn som går och badar på kvällarna, det är väl äldre också men alltså de står ju där och serverar fikar och tar betalt. Man ser ju att de också vill, och det är ju allas hall, det är ju inte bara skolans, (...) Man är positiv til hallen, jag har inte upptäckt att det inte varit så. (...) Det har blivit att det är som en mötesplats»*¹²²

Hun fremhever også at hallen har en betydning i lokalsamfunnet nettopp gjennom at det skjer saker og ting i hallen. For skolen har den jo en stor betydning i undervisningen, ikke bare kroppsøving, men det har også vært musikkundervisning og skolekonserter i hallen. Hun har nesten aldri hørt noe negativt om hallen, og hun fremhever at den nesten alltid er fullbooket på alle kvelder og dager.

På mange måter kan Allaktivitetshallen i Föllinge beskrives som et motkonjunkturtiltak for å snu en utvikling som har pågått over mange år, med synkende befolkning, relativt sett større andel eldre i befolkningen, forgubbing i foreningslivet og et lokalt næringsliv som sliter. Gjennom prosjektet «Fria Föllinge» og byggingen av hallen ønsket man å markere at man ønsket å snu denne utviklingen. Dette innebærer at hallen for mange av de vi intervjuet bærer i seg et løfte og et håp om at denne utviklingen kan snus. Ideen om hallen er gammel, og innen den ble realisert hadde de som kjempet for den i første omgang rukket å bli eldre og desillusjonerte i forhold til om kommunen ville bygge hallen. Det foreløpige resultatet er en hall hvis betydning for bygda fremdeles er uavklart. Det som kan sies er at den ser ut til å ha vært viktig med tanke på utvikling av stolthet og utvikling av en lokal tilhørighet.

¹²¹ Företagare

¹²² Bokningsansvarig Föllinge

9. VERKET I RØROS

De sydostliga delarna av Sør Trøndelag är glest befolkade och domineras mot den svenska gränsen och norska fylket Hedmark av mjuka fjäll och barrskogslandskap. Här ligger Røros, den gamla gruvstaden, utbredd på en fjällsida. Här bröts koppar ända fram till 1970-talet, då gruvepoken tog slut efter nästan 350 års drift. 1980 blev staden på grund av dess väl bevarade kulturbyggnader och minnen från gruvepoken utsedd till världsarv av Unesco. Staden har sedan dess ett löpande tillflöde av turister. Med det vackra läget, sitt kulturarv, sina trähus och trånga gränder är den lilla staden Røros (5 400 invånare i kommunen) en attraktiv plats för normän. (Røros Kommune, 2012) Ordföranden för Røros Handbollsklubb, ursprungligen från Bergen, sammanfattar enkelt men målande den norska inställningen och känslan för Røros: *«Spør en nordmann om han vil være med til Røros, og han blir med»*

Røros kulturprägel förstärks av det samiska arvet, bland annat genom rennäringen, ett sydsamiskt språk- och kompetenscenter samt museiavdelning. Staden är Norges sydsamiska centrum vilket återspeglas i skola och i näringsliv. Näringslivet domineras emellertid av trä- och möbelindustri, verkstadsindustri, jordbruk samt en stark turismsektor. (Røros Kommune, 2012) Näringslivet i Røros visade sig vara en viktig spelare när det drog ihop sig till diskussioner kring byggandet av en ny idrottsanläggning i staden, vilket vi återkommer till.

9.1 Røroshallen

Røroshallen, eller Verket som den nya hallen i Røros döpts till, invigdes högtidligt i december 2010 efter en lång idé- och planeringsprocess. Verket i Røros är huvudsakligen en handbollshall och innehåller tre nya handbollsplaner och omfattar hela 6000 kvadratmeter, hallen har tre skiljeväggar. Hallen är sammanbyggd med Røros vidaregående skola och med den äldre idrottshallen, vilket innebär tillgång till ytterligare en fullstor idrottshall.

Utöver idrottshallarna/planerna finns också ett nybyggt gym, nya omklädningsrum och en ny entré till anläggningen. I den nya hallen finns en permanent läktare som rymmer 490 åskådare och utdragbara läktare med plats för ytterligare 1500 åskådare. Miljömässigt så har man utgått från kommunens plan kring energi och klimat, vilket inneburit att Verket har fjärrvärme och biobränsle som värmekälla, något som ska hålla kostnader nere och vara skonsamt för miljön. Den slutliga notan för bygget var 88 miljoner kronor (NOK).

”Hallen betyr enormt mye for Røros, Den er selvsagt viktig for idretten, men Røros har også fått en utrolig bra messehall med et idrettsgulv som tåler slik aktivitet. Hallen har også lysforhold gode nok for fjernsynsopptak og et bra lydanlegg. Jag mener vi har fått et solid og godt hallanlegg til en relativt nøktern pris.”¹²³

¹²³ Daglig leder, Verket Røros

Verket är således inte bara en idrottshall, utan också en mässhall som ska stå till förfogande för Röros näringsliv och andra organisationer. Vilket också framkommer i de formellt planlagda användningsområdena för hallen:

- Lokala idrottsaktiviteter
- Nationella og internationella turneringar och samlingar
- Arrangemang av små och stora mässor (mässhallsstandard)
- Större kulturarrangemang, konserter, kör- och sångevenemang, festivaler med mer
- Hallen beskrivs som en flerbrukshall, men det är betydligt fokus på handboll

9.2 November 2009

Vår forskargrupp om fem forskare besökte första gången platsen för Röros nya idrottsanläggning i november 2009. Platsen var då en byggplats i sin begynnelse och de drivandes optimistiska visioner och målbilder syntes då långt borta för vår forskargrupp. Vad som framkom av intervjuerna var en mångfacetterad bild av bakgrunden till och behovet av en ny anläggning i Röros. Under en lång period hade den gamla idrottshallen i Röros haft en väldigt hård beläggning, man tränade till midnatt för att få tillgång, och behovet var stort av fler träningstider inomhus.

Figur 33. Pågående markarbeten för Verket i Röros, januari 2010

Ursprunget till Verket är två idrottsliga eldsjälaras närmande gentemot politiken med visioner om en ny idrottsanläggning år 2007. Den positiva politiska responsen gjorde att arbetet sattes igång. Den grupp som sattes ihop för att arbeta med satsningen innehöll bland annat en representant för den lokala sparbanken för att räkna på ekonomin, något som visade mycket viktigt för projektet. När gruppen lämnade in sitt önskemål om ny idrottshall till Röros kommun 2008 så rörde frågan en mindre och enklare hall. Efter en politisk process med många oeniga yttranden så landade planerna i en större hall som skulle användas av fler än idrotten och bli till fördel för hela Röros samhälle, för näringsliv, skola och för besöksnäringen. Den stora anledningen till att satsningen ökade i omfattning var näringslivets intresse för och

sponsring av byggnaden, då de började se nyttan i potentiella framtida evenemang och därmed turism som skulle generera intäkter på bred front. Det blev också framlagt som en förutsättning för bygget att näringslivet måste vara med och bidra till de årliga driftskostnaderna. Ett aktiebolag grundades således i början av 2008 med kommunen som huvudägare och med idrotten samt näringslivet som övriga delägare av bolaget. Därutöver tecknades sponsoravtal med ett flertal lokala företag, vilket också utgör viktiga tillskott för årlig drift. Tilläggas bör att man ifrån idrottens sida också lägger ner många timmars ideella insatser för att hallen ska kunna drivas och träningar skötas. Att näringslivet är en så pass stark och markerad intressent i en idrottsanläggning menar man i Röros är ovanligt.

«Dette er ikke bare et idrettsanlegg. Reiselivet og hotellene så tidlige at her blir det muligheter til å få indirekte nytte og inntekter fremover »¹²⁴

Det starka band som tidigt skapades med Rörosbanken hade också positivt inflytande på näringslivskontakterna. Den modell som banken använde för att räkna på hallens finansiering hade tidigare använts på ett framgångsrikt sätt i samband med byggandet av kulturhuset Storstuggu i Röros. Modellen var avhängig den fristående roll som Rörosbanken har och som gör att banken kan agera friare avseende risktagande i lånesammanhang.

Med andra ord så var osäkerheten så pass stor i projektet att ett rent affärsmässigt åtagande hade varit osannolikt i en större, nationell, eller internationell bank. Samtidigt så menar bankens representant att satsningen är viktig för övriga företag i Röros och därmed central även för banken. Det specifika med modellen är också att det är ett aktiebolag som ägs till 73 procent av Röros Kommun och att det är en organisation som blandar samhällseliga och kommersiella intressen. Därutöver har banken alltså lånat ut 25 miljoner kronor till subventionerad ränta. Utifrån vad banktjänstemannen själv menar så hade det varit svårt att få till ett så stort och kostsamt bygge på en så liten plats utan just en lokal och fristående bank.

«Jeg har ikke hørt om noe lignende, men det ble jo fremlagt sånn at skulle vi få til å bygge så måtte næringslivet være med, det var en forutsetning fra kommunen»¹²⁵

9.3 April 2011

När vår forskargrupp återvände till Röros 2011 så stod hallen klar och användes redan av skola, idrott och näringsliv. Byggprojektet höll budget och den slutliga kostnaden landade på knappt 88 miljoner kronor.

¹²⁴ Företagare, Röros

¹²⁵ Banktjänsteman, Röros

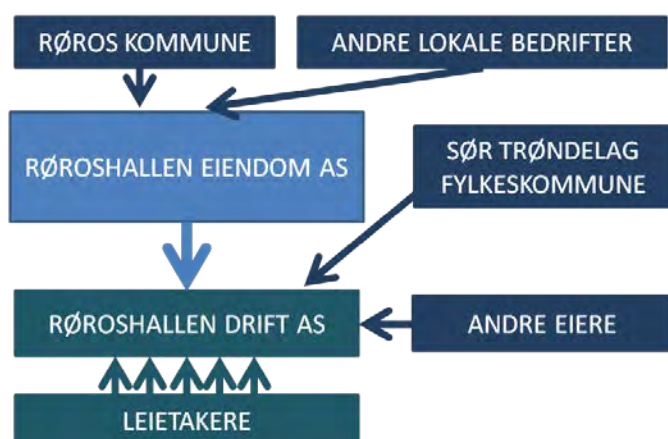

Figur 34 Verket i Røros, den del som vetter mot jernvægen – det vill sâga baksidan

Namnet, Verket Røros var inte okontroversiellt. Fôr att namnet inte bara skulle fôrknippas med idrott sâ uteslôts begreppet hall, samtidigt ville man inkludera det arv som samhället Røros vilar pâ, det vill sâga kopparverket, som har betytt det mesta fôr Røros framvâxt. Verk går dessutom att relatera till konstverk, elverk, eller en komposition. Nâr namnet Verket lanserades, medhjälp av en reklambyrå, tillsammans med skolungdomar, var det inte helt populært, men efterhand sâ har de flesta diskussioner ebbat ut kring namnfrågan.

9.4 Verkets funktion och användning

Genom den finansieringsmodell som Rørosbanken låg bakom skapades ett aktiebolag som ägts av kommun, lokala fôrretag, fylkeskommunen och som i sin tur sköter driften av hallen.

Figur 35 Eiendoms og driftmodell: (Kokkvoll, Stav, 2011)

Fôr den löpande driften av Verket anställdes en sâ kallad daglig ledare som ansvarar fôr driften under skoltid och därefter är det ideellt arbete som står fôr driften av hallen. De ideella insatserna sköts av de som använder hallen, sâledes oftast av handbollen

som har uppemot 250 medlemmar och många lag. Handbollsklubben har inga problem att fylla schemat för ideellt arbete, samtidigt som insikten kring risken att trötta ut folk finns. Kostnaden för att hyra en plan är 63 kronor för ungdomar, ett pris som inte föranlett diskussion. Vad som däremot skapat debatt är den höga avgiften för användning av duschar som är satt till 100 kronor per timme (inkluderande städning). Om man vill hyra hallen över en helg för arrangemang så ligger kostnaden på uppemot 50 000 kronor och 30 procent av kioskens intäkter. Är det näringslivet som hyr så är kostnaden 200 000 kronor. Sen finns också mellanvarianter för prissättning, exempelvis för frivilligorganisationer.

Med den satsning som gjorts på näringsliv så ser man också framtida kollisioner framför sig vad gäller idrott kontra mässor eller annan övrig aktivitet. I det sammanhanget så är grundtanken att idrotten ska gå före, men att det inte ska behöva komma till en konkurrenssituation. De representanter för idrotten som vi intervjuade var dock också måna om övrig verksamhet i Verket och därför även de villiga att kompromissa och flytta på sig vid annan användning av anläggningen.

För att få fart på näringsaktiviteter i Verket så har en person med kompetens kring upplevelsenäring anställts, vilket ytterligare ska borga för att anläggningen nyttjas bortom idrotten och att befärade konflikter ska kunna undvikas. Skolan använder hallen från åtta på morgonen till halv fyra på eftermiddagen och övriga tider fördelas i sambruksmöten mellan kommunen och övriga intressenter av anläggningen och nuförtiden är fördelningsproblematiken avsevärt mycket mindre än förr, då bara en inomhusplan fanns tillgänglig.

Samtidigt så växer fotbollen och en av ledarna för handbollsklubben ser nödvändigheten i att skyndsamt förbättra organisationen och samarbetet mellan föreningarna. Handbollen är således huvudanvändaren av hallen och även om man inte ser hallen som en satsning på någon elit, så finns redan en ansökan inskickad om ett handbollsprogram på Röros videregående skola och man vill gärna bli till ett centrum för handboll i Norge.

Figur 36 Inomhusvy av verket

När hallen byggdes var alltså målsättningen att skapa näringslivsaktiviteter och liknande som skulle gynna Röros utveckling. I Verkets korta historia så finns några exempel som lyfts fram av alla informanter. Bland annat spelades en elitseriematch i

handboll i hallen som fyllde läktarna och man har inhyst Rörosmarknaden, vilket ledde till en tillväxt av denna. Därutöver finns många planerade mässor för hallen, men flera röster menar att de hoppats på mer evenemang redan nu.

«Verket er et komplement til Storstuggu som er vårt kulturhus. Der har vi muligheter for å arrangere konferanser og konserter, og det er også kino der. Verket fyller en funksjon gjennom å legge til rette for idretten i tillegg til at det kan kombineres med Storstuggu om vi har konferanser eller messer.»¹²⁶

Att lägga Verket i anknytning till Röros vidaregående skola var ett självklart val, något annat alternativ fördes aldrig fram. Det anses som mycket praktiskt att skolan har möjlighet att använda och fylla hallen på dagtid. Att den inte ligger mitt i byn anses inte som ett problem då det bara tar några minuter att promenera in till centrum.

«Det var en utfordring å plassere en så stor bygning i et verdensarvområde, men det er plassert i tilknytning til eksisterende anlegg og bygd sammen med skolen, så det kan vel ikke bli bedre.»¹²⁷

«...Plasseringen sier seg jo selv. Litt lengre bort i gata så har du ungdomsskolen, du har barnehagen og den vidaregående skolen, og så hadde vi den gamle Røroshallen liggende her. Det sa seg selv, her må den ligge.»¹²⁸

Verkets utseende är inget kontroversiellt ämne för Rörosborna eller de inblandade aktörerna. De flesta är eniga om att hallen har ett ganska trist yttre. Samtidigt så är den ganska diskret i den mån att den inte är synlig från centrum och är lite undagömd även för den som rör sig i närheten av hallen. Mest anslående är den kala ytan som vetter mot järnvägen. Inuti menar de flesta att den är ljus och funktionell. Att man lagt resurser på att möjliggöra TV-sändningar, bra belysning och annan teknik är också något många lyfter som positivt.

«Rent nøkternt så ser jeg, at ja du kunne ha brukt mye tid på kruseduller, men skal vi klare det så... det er jo innholdet vi er på jakt etter, det har jo gått fort, vi har jo brukt arkitekter og det var de som kom med skissene, så det er jo en firkantig kasse, det er jo det.»¹²⁹

«Men det var jo fokus på hvordan det skulle passe inn i det øvrige, det var det fokus på.»¹³⁰

9.5 Olika röster om Verket

En av representanterna för handbollsklubben menar att det gick väldigt fort när beslutet kring byggandet togs och många i Röros tyckte att man lade för mycket resurser på idrott på bekostnad av andra organisationer och aktiviteter. Bland annat så brister anläggningen i tillgång till effektiva möteslokaler och konferensmöjligheter.

¹²⁶ Näringslivs- och idrottsföreningsrepresentant, Röros

¹²⁷ Politiker, Röros

¹²⁸ Företagare, Röros

¹²⁹ Näringslivs- och idrottsföreningsrepresentant, Röros

¹³⁰ Politiker, Röros

Dessutom så finns ännu inte något bra kök. Dessa tillkortakommanden har man dock förhoppningar om att lösa inom de närmaste åren då en köksavdelning planeras att byggas i anslutning till gymnasieskolan, vilket också skulle stärka utbildningsutbudet för denna. Avseende de negativa tongångarna så menar representanten för handbollsklubben också att de flesta sådana lagt sig efterhand. En annan av våra intervjuade aktörer menar att det är ett sätt för Röros att överleva och fortsätta utvecklas:

”Jeg kan si at Verket er en lokalsamfunnsutvikling, en satsning for å kunne rekruttere og beholde folk i regionen. Det er helt avhenging av at folk synes det er attraktivt og fortsetter å bo her.”¹³¹”

”...Det her blir jo en møteplass, for vi tenkte at når foreldrene kjører ungene på trening så kan de sitte på biblioteket og kanskje drikke kaffe mens de venter, og så er det jo også åpnet et treningssenter der.”¹³²”

”den gamle hallen var jo fullbooket hele tiden, nå er det mer plass.”¹³³”

Det finns dock vissa invånare som är oroliga för satsningen och vissa som tycker att det också behövs andra områden som måste prioriteras:

”Bra, men det er en stor kostnad, hvordan skal de få det til å gå rundt økonomisk?”¹³⁴”

”Ungdomsgården skal legges ned, det skulle vært et alternativ for de som ikke er interessert i idrett.”¹³⁵”

”Vi skull hatt noe mer for fotballen, nå må vi leie oss inn i Trondheim!”¹³⁶”

9.6 Röster från medborgarna

Under loppet av vår empiriska insamling noterade vi att alla våra informanter var män, även fast vi använt oss av en snöbollsmetod i vårt urval, det vill säga följt det spår som bäst ger oss svar på våra grundläggande frågor kring idrottsanläggningar.¹³⁷ För att reducera risken för tendentiösa resultat gjorde vi en mindre enkätundersökning som omfattande 20 slumpmässigt urvalda medborgare i Röros centrum. De inkluderade allt från män, kvinnor, unga, gamla, företagare och affärsanställda Dessa synpunkter sammanfattar medborgarnas perspektiv på Verket:

¹³¹ Representant, idrottsförening, Röros

¹³² Politiker, Röros

¹³³ Representant, idrottsförening, Röros

¹³⁴ Röst från enkätundersökning

¹³⁵ Röst från enkätundersökning

¹³⁶ Röst från enkätundersökning

¹³⁷ Därmed inte sagt att kvinnor inte prioriteras i byggnationen och användningen av Verket, men det är en tydlig indikation på att verksamheten i Verket i Röros har en kraftig övervikt av manlig styrning.

Åsikter om Verket
Ganska mycket, en stolthet för byn och bland de familjer som använder den
Haha, idrottsklubbarna är bra på att ropa högt
Verket betyder att det finns kapacitet för större tillställningar
Röros är attraktivt
Kämpebra i en sån liten kommun
Bra för unga istället för att vara på byn
Stor betydning drar till sig mycket folk, handbollscampen exempelvis
Kostnadsfråga, investeringsfråga, de måste skaffa fler arrangemang till Röros, det krävs åtskilligt och blir mer dagnadsinsats, handbollsföräldrar måste ställa upp, det tar tid
Kämpeviktig i näringsperspektiv, det betyder mer än idrott – det ger mer arrangemang och därmed mer övernattnings och det ger mer intäkter till byn
Risken finns att driften måste tas via skatten och det är negativt
Bra för barn och för Röros, då är det bra för mig.
Turister önskar större arrangemang, arenan drar inte i sig - flaskhalen är boende
Byåsen spelade här, kommer hit fler människor, handbollscup
Oro finns för att man inte klarar att finansiera driften, men nu verkar allt gå bra
Byåsen handbollscamp var här, kan bli fler sådana evenemang, det ger inkomster till idrotten och utbud i Röros, men hallen är fortsatt under uppbyggnad
Verket kan ge större arrangemang för kommunen i sin helhet
Verket betyder väldigt mycket – exempelvis breddidrott, möjligheterna är enorma med eget idrottshus

Figur 37 Sammanställning av öppna svar i enkät genomförd bland boende i Röros

Vi kan i ovanstående sammanställning se att den övervägande delen är positivt inställda till verket, men att flera oroar sig för att driftkostnaderna ska belasta skattebetalarna. Därför ser flera att man måste komplettera med arrangemang bortom idrotten för att säkerställa att Verket inte bara tillfredställer idrotten utan blir ett plus för hela Röros. Därutöver tycker flera att det betyder mycket att få till en så pass stor anläggning på en så pass liten plats.

9.7 För att sammanfatta Verket i Röros så kan följande punkter räknas upp

- Mässhall med tre nya fullstora handbollsplaner i en storhall, tillsammans med en gammal modifierad hall
- Många intressen sammanföll i samband med byggnationen
- Satsning på teknik har varit genomgående
- Det finns ett tydligt näringslivsfokus genom arrangemangssatsningarna
- Placerad vid en skola där nya utbildningar planeras i samklang med nya hallen och även i anknytning till förskola
- Kök/restaurang samt ett bibliotek planeras
- Verket är ett komplement till Kulturhuset i Röros
- En lokal bank samt tippemiddel har möjliggjort satsningen
- Man har fått stöd från Handbollsförbundet
- De flesta är nöjda med interiören
- Det externa är folk mindre nöjda med, men glada att den inte syns så mycket
- Hallen är för kort för åskådare vid spel på samtliga planer

- Enbart, eller en kraftig majoritet, har varit män i planering och projektering av Verket

9.8 Idrott och näringsliv hör ihop i Røros

En tidsmässig återkoppling till vår forskargrups första besök i Røros 2009 ger minnen av förvåning och en svårbegriplig storsatsning på tre nya handbollsplaner i en småstad i den norska glesbygden. Under kunskapsresans gång visades det sig emellertid att Verket var mer än en idrottsanläggning. Även om de initiala insatserna gjordes av aktörer från idrottsvärlden så är Verket ett resultat av samverkan mellan idrott, politik och näringsliv i första hand. Som bankens representant uttrycker det: *”Om vi ikke har noen aktivitet her, om hotellene ikke går bra, om handelen ikke går bra, og om folk ikke trives, da kan vi like gjerne legge ned”*

Idrotten ses alltså inte bara som en väg mot folkhälsa och välmående, utan som en skapare av aktiviteter som Røros samhälle är i starkt behov av. Därtill skapade man en idrottsanläggning som dessutom är en arena för andra delar av upplevelsenäringen, som mässor, utställningar och kulturevenemang. De kritiska rösterna gentemot satsningen har till stor del kommit från kultursfären, som menade att alltför stora resurser läggs på idrott. De drivande bakom Verket lyfter dock fram det relativt nybyggda kulturhuset Storstuggu för att visa på lokala kultursatsningar och menar dessutom att Verket är ytterligare en satsning som stärker kulturlivet. Att kulturhuset Storstuggu är en satsning där mycket resurser lagts på yttre utformning och arkitektur emedan Verket framhålls som en funktionell men fyrkantig låda är ytterligare ett exempel på idrottens och kulturens kontrasterande byggperspektiv.

10. IDROTTSANLÄGGNINGAR BETYDELSE FÖR SAMHÄLLE OCH NÄRINGSLEV

Samtliga idrottsanläggningar utom Stod samfunnshus og hall har primärt byggts upp utifrån ett idrottsligt behov. Detta är mest tydligt i de två befolkningstätaste kommunerna: Trondheim och Östersund, där anläggningarna viks för specifika idrotter: Jämtkraft Arena för fotboll och Ranheim för friidrott. Här har också kommunerna valt att prioritera ekonomiska satsningar på anläggningarna vilket främst gynnat idrottens utövare – även om man från kommunalt håll menar att satsningarna gynnar samhället i ett vidare perspektiv, då i termer av attraktionskraft och folkhälsomål.

De kommunala medlen som gått in i de andra anläggningarna har föregåtts av fler avvägningar, diskussioner och även ambitioner om att anläggningarna ska fylla fler behov än de rent idrottsliga. Detta framträder tydligast i de mer glest befolkade områdena där våra resultat pekar ut fler förväntningar på anläggningarna, då i form av att öka inflyttning, bli en garant för livskvalitet, gynna näringslivet eller bidra till gemenskap. De senare kan också tolkas som «politiskt korrekta» formuleringar och tar sig uttryck i begrepp som «flerbruk» eller «allaktivitet» i resonemangen kring anläggningarna.

När vi tittat närmare på hur «flerbruk» tar sig uttryck i praktiken ser vi att flera anläggningar inte möjliggör olika typer av idrottsutövande och vidare har brister när det gäller att använda dem som mässhallar, konsertlokaler med mera. Flerbruket manifesteras i regel av att anläggningarna, förutom att serva (en eller ett par) idrotter – också används av skolor – i undervisningssammanhang och att de *kan* användas av andra idrotter eller det faktum att anläggningarna har haft några enstaka arrangemang i form av mässor, utställningar etc.

Det är uppenbart att anläggningarna i vår studie har svårt att införliva «flerbruk», inte minst när det gäller att involvera näringslivet. Ambitionen att skapa ett flerbruk i termer av näringsutveckling tycks fungera bättre när detta baseras på konkreta planer eller konkreta aktörer med planer för vad anläggningen ska användas till. När dessa saknas uteblir också vissa elementära funktioner som försvårar för exempelvis näringsidkare att se potentialen i anläggningarna.

Det är inte tillräckligt att tänka «Her kan vi jo ha messer og sånt» utan att brukarna involveras i utformningen av anläggningen. När näringslivet involveras i flerbruket tycks också konstnaderna skjuta i höjden då kravet på specifika faciliteter eller utrustningar ökar, krav som sällan är nödvändiga för att möta de idrottsliga behoven. En slags kompromisslösning är därför inte helt ovanligt – vilket i sin tur kan få negativa konsekvenser, både för idrotten (gröna mattor i Röjsmohallen) och för andra (potentiella) brukare. I många fall tycks frågan om flerbruk falla på möjligheter till ekonomiskt stöd.

Ranheim Friidrottshall är den enda anläggning som tydligt och klart utpekats som en anläggning med bara ett syfte – en ren «friidrettshall». Dock poängterar man att den också fungerar som gymnastikhall för skolan. Skolan, som för övrigt är relativt nybyggd, innehöll ingen gymnastiksal – vilket i sin tur kan ha gynnat beslutet att bygga hallen. Trots att Jämtkraft Arena också kan anses vara en ren fotbollsanläggning så lyfter, framför allt företrädare för kommunen och för arenan, den som en möjlig eventarena och vidare också som ett komplement till skolornas

ordinarie gymnastikhallar. I de flesta av intervjuerna framträder en viss skepticism kring att arenan är något annat än en ren fotbollsarena. Varför också argumentet om en anläggning med flera funktioner kan tolkas som ett «politiskt» alibi snarare än att spegla dess faktiska användning och innehåll.

En risk med allt för «ensidigt» nyttjande av en anläggning är att det över tid också riskerar att permanentas – det vill säga hur anläggningen betraktas av lokalbefolkningen (Book, 2007). Anläggningen får en egen identitet – som i sin tur gör att lokalbefolkningen har svårt att se alternativa användningsområden. Ett sådant exempel är Röjsmohallen, vars identitet kommit att bli en «ishockeyhall för pojkar». Förväntningar och krav kan ses som en, negativ eller positiv, samverkansspiral med den påföljden att anläggningen «sin vana trogen» stänger ute såväl andra idrotter, som flickor samtidigt som det begränsar andra användningsområden. Detta kan i sin tur hindra nytänkande och förmågan att se andra användningsområden i en anläggning.

10.1 Anläggningen som mötesplats

De anläggningar som kommit till utifrån flera sektors behov – exempelvis skola (offentlig), näringsliv (privat) och idrott (ideell) med flera tycks dock generera i fler uttryck för samhällelig utveckling än övriga. Detta gäller framför allt anläggningarna i Stod och Röros, men i viss mån står även anläggningarna i Järpen och Föllinge för sådana uttryck. I samtliga fall lyfts framför allt «mötesplatsen» som det centrala – antingen i form av en redan fungerande sådan eller med ambitionen att bli en viktig länk för alla samhällets aktörer. När det gäller Järpen är mötesplatsen i huvudsak kopplad till de som är involverade i ishockeyn – viken omfattar *en* del av samhället, med för den gruppen positiva effekter, något som inte enbart behöver ses som negativ eftersom det kan få effekt i det övriga lokalsamhället. I Föllinge framträder ett antal aspekter som kan anses motverka ambitionen att skapa en viktig mötesplats för andra än idrotten – exempelvis lågkonjunktur, utflyttning och demografiska aspekter. Samtidigt görs ändå denna satsning på lokalsamhället och detta medför också en potential till utveckling.

En viktig del för att anläggningen ska fungera som mötesplats är dess utformning – då i form av ytor som lämpar sig för möten – exempelvis ett café, en samlingssal eller motsvarande. Dessa lokaler behöver nödvändigtvis inte ligga i anläggningen utan kan också finnas i byggnader som finns i dess närhet. En anläggning som saknar lokaler eller naturliga ytor för möten (utöver idrott) är exempelvis Ranheim – där önskemål om sådana ytor fördes fram av skolan i samband med planläggning av hallen. Det är dock tydligt att Ranheim friidrettshall byggdes utan målsättningen om att bli en mötesplats – för andra än de medlemmar som tränar där eller möjligtvis föräldrar som ska hämta barnen när de tränat klart. Att den ligger inom stadens (Trondheim) gränser kan dock anses tillåta en högre grad av specialisering – det vill säga: man bygger en idrottshall *och* på en annan plats uppförs lokaler som syftar till att gagna andra former av mellanmänniska möten – exempelvis ett bibliotek.

En annan viktig aspekt är anläggningens «flexibilitet» exempelvis skjutväggar, hopfällbara stolar och bord eller ett golv som antingen tillåter annat än idrottsutövande eller går att omvandla till annat – exempelvis kan Röjsmohallens isyta täckas med en matta. Annat kan vara rörliga läktare och andra funktioner som matchar näringslivets behov av mässhall, utställningsyta etcetera. Vidare kan en sådan «flexibilitet» också vara nödvändig om den huvudsakliga idrotten – på grund av vikande antal idrottare –

skulle behöva ersättas med en annan idrott. Det vill säga möjligheten att använda en hall för såväl handboll (sju spelare) som basket (fem spelare). Det senare kan vara en realitet, framför allt i glesa bygder där vikande andel barn och unga gör att man inte har det antal som krävs för att exempelvis fylla ett fotbollslag med elva spelare i en och samma årskull. Därmed kan man också säga att idrottens åldergruppsindelningar och regler blir en hämsko för barn och ungas val av aktivitet i glesbygd – är det helt otänkbart att ha flexibla regler så att även åtta personer kan spela fotboll och har rätt att delta i tävlingar – åtminstone på lägre nivå?

10.2 Idrott, anläggningar och näringslivsutveckling

I en rapport från 2007 visade Zakrisson et al att idrotten och dess föreningsliv kan ha en stark påverkan på lokalt näringsliv. Från skapandet av centrala mötesplatser till ett viktigt symbolvärde för platser och orter, både i form av lokal stolthet och identitet till ett yttre varumärke som gör en plats mer attraktiv i andras ögon. Liknande slutsatser drog även Götling et al (2003) kring hur idrotten idag har en liknande roll som kyrkan förr hade, i form av mötesplats för medborgarna.

I teoretiska termer bryter denna strömning av från klassisk och nyinstitutionell teoribildning som menar att ekonomiska aktiviteter är ett resultat av rationellt tänkande och egenintresse – inte som ett resultat av sociala relationer, vilka snarare har negativa effekter på en konkurrensutsatt marknad. (Granovetter, 1985) Det sociala kapital som bildas genom pågående social interaktion (framför allt inom föreningslivet) menar flera forskare är en nödvändig grund för ekonomisk aktivitet (Granovetter, 1985; Coleman, 1988 och Putnam, 1996). Även senare forskning lyfter den sociala interaktionen som grund för entreprenöriell aktivitet (Johannisson, 2000 och Westlund & Bolton, 2003). Idrottens föreningar kan därför ses som en viktig källa för ekonomisk aktivitet och entreprenörskap – där det centrala är mötesplatsen: idrottsanläggningen.

De anläggningar som studerats skiljer sig åt men har ändå det gemensamt att de är platser som präglas av löpande social interaktion. Möten sker i samband med barn- och ungdomsidrott eller vuxnas idrottande, eller när tävlingar anordnas. Föräldrar, ledare, sponsorer och andra organisationer möts. Den anläggning som tydligast symboliserar en sådan mötesplats är anläggningen i Stod – eller egentligen det samfunnshus som hallen är sammabyggt med. Den nya hallen har frigjort utrymme i samfunnshuset i och med att gymnastiksalen nu används som samlingshall för allehanda bygde- och kulturföreningar. Idrotten som tidigare «ockuperat» den har nu en egen hall.

I Stod ges inga tydliga uttryck för hur hallen bidrar till näringslivsutveckling – däremot tycks det som om flera av de jordbruk som ligger i anslutning till hallen tagits över av en yngre och hemvändande generation – mycket tack vare att hallen ger deras barn möjlighet till en rikare fritid. Ytterligare några exempel på näringslivsutveckling med koppling till hallen är via det dugnadsarbete som skett och som också handlat om ett samarbete med flera av de entreprenörer som varit involverade i bygget av själva hallen. Här har hallens dugnadsledare och ägare, idrottsföreningarna och dess medlemmar, inte haft några målsättningar att skapa näringslivsutveckling. Här handlar det snarare om dugnadsarbete och bygdesammanhållning, och den eventuella ekonomiska aktivitet som den sociala interaktionen leder kan snarare ses som en biprodukt.

Ranheim är ytterligare en plats med brist på andra centrala mötesplatser. Samtidigt är anläggningen en renodlad idrottsanläggning, tätt sammankopplat med skolidrott, vilket ger anledning till liknande slutsatser kring näringslivsperspektiv som i Stod. I Föllinge har man planerat för mässor och evenemang i hallen som ska främja den lokala näringen.

Detta perspektiv är dock inte utvecklat och framtaget av de lokala företagen, utan snarare av offentliga representanter för detta i form av projektet «Fria Föllinge». Järpen är till stor del en ishockeyanläggning som delvis används för skolidrott. Några företagare berättar att de själva varit engagerade i ishockeyn, genom sina barn. Detta engagemang har också skapat kontakter – vilket gynnar deras affärer idag «för ungdomar de handlar ju också»¹³⁸. Dessutom är föräldrarna kunder i affären «Ja man är som engagerad, blir lite lojal»¹³⁹

Järpen har vid några få tillfällen haft användning av Röjsmohallen med koppling till näringslivet, vilket då satt fart på tankarna kring en ökad tillnärmelse gentemot evenemang och näringsliv. Dock önskar man att «någon eldsjäl» tar tag i detta. Denna eldsjäl saknas idag: «Hur får man in nya igen, det engagemanget behövs.»¹⁴⁰

Ifråga om näringslivsperspektiv så står två anläggningar ut mer än övriga, Östersund och Röros. Båda lyfter fram näringslivsfokus – utanför idrotten. Dock menar vi att Verket i Röros lyckats bättre med sin målsättning. Verket tillkom i samverkan mellan idrott och näringsliv, där näringslivet också gått in som delägare. Röros lokala bank framstår som en stor möjliggörare av byggnationen eftersom näringslivsperspektivet var skälet till att banken beviljade förmånliga lån till anläggningen. En risk som ingen annan bank ville ta. Argumentet är att Verket utgör en förutsättning för det lokala näringslivet att växa, vilket möjliggör tillväxt både för Röros och för banken själv.

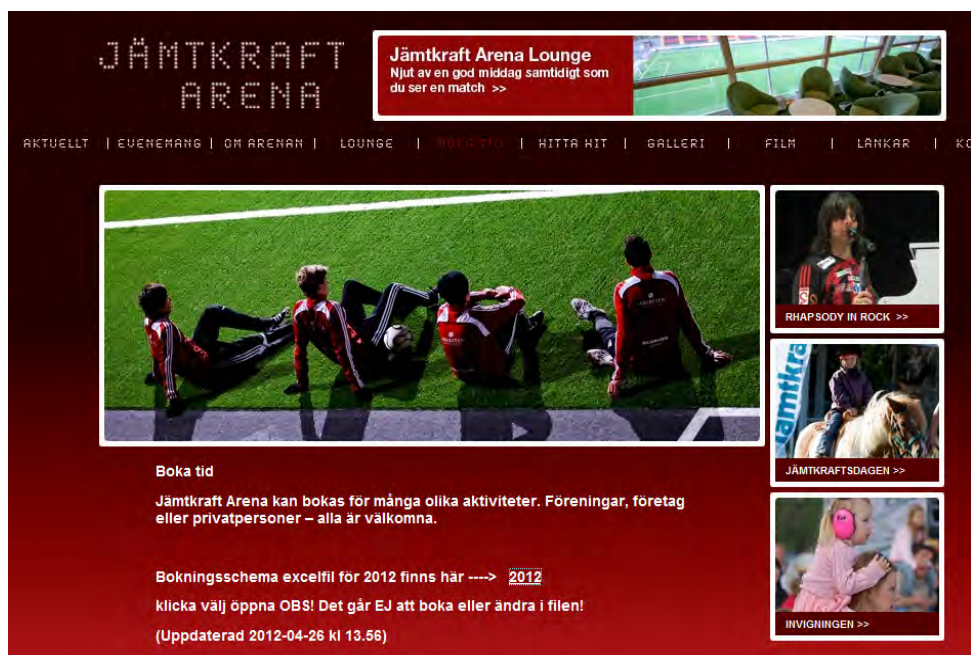
I Röros är idrottsevenemang centrala för lokal näringslivsutveckling – vilket i förlängningen ger hotell, restauranger och affärer ökad omsättning. Därtill har man i byggnationen också anläggningen planerat för evenemang och mässor och har personal som arbetar med dessa frågor.

Röros har således hittat ett kommunikationsspår mellan idrott och näringsliv som inte syns på de andra platserna. För även om Jämtkraft Arena i Östersund finansierades till del av delvis privata medel och också haft en utpräglad målsättning att attrahera stora evenemang till arenan och Östersund så har endast något enstaka evenemang ägt rum utöver de a-lagsmatcher som Östersunds Fotbollsklubb spelar och när juniorcuper (förvisso stora sådana) äger rum i staden. Trots det marknadsförs arenan enligt figur 38 nedan:

¹³⁸ Två företagare, Järpen

¹³⁹ ibid

¹⁴⁰ Företagare Järpen

Figur 38 Utdrag från Jämtkraft Arenas hemsida (www.jamtkraftarena.se)¹⁴¹

Byggandet av Jämtkraft Arena har haft starka näringskopplingar med privat finansiering om 25 miljoner kronor och stora målsättningar också kring att vara en stor evenemangsarena för Östersund. Samtidigt så har det näringsliv som varit inkopplat inte kompetens som i form av evenemangsarrangörer eller bokare av stora artister eller begivenheter. Detta var något som skulle lösas i de egna leden: «Vi (Storsjöran) har befunnit oss i marginalen och blev aldrig tillfrågade officiellt, man ville lösa det i det egna driftbolaget»¹⁴²

Detta kan vara en anledning till att Jämtkraft Arena inte blivit till den ”dragare” som man ville skapa, samtidigt som anläggningen naturligtvis är mycket uppskattad av de inom fotbollen som använder den.

I Röros anlitas kompetens inom just detta område – detta för att kunna fokusera på evenemang, festivaler och andra festliga begivenheter. När vi genomförde intervjuerna hade man redan fått till ett flertal evenemang – utöver de idrottsliga. Samtidigt visar några av intervjuerna att det inte är så lätt att få detta att fungera: «og så har vi det vi trenger i den til(?) messer og utstillinger og sånt, men vi har ikke kommet opp med så mye ennå, men har vi noen planer for 2012 og 2013»¹⁴³

Verket och Jämtkraft Arena leder oss in på två ytterligare relevanta spår inom näringslivsutveckling kopplat till idrott och idrottsanläggningar. Det ena är närmandet mot den växande upplevelsenäringen och det andra är bristen på, eller svårigheten att samverka och kommunicera mellan upplevelsenäring, mer traditionell näring och idrott, något som också synes präglade några av våra andra anläggningar.

¹⁴¹ <http://www.jamtkraftarena.se/public/page/view/>

¹⁴² Fd evenemangssamordnare

¹⁴³ Daglig ledare, hall

10.3 Från näring till upplevelsenäring

När Joseph Pine och James Gilmore skrev *«Welcome to the experience industry»* 1998 så var det inledningen på ett växande forskningsfält inom något som kallas allt från upplevelseindustri, kreativa näringar till kulturnäringar. Kärnan i Pine & Gilmores budskap var att företag måste ackompanjera sina produkter och tjänster med ett upplevelseperspektiv. Upplevelseperspektivet innebär att produkten eller tjänsten måste innehålla starka symbolvärden och skapa unika och minnesvärda upplevelser för konsumenter. (Pine & Gilmore, 1998)

«Emedan tidigare ekonomiers utbud, råvaror, produkter och tjänster är externa för köparen, så är upplevelsekonsumtionen i huvudet på konsumenten, som engageras på ett känslomässigt, fysiskt, intellektuellt eller till och med spirituellt sätt» (ibid, fritt översatt)

Denna trend har vuxit runt världen, inom näringslivet och offentlig sektor där närmast varje stad, region och land numer har en strategi för att arbeta med upplevelsenäringen. Därefter har även forskare som Richard Florida (2006) förstärkt trenden med sitt fokus på en växande kreativ klass som lägger grunden för ekonomisk tillväxt och som många platser nu skapar strategier för att locka besökare och bosättare till just sin region. Trenden är också att upplevelsenäringen växer snabbare än de flesta andra sektorer, både internationellt och i Sverige och Norge. I Europa står den för nära 3 procent av arbetsmarknaden, och både Sverige och Norge har än starkare upplevelsesektorer, där regionen Jämtland-Trøndelag ligger över de nationella medelvärdena. (Power & Nielsén, 2010) Att satsa på upplevelsenäringen är därmed en mycket vanlig strategi, från det lokala till det internationella.

På många sätt är idrotten en sinnebild av upplevelsenäringen, med enorma evenemang, varumärkesbyggande fotbollsklubbar och tv-sändningar som omsätter miljarder. Våra fallstudier visar att mässor och större evenemang är ett mycket vanligt sätt också för mindre orter och regioner för att «hamna på kartan» och därmed försöka profilera orten.:

«Verket vil være en ekstra styrke for reiselivsnæringen. Røros er for kultur, og nå som vi har fasiliteter for å videreutvikle kultursektoren, kan vi ha internasjonale kamper i håndball og dansegalla»¹⁴⁴

Vi kan konstatera att oavsett det är i de större städerna eller i glesbygd så får idrottsanläggningar rollen som härbergerare av dessa mässor, evenemang och festivaler. Idrott är således på mer än ett sätt en del av upplevelsenäringen. Denna del av näringslivet har de drivande bakom anläggningarna anammat till viss del. I Røros har idrotten och kommunen (delägare) närmat sig besöksnäringen genom Verket, dessutom har de för området kompetent personal som arbetar med just dessa frågor. I Östersund hade man också en sådan målsättning, men har av olika skäl valt bort de organisationer som finns i regionen och som anordnar stora (ofta med internationell prägel) evenemang med koppling till upplevelsenäringen. Vid flera av de övriga anläggningarna finns också målsättningar eller åtminstone förhoppningar om att

¹⁴⁴ Kommunstyrelsens ordförande

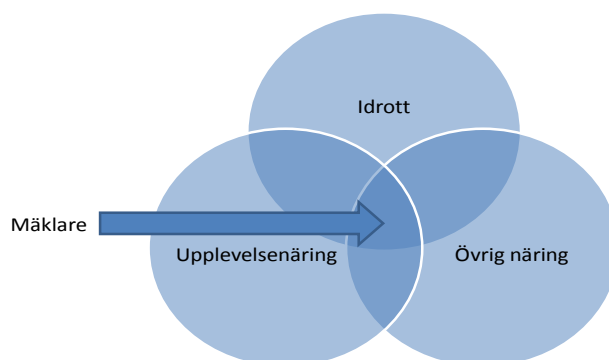
attrahera evenemang till idrottsanläggningarna – dels ur ett finansiellt perspektiv, dels för att lokalsamhället ska kunna dra nytta av evenemanget. Dock är det ingen av anläggningarna – vare sig de samarbetat med näringen och kommunen eller inte – som lyckats fullt ut.

I rapporten «”Drivkraft för upplevelsenäringen i Jämtlands län» skriver Jonsson & Skoglund (2011) om den kunskapsdiskrepans som föreligger mellan de som arbetar inom upplevelsenäringen, övrigt näringsliv och de som försöker stötta utvecklingen inom hela näringslivet, ofta offentligt finansierade organisationer som exempelvis ALMI. Offentliga stödstrukturer och kunskapen i allmänhet om och hos näringslivet utgår ofta från ett traditionellt, industriellt perspektiv, vilket inte omfattar behoven hos upplevelsenäringen eller tar utgångspunkt i dessa för att utveckla denna näring. I våra studier tillkommer ytterligare en spelare som gör denna ekvation än mer komplicerad, nämligen idrotten och dess föreningar och representanter. Därmed så föreligger en samverkans- och kommunikationsproblematik mellan flera olika fält som egentligen alla strävar mot samma eller liknande målsättningar.

10.4 Att samverka och kommunicera mellan fält

Vi kan alltså konstatera att flera av våra idrottsanläggningar har som målsättning att verka samhällsutvecklande, bland annat genom att vara en drivkraft för näringslivet och särskilt gentemot upplevelsenäringen, även om de inblandade inte använder just det begreppet. Vi kan också konstatera att det bara är i Röros som man har en tydlig strategi, och så vitt vi kunnat bedöma har den också varit relativt lyckad. En bakgrund till detta, som exempelvis Jonsson & Skoglund (2011) lyfter fram, är den vaga kunskap som finns kring upplevelsenäringen och vidare hur man ska arbeta för att stötta densamma. Häri föreligger behov av förbättrad samverkan och kommunikation för ökad förståelse (ibid), liksom det gör mellan idrotten och näringslivet generellt.

Det finns flera olika sätta att analysera och reflektera kring möjligheter och problemområden avseende kommunikation mellan idrotten, näringslivet och upplevelsenäringen, samt i vissa avseenden också offentlig sektor. I artiklar av Rae (2004) och Raffo et al (2000) lyfts en dialogisk och hermeutisk ansats fram som metod för att göra explicit kunskap av tyst kunskap, det vill säga förtydliga tyst kunskap för att skapa en gemensam kommunikationsplattform. Rae (2004) och Raffo (2000) skriver om näring relaterad till upplevelsenäring, men om perspektivet breddas till att inkludera idrott och dess kopplingar till andra sektorer bör ansatsen vara relevant. Deras svar på dilemmat är att involvera någon form av mäklare/ agent för att skapa förståelse för upplevelsenäringen. I våra fall skulle idrotten och deras föreningar kunna utgå från samma perspektiv, det vill säga att närma sig näring och upplevelsenäring genom tredje part och vice versa utifrån övriga två aktörers perspektiv. En tredje part som så att säga fungerar som översättare mellan de olika fälten och gör att de enklare kan samverka och kommunicera. Detsamma gäller när riktningen går från andra håll exempelvis från näring eller offentlig sektor i riktning mot idrotten och nyttjandet/utnyttjandet av dess anläggningar.

Figur 39 Översikt av intersektion mellan aktörer och mäklare

Bilden ovan illustrerar den intersektion där tredje part/mäklare kan frigöra tyst kunskap och på så vis underlätta nätverkande och kommunikation mellan aktörerna. En mäklar- eller agentfunktion som reducerar samverkans- och kommunikationssvårigheter skulle således kunna möjliggöra bättre interaktion mellan idrott och näringsliv respektive upplevelsenäring. Dessutom skulle respektive fält öka potentialen att bygga ny kunskap genom interaktionen med aktörer med annan bakgrund och andra sätt att vinkla perspektiven. Idrottsanläggningen har på så vis potential att bli en plats som ökar i relevans för lokalsamhället, i och med att den inkluderar fler användare än idrotten. Ett dilemma i många fall är dock – ur ett idrottsligt perspektiv – att många föreningar saknar resurser att antävla en mäklare (jämför exempelvis Röros) – såvida inte någon medlem i föreningen kan bidra med detta ur ett ideellt perspektiv. Samtidigt kan ju samtliga sektorer göra valet – att med gemensamma krafter finna mäklaren.

Bortom mötesplatser som en central faktor för ekonomisk utveckling, näring och entreprenörskap, som inkluderar våra ansatser gentemot funktion och placering, så finns andra potentiella värden i idrottsanläggningar. Det symboliska värdet av hur betraktare upplever en anläggnings estetik kan skapa allt ifrån vad man på norska kallar bolyst till attraktionskraft för turister. Detta perspektiv är också relaterat till upplevelsenäringen då det handlar om upplevelsen av en total attraktionskraft av ett samhälle. I våra studerade anläggningar lyfter våra informanter ofta fram den funktionella insidan och att hallen är en «fin idrottshall» inuti. De flesta är emellertid överens om att till det yttre så är det få av våra anläggningar som fungerar för att attrahera turister eller inflyttare – något som kan jämföras med ett nytt kulturhus i Helsingborg eller norska Sandnes.

Ett slående exempel på just jämförelsen kulturhus kontra idrottsanläggning är Röros som alltså nyligen byggt både kulturhus och idrottsanläggning. De markanta skillnaderna i satsningar på yttre yta är emellertid inte något som medborgarna reagerar på utan de flesta är nöjda, även om många tycker att de är «fula», med idrottsanläggningens utseende, liksom man är på de andra platserna som vi studerat. En av våra intervjuade i Järpen sammanfattar slående:

«Det ser ut som en hall, en ishall!»

11. ESTETIK, FUNKTION, PLASSERING

11.1 Estetikk

Ett av de tema som var et utgangspunkt for dette prosjektet var estetikk. Heller enn å gjøre normative vurderinger av hva som er vakre eller stygge anlegg valgte vi å betrakte estetikk ut fra hvordan det fremtrer blant våre informanter. Dette innebærer at heller enn å definere estetikk a priori ser vi det heller som ett av flere mulig relevante tema i diskusjonen omkring idrettsanlegg. Våre funn tilsier at estetikk i stor grad defineres som irrelevant i forhold til idrettsanleggene.

I en veileder fra Kulturdepartementet i Norge fra 2001¹⁴⁵ fremheves det at idrettsanlegg er viktige kulturbærere. Holmekollen, Bislett stadion, Vikingskipet, Stockholm Stadion och Globen kan sies å være av stor betydning for utvikling av nasjonal kultur og identitet. I Oslo er Holmenkollen mer enn et idrettsanlegg, det er også et landemerke og en turistattraksjon. Rundt omkring på bygdene kan en tenke seg at det også finnes slike «Holmenkollener» som er av stor betydning for den lokale identiteten og kulturen, men som ikke har det samme arkitektoniske særpreget. I dette prosjektet har vi sett at plasseringen av anleggene ofte er sentralt i bygda, i nærhet av skoler og andre fellesfunksjoner, og blir dermed en viktig del av «bildet» av bygda. Idrettsanlegg har mye besøk og kan fungere som forbilder og ha sterk påvirkningskraft med tanke på hvordan vi oppfatter bygninger og livsmiljø. Kulturdepartementet mener derfor at det er viktig at det stilles klare estetiske krav til den fysiske utformingen av idrettsanlegg, og gjennom veilederen ønsker det å vise eksempler på estetisk vellykkete anlegg som inspirasjon til kommuner og idrettsanlegg som planlegger bygging av idrettsanlegg.

Spørsmål omkring estetikk og verdien av skjønnhet er noe man har vært opptatt av siden antikken, uten at de nødvendigvis brukte benevnelsen estetikk eller så det som en fagretning innen filosofien (Sparshott 1998). Ryan (2012) fremhever at estetikkbegrepet er utfordrende fordi det er knyttet til ulike betydningsinnhold. Begrepet har sin opprinnelse i det greske begrepet «aisthesis» (sansende). Den tyske filosofen Baumgarten lanserte begrepet med denne betydningen i boken *Aesthetica* i 1750. For Baumgarten var det vi i dag kaller «det estetisk skjønn» bare en del av estetikkens område. Han knyttet også begrepet opp mot «mottaket» eller opplevelsen og mente for eksempel at en kunstopplevelse var en sanseopplevelse som appellerte til følelseslivet (Welsch 1996).

Ryan (2012) hevder videre at det som nå er en markant forskjell er at estetikken i dag retter seg mot alle deler av kulturen og ikke bare det kunstfaglige. I dette ligger det at estetikk ikke lenger bare er læren om det skjønn, men at det er et disiplinoverskridende felt som krysser grenser mellom ulike tilnærminger. Det handler om et estetikkperspektiv som fokuserer på hvordan en rekke sanselige forhold spiller en rolle for vår forståelse av virkeligheten i alle sammenhenger, og ikke kun i de spesielle tilfeller som henger sammen med det kunstrelaterte. Det å si at noe er estetisk er dermed ikke ensbetydende med en opplevelse av det ytre som vakkert. Det estetiske

¹⁴⁵ «Idrettsanlegg og estetikk» Kulturdepartementet 2001, V-0896

fokus kan like gjerne være rettet mot form, design, evne til å utløse sanseinntrykk, eller tilpasningen til omgivelsene (Ryan 2012). I tillegg variere sammenhengen og hva man henviser til når man bruker begrepet.

Ryan (2012) mener definisjonen av estetikk som presenteres av Arntzen og Brady (2008) kan være representativ for en slik helhetlig tilnærming: «Estetikk er her forstått veldig bredt. Det innebærer at opplevelsen går utover et fokus på kun det visuelle og overflaten, og nå inkluderer kroppen, alle sansene, fantasi, følelser og kunnskap» (ibid:17). I en slik forståelse handler et idrettsanleggs estetikk om mye mer enn bare dets utseende, men også hvordan det appellerer til lokalsamfunnets følelser og forståelse av egne omgivelser. En kan også argumentere for at et idrettsanlegg er med på å iscenesette et lokalsamfunn gjennom sin estetiske dimensjon. Hva betyr den estetiske dimensjonen for hvordan idrettsanlegget oppfattes, og hvilken betydning det har, i lokalsamfunnet? Dette kan ses i sammenheng med fremveksten av den såkalte opplevelsesøkonomien hvor fokuset ligger på en estetisering av markedsføring og produksjonsprosessen av såkalte nyttevarer heller enn kun å tilfredsstille fysiske mangelbehov, og dermed det Ryan (2012) kaller en estetisering av hverdagsvirkeligheten.

Vi vil med utgangspunkt i det ovenstående derfor hevde at hva som konstituerer estetiske krav ikke bare kan dreie seg om estetikk forstått som et skille mellom det vakre og det stygge. I veilederen fra Kulturdepartementet sies det også: *”Estetikk er ikke pynt lagt utenpå bygningene etter at de er ferdige, men et samlet uttrykk for kvalitetene anlegget representerer. Gode idrettsanlegg er også vakre.”*¹⁴⁶ I veilederne defineres estetikk videre som *”den kunnskap som kommer gjennom sansene”*¹⁴⁷ God estetisk kvalitet handler dermed om hva vi opplever som vakkert, ønskelig og verdifullt, og omhandler derfor kvalitative heller enn kvantitative egenskaper ved bygg og anlegg.

I veilederen pekes det på noen utfordringer knyttet til idrettsanlegg og estetikk. Det første er at idretten er i en utvikling mot i større grad å bli en vare og at reklame og sponsorinntekter blir stadig viktigere. Etter Kulturdepartementets syn er det et poeng at livsgleden ved fysisk aktivitet skal være det viktigste budskapet med et idrettsanlegg og ikke salg av forbruksvarer. En annen utfordring, og som er noe som vi har sett mye av i dette prosjektet, er at idrettsanlegg i stadig økende grad samlokaliseres med skole, kultur eller annen kommersiell virksomhet. Veilederen fremhever dette som positivt i den forstand at ressurser kan utnyttes mer rasjonelt, og ved at aktiviteter bygger opp om hverandre. På den andre siden skal idretten beholde sin identitet, og det skal være forskjell på å komme til et idrettsanlegg og et kjøpesenter. En siste tendens det pekes på er at stadig mer av idretten lukkes inne for å gjøre aktivitetene uavhengig av vær og vind. Det at for eksempel fotballen flytter innendørs gjør at dimensjonene stiller store krav til både lokalisering, tilpasning til eksisterende bygningskultur og landskap og til utforming av bygget i seg selv.

I ulik grad er alle disse utfordringene til stede i de anleggene vi har studert i dette prosjektet. For de fleste, med unntak av Jämtkraft Arena, er det et fellesstrekk med samlokalisering med skole, noe som i de fleste tilfellene også har vært en avgjørende

¹⁴⁶ s. 9 «Idrettsanlegg og estetikk» Kulturdepartementet 2001, V-0896

¹⁴⁷ S. 9 «Idrettsanlegg og estetikk» Kulturdepartementet 2001, V-0896

faktor for etableringen av anlegget. I Røros, som står på UNESCOs verdensarvliste, har det blitt bygd en forholdsvis stor håndballhall som kan være en utfordring på et sted som er kjent for sin særpregete arkitektur. Løsningen har vært å bygge en hall som har et forholdsvis lite synlig frontparti mellom allerede eksisterende bygninger, og som dermed gjør lite av seg i forhold til sin forside. I veilederen fra KD fremheves det nettopp også at formingen av rommene mellom husene, og mellom hus og landskap er en stor og viktig oppgave.

Ut av det ovenstående kan vi lese at estetikk handler om mer enn et enkelt skille mellom vakkert og stygt i en ren visuell forstand. Gode idrettsanlegg er også vakre sies det. I tilfellet Stod samfunnshus og hall kan dette sies å være relevant. Av alle de anleggene vi har studert er dette den hallen som mest eksplisitt har blitt kalt stygg av sine brukere, og hvor spørsmålet også ble møtt med latter. Det interessante er imidlertid at hallens utseende er sekundært brukernes opplevelse av hallen som funksjonell og tilpasset de behov bygda hadde for et nytt bygg. Det viktigste var å få til et nytt bygg som løste de arealmessige utfordringene bygda hadde og ikke at det skulle bli et signaturbygg.

Gjennomgående for de fleste av våre intervjuer var at spørsmål om estetikk ofte ikke ble forstått, eller ble opplevd som irrelevante av våre intervjuobjekter. Et idrettsanlegg er et idrettsanlegg og hvorvidt det er vakkert eller ikke spiller ikke noen stor rolle. En kan hevde at idrettsanleggets funksjon trumfer dets estetikk (da i en snever forståelse av estetikk). Våre intervjuer viser nettopp at det ikke nødvendigvis er noe skarpt skille mellom estetikk og funksjon. Så lenge anleggene oppleves som funksjonelt gode og «gjør det de skal» er deres utseende underordnet. I Stod, som «alle» sier er stygt, sies det også eksplisitt at det ble gjort valgt som førte til et styggere bygg, men som økte funksjonaliteten (blant annet billigere materialer som gjorde at man fikk bygd hallen så stor som man ønsket). En tolkning av dette er at den «stygge hallen» for Stod-innbyggerne symboliserer kloke og gode økonomiske vurderinger, og dermed fremstår som en vakker nettopp på grunn av det.

11.2 Funktion

Ett funktionsperspektiv på en idrottsanläggning är naturligtvis väldigt mångfacetterat. Även om vårt fokus är riktat bortom den specifikt idrottsliga användningen vill vi ändå lyfta fram den positiva bild som alla våra informanter och respondenter lyft fram kring det idrottsliga vid sina anläggningar, även om många också ansåg möjligheterna till tävling som något inskränkta. Vårt funktionsperspektiv har till stor del inriktats mot anläggningen som en anläggning «för alla» både som en mötesplats, men också som skapandet av en mötesplats för samhället – en dynamo för omgivningen. Det mest centrala i vår diskussion kring funktion förhåller sig således till anläggningen som mötesplats, ett perspektiv nära relaterat till placering och som också kompletterar diskussionen kring estetik.

I den teoretiska frånan kring samhällsliga mötesplatser och dess funktion för utveckling och förändring skrev Robert Thomas & Douglas North 1973 (Frankelius & Vogel, 2009) fram nya tankar kring huvudskälen bakom västerlandets uppgång. De menade att framväxten av institutioner som gynnade framförallt marknadens framväxt var centrala för samhällets utveckling, allt ifrån regelverk och äganderätt. Detta bidrog till att Douglas North senare fick Nobelpris. Samtidigt saknade hans grundanalys kopplingen till innovativa processer, något som bland andra Frankelius & Vogel

(2009) kopplar ihop. De menar att exempelvis teknikutveckling eller innovationer inte är grundorsaken till förändring, utveckling och framgång. Grundorsaken till dessa skeenden är möten och naturligtvis lyckosamma sådana. Därmed går de emot forskare som menar att grunden bara är naturresurser eller andra givna fördelar. Således kan en god portion av svaret på utvecklingsfrågan ligga i skapandet av värdefulla, lyckosamma och effektiva möten och därmed mötesplatser.

Törnquist (2009) diskuterar de goda exemplen Wien mellan 1880-1930 och mellankrigstiden i Paris och hänvisar till ett rikt caféliv och kulturella mötesplatser, där akademiker och allsköns konstnärer och tänkare utvecklades. Jansson (2009) exemplifierar mässor, från världutställningar till mässor för målarfärg som utvecklingsgynnande. Universitetens roll betonas självklart ofta som ett centrum för värdeskapande möten. Sist, men inte minst viktigt, Götlind et al (2003) lyfter också fram vikten av kyrkan som mötesplats för samhällets utveckling. Just vid kyrkans port och vid dess numerära nedgång som mötesplats för massorna av människor kan idrotten och dess anläggningar ses som ett komplement eller till och med som en ersättning för den samhälleliga mötesplatsen.

I vår enkätundersökning till regionens idrottsföreningar visar det sig att det finns lite tid över i anläggningarna för annan verksamhet än idrott, förutom lokala sammankomster, ofta i form av möten kring idrotten själv. Våra fallstudier lyfter fram idrott och skolidrott som främsta användare av anläggningarna. Utöver det visar de olika anläggningarna på såväl andra användningsområden som ambitionen och viljan att använda anläggningen till annat än idrott. I Stod är också lokala musik-, teater-, kör- och historieföreningar tilltänkta som användare. I Järpen finns en önskan om breddning, men man har svårt att gå från idé till konkret handling. Idag har även det årligt återkommande arrangemanget Trettondagsdansen börjat svikta. Föllinge Allaktivitetshall har genom EU-projektet Fria Föllinge anordnat flera mässor, med natur, konst och loppmarknad som tema. Östersund hade ambitioner att skapa andra än idrottsliga evenemang och har ordnat ett fåtal sådana. I övrigt har anläggningen, under de senaste fem åren varit en väl fungerande fotbollsarena över i stort sett hela året. Ranheim är en utpräglad idrottsanläggning med friidrott i starkt fokus. Verket i Röros avviker från de övriga genom sin tydliga inriktning mot näringslivet och den organisation man skapat kring det. I denna korta uppräknings finns också ett gles-och landsbygdsperspektiv kontra ett urbant. I de anläggningar som ligger på landsbygd lyfter man verkligen fram vikten av att hallen är en "flerbruksanläggning", med bakgrunden att det behövs sådana för att kunna husera hela bygdens verksamhet och även för att kunna rymma möjligheten att förverkliga drömmarna kring mer aktiviteter som ska stärka näringsliv, attraktionskraft och bolyst. I Ranheim och Östersund, de urbant belägna anläggningarna, är inriktningen mer mot en idrott, vilket har sin förklaring i antalet andra anläggningar (och lokaler för möten) som redan finns i omgivningarna och som ger möjligheter till andra alternativ.

11.3 En anläggning öppen för alla

Ett annat perspektiv på funktion kan kopplas till tillgänglighet. Idrottsrörelserna i såväl Norge som Sverige har i sin värdegrund fastlagt «idrott för alla». En relevant fråga är därför om alla som vill besöka och använda anläggningen också har möjlighet att göra så?

Under våra intervjuer har idrotten ofta representerats av män, varför vi bland annat valt att lyfta frågan om jämställdhet. När det gäller jämställdhet är SCB:s definition att kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter att ha ett arbete som ger ekonomiskt oberoende, vårda hem och barn samt «delta i politiska, fackliga och andra aktiviteter i samhället». Vidare menar SCB att en jämn könsfördelning innebär att det i varje enskild verksamhet ska finnas minst 40 procent av det underrepresenterade könet och max 60 procent av det överrepresenterade.¹⁴⁸

I de studerade idrottsanläggningarna är det flera som svarar på frågan om jämställdhet genom att ange detta i siffror eller som andelar av en helhet: «*på det stora hela är det ganska jämt fördelat*».¹⁴⁹ Få om ens något tar upp perspektiv som visar hur anläggningen verkar för *lika möjligheter* för kvinnor och män att delta i de aktiviteter som anläggningen erbjuder – eller lika möjligheter att använda anläggningen i annat syfte – exempelvis för mässor. I en anläggning där pojkar dominerar förklaras detta med att flickorna inte vill delta i de aktiviteter som erbjuds och att de heller inte har alternativa förslag:

«Hockey är väldigt killdominerat och fotbollen är väl ganska likt[jämt fördelat] men framför allt tjejerna har inte så mycket att göra. Och önskar mer och frågar man dem vad så vet dom inte».¹⁵⁰

Dock utmärker sig två av våra norska anläggningar när det gäller idrott för flickor – och vidare hur det får andra effekter för samhället i stort. I Röros där «*Håndball er en flott mulighet til å få med jenter som er 14 til 16 år, det er en viktig oppgave, slik at vi kan rekruttere og beholde unge mennesker i sportslig aktivitet*».¹⁵¹ Förutom handbollen så finns också ambitionen att göra det möjligt att kombinera utbildning på gymnasiet med handboll. Poängen är att få flickor att stanna kvar på orten – något man ser som en potential sedan hallen byggdes. I Stod har möjligheten till volleybollspel lockat tillbaka kvinnor till bygden, dessa har då övertagit sina föräldrars gårdar.

Båda dessa norska exempel visar att idrott för flickor kan ge andra positiva effekter i lokalsamhället. Exempelen indikerar också att idrotten och organisationer i och kring anläggningen bör sträva efter att möta villkor från unga kvinnor. Detta kan i sin tur ställa andra krav på anläggningens utformning – exempelvis att omklädningsrum och platser att mötas på utformas utifrån eventuella behov som flickor och unga kvinnor ger uttryck för. Detta kan också kopplas till Lena Abrahamsson (2011) som menar att jämställdhet är en förutsättning för långsiktig organisationsutveckling. Hon lyfter bland annat att fördomar om kvinnor och män, de könsuppdelade organisationerna och könsmärkta arbetena eller aktiviteterna skapar hinder för *individens* lärande och utveckling. Abrahamsson menar vidare att kompetensutveckling är ett medel för jämställdhet och jämställdhet är ett redskap för kompetensutveckling. Dessutom kräver kreativitet och innovationer rörlighet – därför är det viktigt att inte kön får styra.

¹⁴⁸ På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet. 2010. (2010). Stockholm:Statistiska centralbyrån

¹⁴⁹ Tjänsteman (krokom)

¹⁵⁰ Styrelseledamot Järpen

¹⁵¹ Ledare Idrettslag i Röros

När det gäller integration och frågan om funktionshindrade är slutsatserna likartade. Dock ser vi en skillnad mellan de båda länderna – vid de norska anläggningarna blir detta en ”ickefråga” då de inte har några invandrare: *«det finnes knapt noen innvandrere – de ønsker å leve et annet sted»*.¹⁵²

I ett resonemang mellan en representant för idrotten och en i styrelsen för Samfunnshuset framgår följande:

«X: Vi har ingen flyktninger her, vi har noen innvandrere, polakker. De er få og det er...

Y: Jeg sitter og lurar på om de er inkludert?

X: Jeg er ikke sikker.

Y: ... men de kunne ha vært del av en gruppe ... det kan godt være at vi ikke har sluppet dem inn. Det er å klare å knekke kodene som rekruttert dem inn i ...

*X: ... det er bare det at vi bør åpne opp for å inkludere...»*¹⁵³

På ett liknande sätt förs resonemang kring funktionshindrade – men uppstår problemet så menar man att man löser det – då. De svenska anläggningarna poängterar på ett något tydligare sätt fördelar med idrott i relation till integration och på frågan om anläggningen är anpassad för olika grupper så kommer svaret spontant: *«Ja det finns hiss och hallen är handikappanpassad»*¹⁵⁴ eller att man önskar att anpassa anläggningen för funktionshindrade. Om detta är ett politiskt korrekt sätt att uttala sig på eller en realitet har vi svårt att avgöra då vi inte studerat alla de människor som brukar anläggningarna. Samtidigt ska man komma ihåg att invandratätheten i glesbygd är förhållandevis låg. När det gäller funktionshindrade kan dock gruppen vara större – inte minst inom den äldre generationen.

Under hela vårt intervjuarbete, framför allt på norska sidan, har i huvudsak män representerat såväl idrott, näringsliv som skola och kommuner. På svensk sida är könsuppdelningen inte lika tydlig – politiker och kommunala tjänstemän har i huvudsak varit kvinnor, nästan lika många kvinnor som män representerar näringslivet – dock dominerar männen när det gäller representation för idrotten. Dessa resultat rimmar också väl med den studie som visar att jämställdhetsarbetet i våra nordiska länder går trögt (Grönlund & Halleröd, 2008). Studien menar att politikerna missbedömt hur svårt och mödosamt det är att förverkliga jämställdhetsidealet, framför allt i det dagliga livet. Jämställdhet i vardagslivet kräver stora insatser och försvåras av att förändringsarbetet innefattar vardagslivets alla aspekter (inklusive idrotten där en tredjedel av våra länders befolkning är involverade). Ett exempel på hur könsfördelning tar sig uttryck är en veckas bokningsschema vid Jämtkraft Arena – där endast ÖDFF (se figur 40) representeras av damer.

¹⁵² Idrettsledare Ranheim

¹⁵³ X representant för styrelsen och Y representant för idrotten

¹⁵⁴ Representant Fria Föllinge

Bokningsschema Fotbollsplaner Jämtkraft Arena 2012												
	måndag 11		tisdag 12		onsdag 13		torsdag 14		fredag 15		lördag 16	
Tid	A-plan	B-plan	A-plan	B-plan	A-plan	B-plan	A-plan	B-plan	A-plan	B-plan	A-plan	B-plan
	ÖFK- Ungdom	Norra Lit 16-17.30	ÖFK- Ungdom	IFK P97 16-17.30	ÖFK- Ungdom	Norra Lit 16-17.30	IFK Ungdom 16 17.30	Norra Lit 16-17.30		IFK U 16- 17.30		
17	16-17.30		16-17.30		16-17.30				ÖFK A 17- 18.30			
18	ÖFK A 17.30-19	IFK Herr 17.30-19	ÖFK A 17.30-19	ÖFK- Ungdom 17.30-19	ÖFK A 17.30-19	ÖFK- Ungdom 17.30-19	ÖFK A 17.30-19	ÖFK- Ungdom 17.30-19		IFK U 17.30-19		
19									Match div- 2 ÖDFF- Timrå Start kl 19.30			
20	ÖDFF 19- 20.30	IFK P97 19-20.30	Match Div- 4 ÖFK U - Fältjägarna Start kl 20	ÖDFF 19- 20.30	ÖDFF 19- 20.30	IFK Herr 19- 20.30	Match div- 4 Fältjägarna a - Strömsun d Start kl 15	ÖDFF 19- 20.30				
21												
22								ÖFK- Ungdom 20.30-22				

Figur 40 Utdrag ur Jämtkraft arenas bokningsschema under en vecka i Maj 2012.

Inom idrotten fungerar ofta föräldrar som både tränare och ledare, de skjutsar och hjälper till i och kring matcher och träningar. Det är också bland dessa människor som möten sker – olika företagare som sida vid sida serverar kaffe, säljer korv eller gör andra ideella insatser. Har inte jämställdhetsarbetet kommit längre i samhället i stort, så lär den också bestå inom idrotten. En aldrig så väl fungerande mötesplats (som i Stod) är inte tillräcklig för vare sig integration eller jämställdhet. I Stod är dugnadsarbetet könsuppdelat och där såväl som i Ranheim framträder en bild av okunskap kring invandrare – om än subtilt. Här menar vi att såväl statliga som kommunala medel som finansierar anläggningarna också innebär möjligheter till sanktionering, ett sätt att lyfta fram ett effektivare jämställdhets- och integrationsarbete.

Samtidigt ska sägas att det arbete som framför allt Stod står för – visar på betydelsen och vikten av den gemensamma mötesplatsen – inte minst när det gäller stolthet, lojalitet till bygden och en attraktiv livsmiljö. Exempelvis genom de «återvändare» vars flytt till bygden klart hänger samman med möjligheten att spela volleyboll. Det finns också många andra goda exempel på hur anläggningarna höjer livskvaliteten i en bygd – exempelvis i Föllinge, även i Järpen – då med den reservationen att anläggningen ger stolthet till de som är involverade i hockey. Detta behöver inte vara en nackdel – då ett sådant engagemang sprider sig eller fungerar som ett krav gentemot kommunen.

I et næringslivsperspektiv har vi sett at det er et betydelig arbeid som gjenstår med tanke på en bedre utnytting av idrettsanleggene som møteplasser/næringsarenaer. I våre casestudier fremstår Verket Røros som det beste eksemplet på et anlegg hvor man (på papiret) har lyktes med å integrere idrett og næring. Dette har i stor grad sammenheng med et planmessig arbeid fra de involverte aktørene, samt at næringslivet ble involvert i planleggingen av anlegget, nettopp med tanke på fremtidig bruk i næringsssammenheng. En av domestiseringsstrategiene for Verket var derfor å legge til rette for at næringslivet skulle finne sin plass i anlegget. I flere av de andre anleggene har imidlertid domestiseringsstrategiene vært mer preget av at en eventuell næringsvirksomhet er noe som kommer i tillegg til primæraktiviteten og derfor har blitt definert på "utsiden" av idrettsanlegget.

11.4 Anläggningen blir det man vill att den ska vara

Vi har alltså att göra med anläggningar som är mötesplatser för vissa, men inte för alla, även om de officiella målsättningarna uttalas och skrivs annorledes. I målsättningar och strategier beskrivs anläggningarna som att de är användbara och kommer att användas för hela samhällets gagn, alltså bortom idrotten i sig eller med idrotten som en starkt samhällsintegrerande institution. Vi har sett att så inte riktigt är fallet. Ofta skjuter man förbi målet om nyttan för alla, exempelvis på grund av kompromisser som har sin grund i ekonomi, kultur och tradition.

Alla anläggningar har inte möjlighet till samma finansieringsupplägg som i Röros, andra har tydligare könsuppdelning och några har mindre erfarenhet av människor från andra kulturer, flera ropar efter näringslivets deltagande och frågan är då om detta går att påverka?. Fem av de sex anläggningarna relativt nybyggda, vilket i sig talar för en potential när det gäller att påverka anläggningens innehåll och innebörd. Att det är nya anläggningar kanske innebär att själva domesticeringen låter dröja, det är många delar som ska samverka innan människor ger en anläggning en identitet, ett värde och där den så småningom inlemmas i deras liv. Domesticeringen kan också ta längre tid om det uppstår en kamp om «vad» en anläggning ska betyda. Det är dock viktigt att alla ges utrymme att tolka in en anläggnings betydelse, dess fler som stängs ute, dess mer homogen blir domesticeringsprocessen. På sikt också svårare att förändra när nya grupper kommer till.

Detta innebär kort att den sociala riktningen för byggena ännu inte funnit tydlig riktning. Omkringliggande områden är ej ännu uppvuxna, anläggningarna har ännu inte fått sin stabila identitet och funktionen är inte alltid helt klargjord. I de av våra fall där det är mer tydligt att anläggningarna inte har kommit så långt – eller ens påbörjat en domesticeringsprocess så finns således en möjlighet att involvera fler aktörer så att dessa tillsammans kan vidareutveckla användning, identitet och komplettera omgivningarna. Så är exempelvis fallet i Föllinge, där hallen tillkom «20 år för sent» och man nu är osäker på hur den ska användas för Föllinges bästa. Jämtkraft Arena är belägen i utkanten av staden, där bostäder och handel planeras, och den har heller inte ännu blivit «folkets arena» – något den bara kan bli om folket vill det. Annars kommer den att stanna vid att vara «fotbollens arena». Även om dess funktion är tydlig, men ännu inte måluppfylld avseende evenemang, så finns oklarhet kring omgivning och identitet vilket gör att den har en relativt flexibel framtid avseende samhällsfunktion.

Det motsatta kan sägas om hallen i Stod, vars användningsområde, identitetsmässiga sammankoppling med samfunnshuset och läget invid detta redan från planeringsstart gjort att den *domesticerats* av lokalbefolkningen (Bye et al, 2011). Ifråga om jämställdhet och mångfald så torde flera av anläggningarna, kanske särskilt de nya, ha potential avseende skapandet av mötesplatser som är mer integrerande än gamla, med djupt inrotade mönster, då dess identitet inte uppnått samma stabila identitet.

Samtidigt finns naturligtvis möjligheten att rekonstruera även äldre anläggningars identitet med hjälp av befrämjandet av engagemang och öppenhet. En oklar eller otydlig domesticeringsprocess torde kunna ha både fördelar och nackdelar. Nackdelar kan innefatta en kluvenhet inför byggnaden och kanske i vissa fall motvilja. Samtidigt

ger det en form av flexibilitet. Föllinge allaktivitetshall, liksom de övriga av våra studerade anläggningar, kan utifrån ett *domesticeringsperspektiv* ha nytta av flexibla tankebanor. Om den kanske viktigaste samhällsfunktionen av en idrottsanläggning är att skapa värdefulla mötesplatser så är en viktig komponent att byggnaderna ska ha en lärandepotential. Med detta menas att den ska kunna utvecklas utifrån förändrade önskemål kring användning och således även identitetsförändring för en byggnad och dess användare i själva anläggningskontexten.

Anläggningar vars mest övergripande syfte är att skapa värdefulla möten och mötesplatser har således nytta av att tänka bortom idrotten i planering, projektering, byggnation och ombyggnation. Att integrera den geografiska kontextens övriga potentiella användare, liksom icke-användare, för att inkludera externa perspektiv, torde vara naturligt i alla faser av planering, byggnation och ombyggnation.

11.5 En anläggnings placering – en möjlig mötesplats

Placeringen av en eller flera byggnader blir en del av den rumsliga struktur där människor rör sig. En övergripande struktur utgörs av staden eller bygden och detaljutformningen kan vara lekplatser, parker, anläggningar och med mera. Alla nivåer av rumslig struktur har effekt på individens mönster av förflyttningar, eftersom strukturen både hindrar och möjliggör hur människor kan röra sig mellan exempelvis olika byggnader eller stadsdelar (Faskunger, 2007).

Mänskliga, institutionella och organisatoriska aktivitetsmönster eller förflyttningar bestäms både av tid och av rum. Den rumsliga strukturen avser både bebyggelse och transportsystem, och påverkas av bland annat planering och reglering. En individs förflyttning påverkas också av faktorer som ålder, kön, socioekonomiska status, familjesituation och värderingar liksom av personliga behov. Detta skapar också förutsättningar för vilka aktiviteter en människa både kan och vill göra – något som i sin tur begränsas av tid, pengar, transportmöjligheter och andra restriktioner (Jonsson& Johansson, 2003).

Under dessa förflyttningar möts också människor – ibland planerat, ibland oplanerat. I städer skapas också särskilda platser för att människor ska kunna mötas där. En gestaltad mötesplats är ofta planerad utifrån en idealbild – som exempelvis torget, ofta placerad i knutpunkter, mellan förflyttningsstråken. Dock finns det de som menar att det snarare är stråken än torget som blivit dagens mötesplatser (Olsson, 2001)

Vardagens mötesplatser handlar också om relationer mellan människor och platser – det vill säga en avgränsning i det fysiska rummet – men även som en slags process eftersom tiden löper kontinuerligt och inte bara handlar om en tidpunkt. Platsen är inte bara en statisk punkt i tidrummet utan är i ständig rörelse vad gäller gestaltning, mening och aktivitet (Pred, 1981).

Minimikravet för att två personer ska kunna mötas är att de som möts är i rörelse i innan mötet sker och vidare att det måste till någon form av interaktion. Sociologen Johan Asplund (1983) reflekterar över det oväntade mötet, vilket också förutsätter att vi är i ständig rörelse. Våra individbanor är böljande, vi rör oss långt ifrån varandra innan vi åter sammanstrålar. I dagens samhälle har den vardagliga interaktionen lyfts bort från gator och torg – till köpcentra, till "halvoffentliga" miljöer och till hemmet

eftersom vardagen i mångt och mycket präglas av förflyttning – vi rör oss till fots, vi åker kollektivt, med bil – förflyttar oss mellan hemmet, arbetsplatsen, inköpsställen och fritidsaktiviteter – och möten uppstår därför mer eller mindre oplanerat (Olsson, 2001; Friberg, 2002).

11.6 Pragmatisk placering av de studerade anläggningarna

Mot bakgrund av det ovan sagda kan vi konstatera att placeringen av de studerade anläggningarna inte haft fokus på tid och rum utan snarare i form av praktisk nytta – framför allt för intilliggande skolor. Detta är fallet för alla anläggningar utom Jämtkraft Arena. Någon uttalad idé om hur anläggningarnas placering ska fungera som (spontana eller oplanerade) mötesplatser i relation till exempelvis olika människors eller grupperas förflyttningsmönster är inget som lyfts fram explicit. Däremot kan man tolka in en sådan utveckling i Röros, där anläggningen också kan anses centralt placerad i förhållande till hur människor rör sig. Dessutom planeras en restaurangutbildning vid vidaregåendeskolan, vilket kan öppna upp för möjligheter till en cantina. Ytterligare möjligheter till möten och förflyttningsströmmar kan uppstå med en flytt av biblioteken:

«Beliggenheten er avgjørende å ha et godt samarbeid med videregående skoler. Nå tar vi den gamle gymsalen til en felles bibliotek. Riksteatret brukt det før, men de har flyttet til Storstuggu. Vi ønsker også å flytte fotballbanen her, men det er umulig for Jordvernmyndigheten. Det vi trenger nå er noen enkle hotellrom nær hallen»¹⁵⁵

Även Stod kan ses som exempel på en anläggning där placeringen är en oavsiktlig ”lyckträff” utifrån hur människor rör sig i tid och rum. De flesta som bor i Stod har anledning att besöka – om inte hallen så åtminstone samfunnshuset. Här hämtas och lämnas barn på skola och dagis, det sjungs i kör, spelas i skolekorps och för den äldre generationen blir frivilligcentralen någonstans dit man går. Trots sin belägenhet i glesbygd tycks den rumsliga strukturen mana till möten.

I de andra anläggningarna finns inga sådana implicita uttryck kring valet av placering. Dock rymmer själva platsen, det fysiska rummet, många önskemål om att fungera som arena för olika grupper – vars förflyttningsstråk inte nödvändigtvis går ”via” arenan. De blir mer som ”tillfälliga gäster” i tid och rum – eller i Asplunds temer – än mer ”böljande” än andra grupperingar runt anläggningen.

Jämtkraft Arena likväl som Röjsmohallens placering ligger också utanför de ”stora” förflyttningsstråken, man kan därför beskriva dessa som homogena grupper som inte förflyttar sig via arenan utan åker till och från:

«Man måste tänka på det här med anläggningars belägenhet och tillgängligheten naturligtvis. Det är bara att sätta ihop grupperna i olika kolumner, vad har den här gruppen för behov? Vad har en annan grupp för behov? Hur kommer de till

¹⁵⁵ Styreledare Röros

*anläggningen? Jo, de åker bil, för de har bilar varenda en för dom har högt djävla avlönade spelare. Inom fotbollen och kanske hockeyn har de 25 000 varje månad alla de här va. Unga tjejer, unga killar, ensamstående föräldrar som inte har råd att ha en bil kanske, hur får de dit sitt barn? Det måste man ju tänka på.»*¹⁵⁶

Citatet blir därmed också exempel på hur den rumsliga strukturen blir hindrande – i det här fallet anläggningens placering och effekter av socioekonomiska faktorer (jfr Faskunger 2007 och Jonsson, et al, 2003). Detta stärks ytterligare av den studie av anläggningar som genomförts av Karin Book (2007) som pekar på risken med en arena som riktar sig till en specifik grupp. Hon menar att detta kan leda till en känsla av äganderätt och därmed fungera som utestängande – trots att det är en multiarena. *«Detta behöver inte vara ett problem men kan medföra att en grupp (fotbollsintresserade pojkar) lägger beslag på arenan»* (Book, 2007, s. 29). Book poängterar dock att nya arenorna skapar stolthet bland ungdomar, vilket kan leda till ansvarstagande och ökad känsla för platsen.

Ytterligare en infallsvinkel på placering lyfts fram av Inger Bergström (1996) som betonar vikten av att det fysiska rummet planeras utifrån kunskapen om människors *upplevelser* av exempelvis olika arkitektoniska former och hur arkitekturen påverkar människors rörelser utgår från det faktum att somliga offentliga rum är mycket omtyckta att vistas i medan andra oftast står tomma. Även Faskunger (2007) menar att upplevelsen av rummet är viktig men använder istället för ”arkitektoniska former” begreppet *estetik*¹⁵⁷:

«Inom den så kallade nyurbana traditionen av stadsplanering poängterar man ofta behovet av designaspekter och estetik i bostadsområden, som allmänna mötesplatser, trottoarer och farstukvist och verandor på hus för att stimulera medborgaranda, samhörighet och känsla för lokalsamhället» (ibid:47)

¹⁵⁶ Representant Idrottsförbundet

¹⁵⁷ Faskunger ger ingen entydig definition av estetik - dock framgår implicit att det är individens subjektiva upplevelsen av något som är attraktivt och lockande i en park eller en anläggnings form och design.

12. KONKLUSIONER

Syftet med boken har varit å belysa kopplingen mellom det omgivande samhället och idrottsanläggningar. Då i termer av hur anläggningen kan få inverkan på næringslivsutveckling, attraktionskraft, identitet och andra samhällelige faktorer som bidrar till engagemang og befolkningens lojalitet till sin bygd. Även om studieobjektet primärt varit anläggningar har ändå fokus legat på anläggningens betydelse för sådant som sker utanför den idrottslige sfären, i mötet mellom människor og det symbolvärde anläggningen kan ha.

Vi kan konstatera att de studerade idrottsanläggningarna på många sätt bidrar till samhällsutvecklingen i respektive lokalsamhälle – samtidigt som denna utveckling skulle stärkas om:

- de goda mötesplatserna anpassas till flera olika samhällssektorer
- brukare ur olika relevanta samhällssektorer involveras i hela bygg- eller ombyggnadsprocessen
- mål og visioner med anläggningen baseras på långsiktiga og genomtänkta strategier
- placeringen tar hänsyn till folkströmmar og människors aktivitetsmönster
- Kostnaderna knutna till anläggningarna minskas genom att skolor nyttjar den dagtid
- anläggningarna håller en hög grad av flexibilitet både i sin fysiske utformning men även när det gäller tillgång i termer av samhällssektorer som (idrott, næring, kultur) eller olika grupper som kön, invandrare, funksjonsnedsette mfl) något som förhindrar att spesifikke grupper får monopol på anläggningen

Vår studie pekar blandt annet ut hur idrottsrörelsen har en særskild position i samhället – jämfört med många andra ideellt organiserade verksamheter. Detta går blandt annet igen i de offentlige medel som gått in i våra studerade anläggningar – det kan handla om lokale, regionale og nationelle medel – men även bidrag via EU. Utfallet från dessa satsninger motiveras av folkehelse men även av andre samhällelige faktorer som delaktighet og demokrati – i våra resultat klätt i termer av flerbrukshall eller allaktivitetshall. Vår tolkning är att idrotten – till skillnad från andre offentlige finansierede bygninger – har tydeligere uttalade forventninger om å skape andre än rent idrottslige mervärden og videre også ge utrymme for andre verksamheter – eksempelvis næringslivet.

Årsaken til at flertallet av de anlegg vi har valgt å studere i dette prosjektet er relativt nye var en antagelse om at planleggings- og byggeprosessen ville være såpass fersk i minnet at vi ville få et innblikk i de tanker og motiveringer som lå bak avgjørelsen om å bygge nettopp det anlegget som ble bygd, plasseringen av det, samt dets estetiske uttrykk. I tillegg ville det la oss få innblikk i en pågående domestiseringsprosess hvor disse planer omsettes i praksis. Ulike anlegg domestiseres på ulike måte, og våre casestudier har vist at hva som legges i begrepet flerbruksanlegg (allaktivitetshaller) kan forstås på ulike måter og få ulike uttrykk gjennom praksis.

Vi har tidligere vist at motiveringen bak bygging av idrettsanlegg henger sammen med ulike samfunnsmessige behov, i tillegg til idrettens (og i de fleste av våre case) skolens behov for å gjennomføre trening og undervisning. Viktige argumenter er folkehelse, redusert kriminalitet, økt fellesskap, integrasjon og likestilling.

I tillegg til disse målene vil det ofte også ligge en ambisjon om at idrettsanlegget også skal kunne bidra til næringsutvikling og fungere som en næringsarena som igjen vil kunne være viktige bidra til driften av anlegget. I dette ligger det en utvidelse av forståelsen av flerbruk til også å gjelde nærings- og/eller kulturaktivitet, og da særlig med kobling til opplevelsesnæringene. I fem av våre seks case er det en eksplisitt ambisjon om at idrettsanlegget også skal brukes i næringsvirksomhet. I Røros er Verket sterkt knyttet til utvikling av destinasjonen Røros og er tenkt brukt til messer og arrangement (som for eksempel dansegallaer). I Föllinge var allaktivitetshallen en del av et attraktivitetsprogram som skulle bidra til økt aktivitet og øke byens attraksjonskraft. I Stod så vi at fokuset like mye lå på utviklingen av samfunnshuset som på den nye idrettshallen, og at det å etablere en møteplass for bygda var høyt prioritert. I Östersund ligger det en ambisjon om å bruke arenaen også som en eventarena, mens det i Järpen også var messer og andre arrangement som var i fokus. Ranheim friidrettshall skiller seg ut fra de anleggene vi studerte. Denne var primært et idrettsanlegg, og det var ikke noe fokus på å bruke hallen i næringsvirksomhet.

Vi kan skille mellom det som kan beskrives som forventede og ønskede effekter av idrettsanleggene. I forhold til de forventede effektene handler dette om de sosiale argumenter beskrevet ovenfor. I forhold til de fleste anlegg vil det være godt nok om en får hentet ut disse effektene. I forhold til ønskede effekter handler dette om næringsutvikling og økt attraksjonskraft. I dette ligger det ambisjoner om bedriftsetablering knyttet til anlegget, utvikling av nye produkter og nye markeder. I forhold til attraksjonskraft handler det om at anlegget skal bidra til økt bolyst, at det skal kunne bidra til tilflytting og at det også skal bidra til utvikling av stedet som destinasjon.

Gjennom våre casestudier har vi sett at selv om disse ambisjonen er til stede er det få som har lyktes med dette arbeidet. Litt forenklet kan vi si at anleggene kan sies å fungere godt som idrettsanlegg, men mindre godt som næringsarenaer. Dette skyldes i stor grad at man i liten grad har operasjonalisert de planer og strategier som ble brukt i planleggingen og finansieringsarbeidet, men har en forventning om at næringsaktører skal se potensialet i anlegget og dermed investere tid og penger i å skape en næringsarena, samt at en heller ikke har den nødvendige kompetansen. Røros er et unntak i dette. Der har man ansatt en person som har et særlig ansvar for å trekke næringsaktiviteter inn i hallen, og som fungerer som en slags ”megler” mellom idrettsaktivitetene og næringssiden. Det samme kan delvis sies om Föllinge, men her var det snakk om en prosjektperiode hvor en del av prosjektet Fria Föllinge var å vise hvilke muligheter som ligger i hallen. I Stod handler det ikke så mye om næring, men mer om å sikre en felles arena for bygda og det frivillige arbeidet. En utfordring for alle anleggene er imidlertid at langsiktig næringsutvikling knyttet til anlegget krever en kompetanse og langsiktighet som kan være vanskelig å få til på frivillig basis.

Om kulturen och idrotten får egna anläggningar – varför ges exempelvis inte näringslivet anläggningar? Svaret är kanske givet: den rådande välfärdsmodellen bygger på att näringslivets skatter borgar för offentligt finansierade anläggningar etcetera. Frågan om «näringslivsanläggningar» kan tyckas långsökt men samtidigt har studier kring upplevelsenäringsen visat att många upplevelseföretagare inte kan försörja sig, de saknar mötesplatser, har behov av talesmän och mäklare, fungerande nätverk och ses ofta som en tärande sektor (Jonsson & Skoglund, 2012). Här kan idrottsanläggningen ses som en möjliggörare (och förväntas i viss mån vara det också), men är det orimligt att tänka sig att andra offentliga lokaler – som kulturhus och teatrar – skulle kunna utgöra ett alternativ? De senare är i regel utsmäskade, både

invändigt och utvändigt. Här är de estetiska uttrycken är självklara och eftersom studier visar att estetik påverkar människors benägenhet att använda rummet (Bergström, 1996, Faskunger, 2007) är det inte en orimligt att dra slutsatsen att företagsamhet också kan stimuleras av estetik – vilket i sig är ett argument för «vackrare» idrottsanläggningar. Tillgången till lokaler som upplevs estetiska kan dels stimulera till olika form av aktivitet, dessutom är estetik (Florida et al 2010) en viktig faktor för att locka inflyttare eller för att få människor att stanna kvar på en plats.

En slutsats av resonemanget ovan kan därför motivera ökade satsningar på estetiskt utformade idrottsanläggningar. Vilket i förlängningen kan stimulera till möten mellan människor, framför allt de som idag väljer bort den «anläggningen, öppen för alla» som en mötesplats.

När det gäller upplevelsenäringen menar vi att länken mellan dessa individuella företag eller mellan upplevelsenäringen och mer traditionella branscher kan vara idrottsanläggningen – särskilt i glesbygd.. Dock menar vi att anläggningen självt inte räcker som länk utan kräver någon form av professionalisering både när det gäller projektering och drift. Frivilliga ledare och medlemmar i en förening har varken tid eller kunskap att bidra till företagsutveckling och attraktionskraft. Detta är särskilt viktigt om såväl offentlighet som idrotten själv har som mål att vara en del av ett näringslivsutvecklingsperspektiv. Att en kommun – eller flera små kommuner tillsammans – har en eller flera «mäklare» anställda skulle kunna vara ett sätt att nå målet.

När det gäller mötesplatser framträder också i våra resultat att placeringen av en anläggning är central och får bästa effekt om den placeras i redan befintliga folkströmmar (som i Stod) eller genom att styra folkströmmarna till dem (som de planerade bostäderna med utbyggd kollektivtrafik till Jämtkraft Arena). Att skapa folkströmmar är dock en process som tar tid – och innan dess kan domesticeringen av en anläggningen ha lett till att de som inte passar in, inte heller känner sig motiverade att använda anläggningen. Att styra folkströmmar ger inte nödvändigtvis ett positivt utfall – därmed inte sagt att det inte *går* att ändra för att på sikt få en positiv effekt på samhällsutvecklingen.

LITTERATUR

- Abrahamsson L, (2011). Arbetsplatslärande och omställning i arbetslivet, krönika 3 maj, 2011
- Arntzen, Sven og Brady, Emily (2008) Humans in the land : the ethics and aesthetics of the cultural landscape. ISBN 978-82-7477-343-1, h. Unipub, Oslo
- Asplund, Johan (1983) Tid, rum, individ och kollektiv. Stockholm: LiberFörlag
- Bergström, I. (1996). Rummet och människans rörelser: [Impact of spatial formations on human motion]. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Book Arenors, (2005). Lokalisering, betydelse och användning – Förslag på kulturgeografiska perspektiv, Svensk Idrottsforskning, nr 3-2005K.
- Book, K, (2007). Arenors lokalisering, betydelse och användning. En studie av Handslaget finansierade arenor i Malmö Handslagsrapport 2007:2 Riksdrottsförbundet.
- Braunerhielm, L. & Andersson, K. (2007). Idrottens roll i samhället. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper. Karlstads Universitet.
- Bye, R., Jonsson, G., Löfstrand, P., Skoglund, W. og Thorsen, H W. (2011): Måste man idrotta på idrottsanläggningen? I Stene, M og Marnburg, E (red): Forskning Trøndelag 2011, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. American journal of sociology. The university of Chicago.
- Enjolras, Bernard (1999). SF Rapport (1999:009) Institutt for samfunnsforskning, Oslo
- Fahlen, J. (2009) School yard infrastructure and play time culture: Promoting physical activity by redesigning the school environment Proceedings of the 6th Conference of the European Association for Sociology of Sport
- Faskunger, J. & Faskunger, J. (2007). Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet: en kunskapssammanställning för regeringsuppdraget "Byggd miljö och fysisk aktivitet". Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.
- Florida, Richard L. (2006). The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. Basic Books, New York
- Florida, R. ; Mellander, C.; Stolarick, K. (2010) Should I stay or should I go: the effect of community satisfaction on the decision to stay or move. Martin Prosperity Institute. University of Toronto.
- Frankelius, P. & Vogel, O. (2009). Värdeskapande möten. Liber. Malmö
- Friberg, Tora "Om konsten att foga samman – kvinnors förflyttningsprojekt I tid och rum" i Schough, Katarina(red.) Svensk kulturgeografi och feminism – rötter och rörelse i en rumslig disciplin Karlstad University Studies 2002:3

- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: the problem of embeddedness. I *The sociology of economic life*. I Granovetter, M och Swedberg, R. (1992). Oxford. Westview Press
- Grönlund, A. & Halleröd, B. (red.) (2008). *Jämställdhetens pris*. Umeå: Boréa
- Gustafsson, N. (2004). *Svensk forskning – rik på upplevelser*. Vinnova. 2004
- Götlind, A; Berström, E; Haraldsson, K. 2003. *Eldsjälar, nätverk och lokal gemenskap. Studier kring föreningsliv och företagande i Mora, Leksand, Edsbyn och Östervåla*. Dalarnas Forskningsråd. Falun.
- Gävle Dagblad (2012). Sparkrav drabbar ytterområden, debatt, 11. april 2012
- Hallgren, T. & Blom, H. (2009). *Offentligt ideellt eller privat: om ägande och drift av idrottsanläggningar*. Stockholm: SKL Kommentus
- Jansson, M. 2009. Möten på mässor som katalysatorer för utvecklingsprocesser. I *Värdeskapande möten*. Frankelius, P. & Vogel, O. 2009. Liber. Malmö.
- Johannisson, B. 2000. Networking and entrepreneurial growth. I *The Blackwell handbook of entrepreneurship*. Sexton, D. & Landström, H. Oxford. Blackwell.
- Jonsson, D & Johansson, J (2003) *Transportinfrastrukturens indirekta miljöeffekter*. Forskningsgruppen för miljöstrategiska studier Rapport på uppdrag av Naturvårdsverket
- Jonsson, G. & Skoglund, W. (2011) *Drivkraft! För upplevelseindustrin i Jämtlands län*. Regionförbundet Jämtlands län. ISBN 978-91-980006-0-3 Östersund
- Kokkvoll & Stav, 2011, Casebeskrivning, broschyr
- Kural, R. (1999). *Playing fields: alternative spaces for sports, culture, and recreation*. [København]: Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture publishers.
- Latour, B. (1992). "Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifacts". I Bijker, W. and Law, J.: "Shaping Technology/Building Society. Studies in Sociotechnical Change". Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lie, M. & Sørensen, K. H. (1996). "Making Technology Our Own? Domesticating Technology into Everyday Life". I Lie, M. och Sørensen, K. H.: *Making Technology Our Own? Domesticating Technology into Everyday Life*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Nissen Cecilie (2011) Kampen om tippemidlene - kultur vs idrett, Blogg 10 April 2011, 09:53
- Norberg, J (1998?) SOU 1998:33 *Nya tider och gamla problem – ett diskussionsunderlag rörande förhållandet mellan staten och idrottsrörelsen*. Historiska institutionen, Stockholms universitet
- Norges idrettsforbund (2011) *Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komités lov*. 2011-05-08, www.lovdato.no/nif/hifl-20070512-0001.html

- Norrköpings tidning (2011). Storsatsning på idrottsanläggningar trots dålig ekonomi, debatt, 5 november, 2011
- O'Connor, (2007). *The cultural and creative industries: a review of the literature*. A report for Creative Partnerships. The University of Leeds.
- Olsson, S. (2001). Det offentliga stadslivets förändringar Centrum för byggnadskultur i västra Sverige, Chalmers tekniska högskola:Göteborg
- Pine B.J. and Gilmore J. H. (1998) Welcome to the Experience Economy. Harvard Business Review July-August 97-105
- Power, D. & Nielsén, T. (2010) Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries, March 2010 – deliverable D9-1. European Commission, Enterprise and Industry
- Pred, Allan (1981) Power, Everyday Practice and the Discipline of Human Geography” i Space and time in geography – Essays dedicated to Torsten Hägerstrand (Lund 1981)
- Putnam, R. 1996. Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter I Italien. Stockholm. SNS
- Rae, D. (2004) Entrepreneurial learning: a practical model from the creative industries, Education + Training, Vol. 46 Iss: 8/9, pp.492 – 500
- Raffo, C., O'Connor, J., Lovatt, A. & Banks, M. (2000) Attitudes to Formal Business Training and Learning amongst Entrepreneurs in the Cultural Industries: situated business learning through 'doing with others'. Journal of Education and Work, Vol. 13, No. 2, pp 215-230
- Regeringens proposition 1998/99:107. En idrottspolitik för 2000-talet - folkhälsa, folkrörelse och underhållning
- Regionkommittén (2012), Yttrande om ”Utveckling av idrottens europeiska dimension” (2012/C 9/14), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:009:0074:0079:EN:PDF>
- Riksidrottsförbundet (2005). Idrotten vill. ISBN 91-975766-3-8 Stockholm
- Riksidrottsförbundet (2011) Idrotten i siffror 2011
(www.rf.se/Forskningochfakta/ForskningFakta/Statistik/)
- Röros Kommune, (2012). www.roros.kommune.no
- Sandström S, Nilsson M, (2008) Idrottens roll i samhället II, Arbetsrapport 2008:6
- Siwe, Malin, (2010) Hästarena: larv i larv. Ledare, Dagens Nyheter 2010-03-06
- St.meld. nr. 14(1999-2000) Idrettslivet i endring Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet. Tilråding fra Kulturdepartementet av 10. desember 1999, godkjent i statsråd samme dag.

- Statistiska centralbyrån (2010) På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet. 2010. Stockholm:
- Sveriges Kommuner och Landsting (2008)-Nytt kompetenscenter för idrottsanläggningar. Pressmeddelande från 04.10.2008.
- Sørensen, K. H. (1996). Learning technology, constructing culture, STS-arbetsnotat 18/96, Trondheim: Senter for teknologi og samfunn.
- Sørensen, K. H. (2005). "Domestication: The enactment of technology". I Berker T., Hartmann, M., Punie, Y. och Ward, K: Domestication of Media and Technology. New York: Open University Press.
- Sørensen, K. H, Aune, M. & Hatling, M. (2000). "Against linearity. On the cultural appropriation of science and technology". I Dierkes, M. och Grote, C.: Between understanding and trust: The public, science and technology. Harwood Publishers.
- Torbjørnsen, Svein Olaf (2011). Idrettens næringsmessige betydning: Både frivillighet og kommersialisme. Kronikk på forskning, no
- Törnquist, G. 2009. Kreativitet i tid och rum. SNS. Stockholm
- Västmanlands läns tidning (2012.) Sponsra hellre barnsomsorg än idrottsanläggningar, debatt 17. april 2012
- Westlund, H. & Bolton, R. 2003. Local social capital and entrepreneurship. Small Business Economics. Vol 21.
- Zakrisson, I., Skoglund, W., Jonsson, G. & Löfstrand, P. (2007). Idrottens roll i lokal samhällsutveckling – bortom Real Madrid och storstadens mångfald. Ås: JiLU Torsta.
- www.bygg.no/prosjekter/verket-roeros, Daglig leder, Verket Röros, 15 april. 2012.
- Östermalmsnytt (2010). Debatt om Djurgårdens nya arena, 18-24 december, 2010
- Vitbok om idrott av den 11 juli 2007, framlagd av kommissionen för rådet, Europaparlamentet, Regionkommittén och Europeiska ekonomiska och sociala kommittén: KOM(2007) 391 slutlig. http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=s v&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=391